

EL CENTRE AUTONOMICISTA DE DEPENDENTS DEL COMERÇ
I DE LA INDÚSTRIA ENTRE 1903 I 1923

MANUEL LLADONOSA I VALL-LLEBRERA

Tesi doctoral dirigida pel doctor
Josep Termes i Ardévol

Josep Termes

5. ENTRE L'AGITACIO NACIONALISTA I L'ESCLAT ANARCOSINDICALISTA
LA CRISI DE LA SOCIETAT CATALANA (1918-1923)

---

5. ENTRE L'AGITACIÓ NACIONALISTA I L'ESCLAT ANARCOSINDICALISTA
LA CRISI DE LA SOCIETAT CATALANA (1918-1923)

L'onze de novembre de 1918, se signava l'armistici que posava punt final, des del punt de vista de les operacions militars, a la primera guerra mundial. Abans, el 8 de gener de 1918, s'havien donat a conèixer el quatorze punts de Wilson que reconeixien el dret a l'autodeterminació de les nacionalitats sotmeses als imperis centrals vençuts. Aquest reconeixement i el final de la guerra esperonaren els nuclis nacionalistes catalans i acabaren de configurar una nova conjuntura favorable per a l'assoliment de l'autonomia (1). El fracàs del govern nacional Maura-Cambó, que feu crisi total el 6 de novembre de 1918, -impulsà els dirigents de la Lliga a canalitzar el moviment autonomista com s'havia esdevingut quan la Solidaritat Catalana 1, de manera menys espectacular, a la campanya per la Mancomunitat. El rei mateix, el 14 de novembre, semblava donar seguretats a Cambó pel que feia a l'autonomia catalana (2). "Es la hora de la autonomía de Cataluña -diría Cambó al Parlament-, por la situación del mundo y por la situación de España: porque es la hora de la solución de todos los problemas vivos... Y el problema de Cataluña está en sazón para resolverse..."(3). El moviment autonomista, però, no havia d'ésser per a Cambó un element més de la conjuntura internacional revolucionària, sinó -tot el contrari, un element moderador (4).

Tanmateix, la situació de la societat catalana no havia de permetre pas la realització de les il·lusions de la burgesia autonomista. La conjuntura del moment seguia projectant-se sobre un país on la lluita de classes i el radicalisme nacionalista s'endurien progressivament. Com ja havia passat en la successió dels moviments "Solidaritat Catalana"- "Setmana Tràgica", ara anava a repetir-se el procés de manera molt més accelerada encara. En el primer moment es produïa una gran il·lusió en nacionalistes i sindicalistes. L'acabament de la guerra semblava anunciar l'aparició d'un món nou. (5). "A catalunya-escriu Josep Pla- aquesta onada d'il·lusió fou fondíssima. El país en la seva gran majoria havia estat d'acord amb els aliats. Havia donat deu mil morts (...) a la legió estrangera. El nostre poble, tan sentimental i tan líric, havia posat una fe absoluta en la propaganda de literatu

ra idealista. (...). Triomfaven tots els principis considerats com a revolucionaris: el comunisme econòmic, el principi de les nacionalitats, el democratisme. ¿Què té d'estrany que a Catalunya es -- produís també una saturació de confiança en la nova Europa que hom suposava que naixia? Catalunya, per la seva especial situació, era un camp adobat per a recollir i amplificar les commocions del temps. Aquestes commocions foren de dos ordres diferents i igualment intenses: d'ordre polític i d'ordre social. Les primeres produïren una saturació de patriotisme i cristal·litzaren en la petició -- d'autonomia; les segones originaren un fondíssim xarbotament social que cristal·litzà en el sindicalisme." (6) Però no eren les commocions exteriors o les il·lusions internes la causa pregona -- d'aquest doble moviment, especialment del sindicalista. El sindicalisme, al cap i a la fi, anava a ésser el resultat del descontentament social de la classe obrera i de la maduració de la seva consciència de classe, esperonat per tota la sèrie de convulsions i -- d'emocions, esmentades per Josep Pla, que desvetllà el final de la gran guerra.

Els nacionalistes catalans, especialment els que anaven molt més -- enllà de les posicions lligueres, consideraven que l'acabament de la guerra significava "la derrota de l'imperialisme". Calia, per -- tant, que les nacions aliades deslliuressin la víctima de l'imperialisme de 1714, que tornessin "per justícia i per dret, la lli-- bertat a la Nació Catalana" (7). Que això constituïa una esperança ho proven les manifestacions que saludaren el final de la contesa bèl·lica, els missatges i actes d'homenatge envers els aliats o les nacionalitats sotmeses als estats vençuts, entre els que haurèrem de subratllar els organitzats pel CADCI (8). La campanya per l'autonomia fou doncs, en bona part, el resultat immediat de l'estat d'esperit del moment. Al començament, aquesta prengué l'aire ordenat que volia Cambó i la Lliga Regionalista. "Preveient l'explosió que immancablement produiria l'armistici, algunes setmanes abans que la guerra s'acabés fou organitzat el prebiscit entre els Ajuntaments de Catalunya per demanar l'autonomia" (9). Dirigit per l'Escola de Funcionaris d'Administració Local en el curs de la --

Quarta Setmana Municipal, donà lloc a l'adhesió del 98% dels municipis catalans a la demanda d'autonomia per al Principat i per als ajuntaments. El 16 de novembre de 1918, la Comissió Executiva d'aquella quarta setmana municipal lliurava els resultats del plebiscit al President de la Mancomunitat en un acte que ompliria a ves-sar la Plaça de Sant Jaume. El CADCI i els seus dependents tampoc no deixarien de fer-hi presència aquesta vegada (10).

El resultat de l'acte del dia 16, fóra la constitució d'una comissió mixta formada per membres del Consell de la Mancomunitat i dels diversos partits, entre els que no hi mancaven ni els radicals, sumats ara al nou esforç "solidari". Immediatament començava l'elaboració de les bases del projecte d'autonomia que eren lliurades a finals de mes al govern, (11) on trobaria l'oposició dels parlamentaris monàrquics des de Maura fins a Alcalà Zamora i l'hostilitat de bona part de l'opinió pública madrilenya (12), L'obstrucció parlamentària forçaria tots els diputats catalans a retirar-se i radicalitzaria el procés autonomista fins el punt d'escapar-se de les previsions de la Lliga Regionalista (13). El govern Romanones assajaria de reconduir la situació tot creant una Comissió extraparlamentària per a estudiar el projecte estatuari presentat per Catalunya. Tanmateix, l'esquerracatalanista s'oposaria a aquesta nova solució pactista i Cambó es veuria obligat a renunciar-hi. El republicans -Marcel·lí Domingo, Francesc Layret-, portaven el moviment en una direcció antidinàstica i vers una clara actitud de ruptura amb el govern, que comptava amb el suport de les manifestacions populars que cada dia es produïen al carrer (14). L'Assemblea de la Mancomunitat del 21 de desembre de 1918, d'aquesta manera, decidiria, entre altres acords, de no interrompre les seves tasques "fins que fos un fet la implantació de l'autonomia integral a Catalunya", i encarregaria la redacció d'un primer estatut d'autonomia al Consell de la Mancomunitat, completat amb els adjunts parlamentaris, que prenguéss els acords necessaris per assegurar-ne la implantació més ràpida i tingués cura de l'organització dels serveis dels que s'hagués de fer càrrec el govern de Catalunya (15).

Un nou conflicte enfrontaria dretes i esquerres en la campanya autònomista: la facultat de legislació social per part dels òrgans autònoms. Aquesta, a les primitives bases lliurades al govern, era abandonada al poder central, fet que provocà l'oposició del catalanisme republicà i de diversos grups obrers. El CADCI havia d'ésser un dels més importants laboradors per la inclusió d'aquella facultat en el projecte autònmic (16). Tanmateix, superades aquestes tensions, el Consell de la Mancomunitat prosseguia l'elaboració del seu projecte, al marge de la Comissió extraparlamentària esmentada, que havia iniciat els seus treballs el 7 de gener, mentre les Rambles eren escenari permanent d'enfrontaments entre els manifestants catalanistes i la policia, per una banda, i els integristes espanyolistes de la Liga Patriótica Española, per l'altra, conflictes als que se sumava l'actuació provocadora de la cupletista Mary-Focela. (17).

En aquest ambient, el nacionalisme radical havia de sentir-se esperonat i la tradició de la Unió Catalanista i dels seus grups i periòdics havia de trobar el terreny idoni per a la seva continuïtat i reviscolament. Adhuc, un nou profeta, Francesc Macià succeïa a l'apòstol del catalanisme pur, Martí i Julià, mort el 1917, bé que no seguís exactament la línia socialista dels seus darrers temps. Publicacions com "Som" o "L'Intransigent" substituïen els desapareguts "Renaixement" i "La Nació" (18). Diversos grups palesaven l'intent de fondre nacionalisme i obrerisme o senzillament d'agrupar el catalanisme independentista que es manifestà obertament en aquest període com la Joventut La Falç, el Grup Joventut L'Avançada, l'Agrupació Nacionalista Obrera Germinal, la Societat Nacionalista Renaixença, el Centre Nacionalista Català de Barcelona, etc. (19). El PSOE mateix donava suport a la campanya autonomista i semblava produir-se una major comprensió del socialisme espanyol envers les posicions nacionalistes (20). Tanmateix, deixant a un costat el Partit Republicà Català, que continuava "la línia del republicanisme català accentuant el republicanisme i el radicalisme social" a fi de "competir amb el Partit Radical amb les seves armes" (21), fóra Macià qui -- aglutinaria molts d'aquells grups nacionalistes, especialment a --

través de la Federació Democràtica Nacionalista, creada el gener de 1919 (22). El CADCI havia d'ésser també una de les bases de reclutament i d'adhesions per al programa de Macià, com hem de veure més endavant (23).

En plena agitació i radicalització nacionalistes, doncs, Romanones ordenava la suspensió de les garanties constitucionals a la província de Barcelona, el 16 de gener de 1919, així com la clausura de sindicats i l'empresonament de diversos sindicalistes cenetistes - que eren embarcats al vaixell Pelayo, amb el que el govern assajava de matar dos ocells d'un tret (24). El governador civil, per la seva banda, enfront dels conflictes a la via pública i de les agressions dels membres de la Liga Patriótica Española contra els nacionalistes (25), el 28 de gener de 1914 feia clausurar el CADCI i el local de la Rambla de Canaletas de la Liga esmentada, alhora que prohibia l'exhibició de la bandera catalana (26). La campanya per l'autonomia però, no s'aturava. Entre el 23 i el 25 de gener de 1919, el projecte estatuari era enllestit i aprovat pel Consell de la Mancomunitat i Comissió de Parlamentaris adjunts, i per l'Assemblea Permanent de la Mancomunitat. El 26 l'Assemblea dels ajuntaments de Catalunya ho feia també per unanimitat; sols 30 ajuntaments de més d'un miler existents a Catalunya refusaven el text autonòmic (27). El 27 de gener es reprenia el debat sobre el tema al Parlament on les posicions catalanes trobarien novament una aferrissada oposició (28). Els parlamentaris catalans, aleshores, proposarien la celebració d'un referèndum consultiu a Catalunya sobre l'estatut. Cas de negar-s'hi el Parlament, hom havia preparat la resposta: "la dimissió en massa de tota la diputació catalana a Corts, de les quatre Diputacions catalanes, de tots els Ajuntaments de Catalunya i l'organització d'una campanya de desobediència civil, que hauria paralytat la vida pública d'aquest país i hauria interessat directament el cobrament dels impostos" (29). Tanmateix, el 27 de febrer, el mateix dia que havia de votar-se la proposició del referèndum, Romanones suspèn les sessions parlamentàries, amb el pretext de l'agreujament de la situació social a Barcelona. Efectivament, la vaga de "La Canadiense", iniciada el 5 de febrer de 1919, havia esdevingut el 21 del mateix mes una vaga general de les companyies d'electricitat -

que paralyzava el 70% de les fàbriques de les comarques barcelonines (30). "La campanya per l'autonomia -escriu també Josep Pla- havia pogut resistir l'ofensiva espanyolista; havia pogut resistir - l'ofensiva esquerrana que sabotejà la Comissió extraparlamentària; el que no pogué resistir fou l'enorme xarbotada sindicalista" (31).

Amb la vaga de "La Canadiense", efectivament, el catalanisme desapareixia del primer pla i prenia el seu relleu el sindicalisme. Noms nous -Seguí, Pestaña, Peiró, Quemades, Boal, etc. - substituïen als dels polítics -Cambó, Lerroux, Domingo, etc.- . El catalanisme radical i el republicanisme nacionalista anaven a veure obstruïda la seva via. L'hegemonia del sindicalisme apolític -o millor antipolític- frustrava tot assaig de confluència entre catalanisme i obrerisme, entre la petita burgesia i la classe obrera. La Lliga Regionalista, malgrat el fracàs del moviment autonomista, seguiria mantenint la seva hegemonia política a Catalunya, mentre el Partit Republicà Català de Layret i la Federació Democràtica Nacionalista de Macià veien impossibilitada la voluntat de dreçar-se en una alternativa efectiva a la Lliga, malgrat haver aconseguit, en part, de radicalitzar el recent moviment autonomista i haver forçat Cambó i el seu partit a refusar la solució de compromís de la Comissió extraparlamentària. Isidre Molas, ha sintetitzat prou bé aquest moment tot referint-se, en concret, al grup de Macià: "La Federació Democràtica Nacionalista es constituïa, així, en un clima d'exaltació nacionalista i de radicalització de posicions, de desbordament de la Lliga, alhora que de perspectives d'èxit immediat per al seu programa. Però la creació de la Unió Monàrquica Nacional, la resistència del poder central a qualsevol classe d'autonomia, i, sobretot, la crisi esdevinguda a partir de la vaga de la Canadenca i - que cobreix els mesos de febrer, març i abril de 1919, frenaren la violència de la rebel·lió regionalista i, en transformar el marc polític i posar com a dominants uns altres temes, ofegaren en flor les possibilitats d'expansió del partit fundat per Francesc Macià" (32).

La vaga de "La Canadiense" fou la manifestació de força dels sindicats de la CNT a Catalunya, reorganitzats al Congrés de Sants i -

que, entre juliol de 1918 i gener de 1919 s'havien anat expansio---
 nant per tot Catalunya (33). Al marge del problema laboral que l'o-
 riginà (34) tanmateix la qüestió de fons que s'hi debatia era, com
 subratlla Albert Balcells, " el ple reconeixement dels sindicats -
 per part de les empreses i la concessió per part del Govern d'una -
 autèntica llibertat de moviments, el primer senyal de la qual havia
 de ser l'alliberament dels dirigents sindicalistes empresonats el
 dia 16 de gener. Sense el decidit propòsit que les classes dirigents
 reconeguessin el poder i la influència de la CNT, etapa per la qual
 aquesta havia de passar forçosament en el seu desenvolupament, no pot
 explicar-se com un conflicte laboral, semblant a molts altres, va -
 poder adquirir unes proporcions que fins aleshores no havia tingut
 cap altre moviment obrer reivindicatiu. " (35) La vaga que duraria
 44 dies i que se saldaria amb l'assoliment de les millores reivindi-
 catives pels treballadors i la jornada màxima de vuit hores, es pros-
 seguiria , després d'uns dies de treva, amb una vaga general a par-
 tir del 24 de març fins a mitjans d'abril a causa que alguns presos
 no havien estat posats en llibertat. El segon temps de la vaga era
 el resultat de la radicalització de les posicions al si dels sindi-
 cats i l'inici d'un procés d'intensa lluita de classes. L'estat de
 guerra, l'organització del Somatent per part de la burgesia i les
 detencions foren la resposta de la patronal i del govern, mentre -
 l'exèrcit a través del capità general Milans del Bosch feia nova---
 ment acte de presència i forçava la dimissió del governador civil
 Montañés i del cap de policia Doval, "amb el suport i a instàncies
 de les Juntas Militars i de la Federació Patronal" (36). Si els di-
 rigents com Seguí, Piera o Quemades no aconseguien de frenar prou
 els impulsos dels anarquistes "enragés", els patrons més durs s'im-
 posaven al si de la Federació Patronal que a finals de 1919 declara-
 va el "lock-out", després d'un curt assaig de conciliació, la tar-
 dor d'aquest mateix any, amb la creació de la Comissió Mixta del
 Treball (37). "El miedo al fantasma comunista -escriu Balcells- y -
 la crisis económica de postguerra impulsaron a la Federación Patro-
 nal a finales de 1919 a responder a la huelga con lock-out, con el
 fin de deshacer los sindicatos" (38). De fet, entre començaments de
 1919 i febrer de 1922, la província de Barcelona romangué amb les

garanties constitucionals suspeses i sota l'estat d'excepció, mentre el govern fluctuava entre la repressió, el més sovint, sota la pressió de la burgesia catalana, i breus períodes de moderació i negociació.

Tres repressions sofrí fonamentalment el moviment obrer a Catalunya aquests anys. La primera, la primavera i bona part de l'estiu de 1919 que fou superada "sense massa dificultats" per la Confederació Regional del Treball de Catalunya. La segona, sota el governador civil Comte de Salvatierra, de gener a maig de 1920, i la tercera, la més dura, sota el governador Martínez Anido, entre el 20 de novembre de 1920 i el maig de 1922, les quals, especialment la tercera, deixaren "esgotada i desorganitzada la CRT de Catalunya" (39).

"I és que la relativa facilitat -afegeix Albert Barcells- amb què el sindicalisme suportà les dues primeres repressions fou deguda, en part, no sols al fet de ser les primeres i al grau d'organització i de disciplina que s'havia aconseguit, sinó també que fins a la segona meitat del 1920 els preus i el ritme de producció es mantingueren en alça i que per tant els obrers tingueren treball, pogueren pagar les quotes i la vaga era encara eficaç per a aconseguir augmentos de jornal. En canvi, després de l'any 1920 i coincidint amb la repressió del governador Martínez Anido, va presentar-se a Catalunya la crisi financera i industrial amb la inevitable seqüela de la disminució de la producció i l'aturament obrer, cosa que féu completament ineficaces les vagues i esgotà els ingressos de la perseguida CRT". (40)

Els atemptats contra patrons i obrers esquirols per part de grups armats amb connexions amb alguns sindicats de la CNT, per un costat, i contra sindicalistes, a cura de bandes de pistolers entre les que es destacaren la de l'excomisari de policia Bravo Portillo i del misteriós Baró de Koenig, que treballaven per compte d'elements patronals, juntament amb l'aplicació de l'anomenada llei de fugues i l'acció igualment violenta dels Sindicats lliures, sostinguts per la Patronal, feren d'aquest període un dels més sagnants de la història social barcelonina (41). Fóra el temps en què molts sindicalistes ignoraven si podrien retornar el vespre a

casa, els pistolers del Sindicat Lliure actuaven impunement de dia, mentre que els pistolers anarquistes ho feien per la nit (42). La repressió sindicalista, amb l'actuació protegida del Sindicat Lliure, l'aplicació de la Llei de fugues i els empresonaments i deportacions de sindicalistes, resultaren particularment dures en l'etapa de govern de Martínez Anido, com hem assenyalat (43). Amb els sindicats clausurats, l'organització cenetista desfeta, els seus dirigents detinguts, deportats a la Mola o a d'altres indrets de Catalunya i quan no assassinats pels pistolers dels lliures o per l'aplicació de la llei de fugues, es feia molt difícil d'evitar que la clandestinitat no afavorís els elements partidaris de la violència i de l'anarquisme més intransigent o d'impedir nombrosos de grups - com el pro comunista de Maurín, Arlandis, Ibàñez, Nin. Així aquest darrer nucli, després d'ocupar diversos llocs directius al si del Comité Regional de la CRT de Catalunya i del Comité de la CNT, de la que Nin esdevenia secretari general, feia aprovar al Ple de Barcelona -que diversos autors anomenen Ple de Lleida- d'abril de 1921 l'adhesió a la Tercera Internacional Comunista i l'acceptació de la invitació de la Internacional de Moscou a assistir al seu primer congrés (44).

La política quedava, doncs, desplaçada pel sindicalisme i el contra sindicalisme patronal. La Lliga Regionalista, boca de Cambó, assajava encara, en els primers moments de trobar un camí negociador (45). Però la Lliga, un home de la qual, Bertran i Musitu, era dirigent - del Sometent, poc podia ésser element de mediació (46). Cada cop més, el partit regionalista es plegava als interessos de classe de la burgesia que la sostenia i quan es produïa el desastre d'Annual, el juliol de 1921, un nou govern Maura-Cambó, s'enfrontava amb la solució a la crisi, sense cap altra contrapartida nacionalista, a canvi de la col.laboració camboniana, que l'aprovació d'un aranzel ultraproteccionista (1922) per a donar suport a la indústria catalana, afeblida financerament pel crac del Banc de Barcelona, a finals de l'any 1920 (47), sense que fes res per aturar la repressió de Martínez Anido. La Mancomunitat de Catalunya, igualment, es trobava impotent per a introduir algun element de pacificació en aquest

procés (48). Francesc Layret, per la seva banda, assajava desesperadament de trobar un canal polític que no fes estèril l'heroisme sindical. Així hem d'explicar-nos el seu esforç d'atansament als sindicalistes, mitjançant la seva actuació com a advocat dels treballadors i l'aprofundiment societatari de l'ideari i del programa del Partit Republicà Català, fins el punt d'adherir-se aquest a la III Internacional, alhora que mantenia contactes amb diversos dirigents - cenetistes com Salvador Seguí per incorporar-los a l'actuació política i dreçar una vertadera alternativa davant de la Lliga (49). El seu assassinat, tanmateix, frustrà els seus esforços, a part de les dificultats de l'empresa de separar els treballadors catalanes del seu tradicional apoliticisme. Els nacionalistes purs per la seva banda es trobaven desconcertats i impotents davant d'una lluita de -- classes que havia deixat en segon lloc les exaltacions nacionalistes de finals de 1918 i començaments de 1919 (50). Tanmateix, les entitats nacionalistes no havien pas desaparegut de l'escena pública, com la mateixa Federació Democràtica Nacionalista que el 8 de febrer de 1920 es presentava a les eleccions municipals sense èxit, a causa de l'abstencionisme de la classe treballadora i de la mateixa petita burgesia (51), abstencionisme que feia igualment impossible la via de Layret. L'agitació catalanista, per un altre costat, tampoc no deixava de fer-se present. Refredada en aquest camp la Lliga, el CADCI, com ja havia passat després de la Setmana Tràgica, insistia en la seva activitat (52) i hem de trobar-lo a primera línia amb motiu de la campanya pel dret català l'abril de 1920, celebrant una vetllada per l'alcalde de Cork, el novembre de 1920, homenatjant el Doctor Martí i Julià, el maig de 1921, o fent campanya contra la Llei de Jurisdiccions el 1922. No obstant, el CADCI és un fidel reflex de la conjuntura i haurà de sofrir vivament la tempesta social en la que maldrà per mantenir-se en una via negociadora com ho prova la seva participació a la Comissió Mixta del treball en el comerç, alhora que contribuirà decisivament a la sindicalització mercantil amb la creació de la Federació de Dependents de Catalunya el maig de 1920.

El 1922-23 s'anava a obrir, amb tot una nova conjuntura. La destitu

ció de Martínez Anido i la sortida de la clandestinitat de la CNT, donava impuls a l'ala més purament sindicalista (Seguí, Pestaña, Piñón, etc.) alhora que era refusada l'adhesió comunista a la III Internacional i era aprovada a Saragossa, el 1922 l'anomenada "moció política", amb el que semblava obrir-se un camí d'abandó o matisació de l'apoliticisme cenetista, en una estratègia menada per Salvador Seguí, que cercava d'obtenir un suport polític protector per als sindicats, mentre aquests es reorganitzaven i iniciaven una tasca de capacitació i preparació de la classe treballadora, tot deixant per a més endavant els objectius llibertaris, sense renunciar-hi (53). A l'ensem es dreçaven nous esforços per a constituir una esquerra catalana (54), mentre que Macià amb la fundació d' Estat - Català, el 1922, completava una llarga evolució que l'havia portat de la Lliga a l'independentisme i finalment a fer costat a una opció estil irlandès (5b). Com a signe de la nova conjuntura, el juny de 1922 es produïa una escissió nacionalista al si de la Lliga Regionalista, amb la creació d'Acció Catalana, mostra del profund desaccord dels elements més catalanistes de la Lliga enfront del col·laboracionisme de Cambó amb el règim sense contrapartides de caire - autonomista (5b). L'agitació nacionalista tornà al carrer amb força a les dues celebracions de l'onze de setembre de 1922 i de 1923; el CADCI novament esdevenia protagonista principal d'aquest procés amb l'organització d'una campanya, a partir del març de 1922, perquè - tots els municipis catalans signessin una declaració a favor de l'autogovern de Catalunya, a la que ja ens referirem més endavant. En un altre camp, el del socialisme, la constitució de la Unió Socialista de Catalunya, el juliol de 1923, consumava un procés d'esforços per constituir una esquerra catalana, ideològicament socialista, fidel als objectius nacionals de Catalunya i independent del PSOE que no aconseguia de trobar una actitud integradora e constructiva davant de les reivindicacions nacionalitàries (57).

Tanmateix, la pau social no havia arribat encara a Barcelona. Si bé s'havia aturat la repressió sindicalista amb la destitució de Martínez Anido, en contra del parer de la burgesia catalana, els pisto-llers dels sindicats lliures prosseguien la seva caça de sindicalis-

tes pel que el terrorisme no cessava; així el març de 1923 era assassinat Salvador Seguí (58) frustrant-se la via sindicalista que anys a venir recollirien els trentistes, a favor de l'opció dels grups que en plena dictadura crearien la FAI. Els atracaments ara substituïen els atemptats i la lluita, "Sindicats únics" "sindicats lliures" perjudicaria la CNT, prou castigada per les repressions anteriors. La vaga del transport de maig-juny de 1923 fóra una darrera mostra de força de la central anarcosindicalista, mentre que la creació dels Comités Sindicalistes Revolucionaris per Joaquín Maurín, dins de la CNT, aprofundia les divisions interiors entre sindicalistes, anarquistes enragés i comunistes. El règim de la Restauració per la seva banda, com a conseqüència de la guerra del Marroc, el desastre d'Annual, i l'obertura de la corresponent informació de responsabilitats -l'expedient Picazo- s'havia precipitat en una crisi sense sortida. La mateixa burgesia catalana que seguia enyorant els "bons temps" de Martínez Anido, obsessionada a destruir el sindicalisme, fos radical o moderat, i perjudicada pels tractats de comerç de 1923, i a la que la Lliga Regionalista, afeblida a més per l'escissió d'Acció Catalana, no oferia una opció política prou satisfactòria -ja una part de l'alta burgesia catalana havia abonat la Unió Monàrquica Nacional, creada el febrer de 1918-, posà les seves esperances en Primo de Rivera, el cop d'estat del qual acollí amb entusiasme. "Confiaba -escriu Balcells- en que la Dictadura acabaria con la agitación social, e incluso una parte de la Lliga Regionalista concibió la ilusión de que quizá el dictador concedería a Cataluña el estatuto de autonomía que le habían negado repetidas veces - los gobiernos constitucionales. Nadie salió a luchar en defensa de un parlamentarismo desvirtuado, que había tenido que seguir sosteniéndose en el caciquismo rural y había gobernado suspendiendo intermitentemente las garantías constitucionales, sin dar tampoco una solución a la desastrosa guerra que había entablado en Marruecos".

El CADCI ara sofriria vivament les conseqüències de la Dictadura i en fóra una de les seves principals víctimes. La dictadura voldria tallar de manera simplista el moviment nacionalista i el sindicalisme, sense obtenir altra cosa que radicalitzar l'un i l'altre, en esperonar els ànims dels independentistes d'Estat Català, per un cos-

tat, i dels elements faistes, per l'altre. Caiguda la Dictadura, el règim monàrquic fóra arrossegat amb ella, i la mateixa Lliga no podria competir davant del nacionalisme d'esquerra que ara havia agrupat la tradició del republicanisme de Layret-Companys i la de l'independentisme de Macià i que trobava el suport de la mateixa classe treballadora. La clandestinitat havia ajudat, sens dubte, aquesta confluència. Servei, certament, prestat per la Dictadura, malgrat ella mateixa. Però la Dictadura, al capdavant, en aplaçar la solució de fons dels problemes, sols ajudà a ouè durant la Segona República fossin més greus, i que els elements més radicals s'acrexessin al si de la CNT i del nacionalisme català. En el cas del CADCI la Dictadura obstaculitzà el traspàs de la segona generació de dirigents -la de Casals, Guinart, Ricart i Sala i Ràfols- als elements més joves, frisosos per fer del CADCI una entitat de classe en la que la Secció d'Organització i Treball tingués el principal relleu, i nacionalista radical. El procés fóra després molt més dramàtic.

Entre 1918 i 1923, doncs, sota la gran crisi de la postguerra, l'època dels "feliços vint", el CADCI, consuma tot un llarg procés evolutiu, al final del qual, resulta impossible de destriar-lo de la història catalana. Sense el dramatisme dels fets d'octubre de 1934 encara, el CADCI experimentà les exaltacions i les tensions dels moments que viu el poble català en una etapa de la seva història que si avui no jutgem en tota la seva exacta significació, és segurament perquè la guerra civil de 1936-39 obscurí les crisis anteriors. No obstant, la guerra civil estava ja present en les lluites d'aquest darrer període.

El CADCI entre 1918 i 1923

Aquesta etapa de la història del CADCI, si l'haguéssim de judicar - per l'augment de socis, per la creació de noves seccions i serveis, per la renovació generacional dels seus quadres, per la capacitat d'adaptació als nous moments, probablement fóra la més remarcable. Sens dubte, la mostra d'una maduresa i la manifestació d'una capacitat evolutiva efectiva. Però, a l'ensem, pel dramatisme que experimentava la societat catalana en aquest període i pel lligam, cada cop més pregon, entre els dependents del CADCI i la realitat nacional i social, el Centre anava a rebre de ple els embats de la tempesta social i a sofrir per dos cops els efectes de la repressió contra el nacionalisme català.

Pel que fa al creixement de socis, aquest era espectacular. Entre 1918 i 1923, quasi en doblava el nombre, tot passant de més de --- 5.000 afiliats actius el 1918, a prop de 10.000 a finals de 1923.

<u>Anys</u>	<u>Nombre de socis actius</u>	<u>Protectors</u>
1918	5.833	
1919	6.519	
1920	6.790	396
1921	8.097	498
1922	8.467	588
1923	9.734	661 (59)

El Consell general extraordinari del 18 d'octubre de 1919, per una altra banda, prenia l'acord d'obrir els rengles de l'entitat a les dependents, les quals, a finals de desembre de 1920, arribaven a 200 (60).

Els pressupostos igualment augmentaven de manera accelerada, en un percentatge superior al 100%, tot passant de 90.400 pessetes, el -

1918-1919, a 195.830 per la 1923-1924.

<u>Cursos</u>	<u>Quantitat en pessetes</u>
1918-1919	90.400
1919-1920	111.300
1920-1921	134.811
1921-1922	152.860
1922-1923	175.087
1923-1924	195.830 (61)

Les xifres de les matrícules, tanmateix, no superaven la màxima del curs 1916-1917, ja fos a causa del progressiu rigor exigit als alumnes novells que volien ingressar a les escoles, al nivell demanat per a determinades matèries, a l'augment de cost de les matrícules, o, senzillament, perquè les Escoles Mercantils ja no eren ara el principal esperó per afiliar-se al CADCI, com ho havien estat en altres èpoques (62).

<u>Cursos</u>	<u>Matrícules</u>	<u>Assignatures</u>
1918-1919	1.222	36
1919-1920	1.340	37
1920-1921	1.423	40
1921-1922	1.289	40
1922-1923	1.392	38
1923-1924		36 (63)

En un altre ordre, no deixaren de produir-se millores en els diversos espais o en l'equipament del Centre en general, en especial a les Escoles, al Dispensari de la Secció Permanent de Socors Mutus i al Gimnàs de la d'Esports i Excursions (64).

L'empenta i l'activisme, la preocupació perfeccionista havia de continuar aquests anys. La Secció d'Educació i Instrucció, per exemple, si bé mostrava el sostre a l'expansió de les matrícules dels anys anteriors, prosseguia amb el mateix deler d'exigència i renovació.

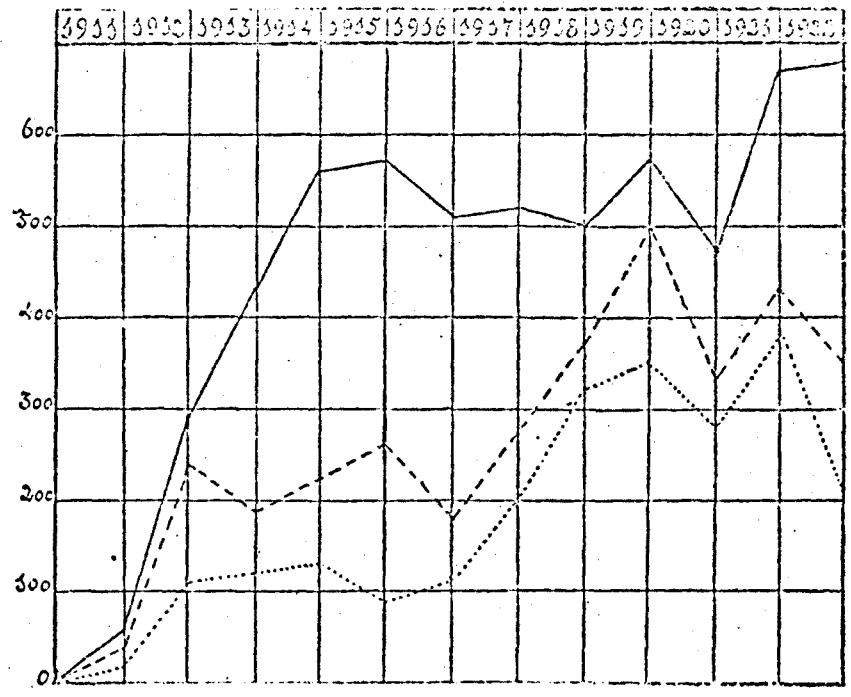
Abans apuntàvem, precisament, com aquesta exigència havia pogut --- frenar alguns estudiants a matricular-se a les classes, el que explicaria, en part, l'estancament d'aquelles xifres. Efectivament, els exàmens d'ingrès eren un bon filtre que forçava molts estudiants a haver de cursar la classe elemental (65); d'aquí que hom subdividís el curs elemental en dos (Aritmètica, i Geografia i Gramàtica, respectivament) el 1919-1920, i en tres el 1920-1921 (la Geografia i Gramàtica passaven a desenrotllar-se separatament) (66). El nomenament d'un director de les Escoles, el 1918, l'otorgament per part de l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de validesa al certificat - que expedia el CADCI, a fi que els alumnes que l'obtinguessin poguessin ingressar en aquella Escola, el 1920, l'edició de llibres de text en català el 1923, i l'establiment d'unes escoles primàries - per a nois de 8 a 14 anys, que havien d'obrir-se a partir del curs 1923-1924, al costat de les modificacions dels plans d'estudis, de la introducció o reforma de noves assignatures, dels cursets i activitats complementàries constituïen, com en els períodes anteriors, tants altres aspectes d'aquesta faceta tan important de la història del CADCI, i a la que ens referirem més extensament en un altre apartat (67). A finals de 1920, finalment, començava a organitzar-se una novella secció especial al si de la Permanent d'Educació i Instrucció, l'Agrupació de Comptables, "com a conseqüència d'un curset d'Ampliació de Comptabilitat" que el curs 1918-1919 havia donat Ferran Boter (68).

La Secció Permanent de Socors Mutus, establia a començaments de 1920 la "Reassegurança mutual" (69); l'abril de 1921 creava la Secció Mútua Feminal, "reservada a les mullers, filles, mares o germanes dels Socis" (70); durant l'any 1922 hom procedia a l'ampliació i reforma del Dispensari que esdevenia "mèdic-quirúrgic" i l'abril de 1923, finalment, aprovava la creació de la Secció Mútua Infantil, que completava el quadre de serveis i beneficis que ofería el CADCI als seus socis i familiars (71).

La Secció de Propaganda Autonomista, fóra com sempre una protagonista fonamental de l'actuació del Centre, especialment durant les etapes d'abrandament nacionalista (1918-1919 i 1922-1923), i lloc de

continuitat en aquest camp durant el període de depressió en els anys intermitjos. Durant aquesta etapa havia de tenir cura de l'administració del butlletí del Centre "Acció" (72), del Cos de Delegats (73), que s'integrava dins d'una Oficina de Relacions Exteriors encarregada de "fomentar les relacions entre els catalans expatriats i nosaltres, a fi d'estimular-nos mútuament en l'acció nacionalista" (74). La Secció s'organitzava, a més a més, mitjançant una Comissió d'Esbarjo (sardanes, teatre, concerts, etc.) i una Comissió d'Acció Nacionalista (vetllades, festes i commemoracions patriòtiques, conferències, etc) (75). A part de les activitats permanents que muntava o en les que participava, ja assenyalades en capítols anteriors, en aquest període passava a dirigir i organitzar l'Aplec de la Sardana i creava una nova festa anual, la de Reis, dedicada als infants.(76).

Tanmateix, la primera protagonista de l'actuació del CADCI en aquests anys, fóra la Secció Permanent d'Organització i Treball. Deixant a un costat la seva activitat a la que ja ens referirem més en davant, la Borsa de Treball continuava oferint un servei als socis sense feina o que volien canviar de treball. La gràfica de les seves operacions ens il·lustra sobre llur volum i enregistra l'evolució de la conjuntura des de la perspectiva dels dependents:(77)

La Borsa de Treball estava, doncs, en íntima connexió amb el problema de l'atur. En agreujar-se aquest, la Secció d'Organització i Treball decidia de crear, el 1921, una Caixa contra l'atur forçós amb l'objectiu de "pagar subsidis" als socis que involuntàriament queden sense treball" (78). Tots els socis havien de contribuir amb una quota suplementària al seu sosteniment que experimentaria dificultats per a fer front a les demandes acrescudes de subsidis, com a conseqüència de la crisi de la postguerra. Iniciats els pagaments el primer d'abril de 1922, abans d'acabar aquest any, la Caixa havia lliurat més de 20.000 pessetes en subsidis que corresponien, cada un, al 70% del sou darrer que cobrava el treballador mercantil (79). Vegi's a continuació l'evolució de les xifres lliurades:

<u>Curs</u>	<u>Pessetes lliurades</u>
1922-1923	31.797
1923-1924	25.243
1924-1925	35.281
1925-1926	45.115 (80)

L'organització de la secció en gremis i el Consultori Jurídic, --- completaven l'estructura d'aquesta secció. D'ambdós aspectes vàrem parlar-ne ja en planes anteriors. Durant aquest anys, els gremis especialment havien de seguir un línia evolutiva de baixa i de represa d'acord amb la trajectòria de la Secció. El 1923, nous gremis s'havien sumat als existents, especialment al de Viatjants i Corredors, que continuava la seva marxa sense interrupcions. Detall i --- alimentació, Escriptori i Major, Confiters, Sombrerers, Sastreria, es reorganitzaven o es creaven de bell nou, alhora que alguns --- d'ells s'estructuraven en subseccions, anomenades agrupacions com les de Banca i Borsa, Transports i Duanes, i Assegurances i Publicitat (81)

Les manifestacions esportives seguien un ritme brillant i espectacular, assolint dimensions internacionals, sobre tot amb la celebració, el setembre de 1922, dels Campionats d'Europa de rem (82). Al costat d'una munició d'actuacions a les que farem esment en un altre apartat, assenyallem aquí la reorganització del Gimnàs i el plante-

jament d'un projecte ambiciós, la construcció d'un Casal de Mar (83). Un procés de reforma, reorganització i sistematització es duia a ter me també a la Biblioteca el 1918 (84). L'amplitud de temes que pale saven els seus llibres, era notable i la inquietud per sintonitzar amb el moment present tampoc hi mancava. Així, "Acció" el setembre de 1919, anunciava que els "llibres cabdals sobre socialisme, els dels fundadors, els més representatius de cada escola, des de Babeuf des de Marx, i Fournier, fins als nostres contemporanis, Jaurés, So rel, Kautsky, Vandervelde, etc., són una emocionant adquisició per a la nostra Biblioteca" (85). La biblioteca havia d'enriquir-se - amb el llegat d'Antoni Caballé i Aviñó, soci del Centre, el 1923, que en morir deixaria els 800 volums de la seva biblioteca particular, i arribava a prop de 5.000 exemplars en finir aquesta etapa . (86).

La Caixa d'Estalvis, creada el 1917, i a la que ja ens referirem al capítol anterior, seguia igualment una marxa ascendent com es mostra en el quadre adjunt:

IMPOSICIONS

	1918		1919		1920		1921		1922	
Gener.			30,276	—	44,272	94	54,053	20	38,683	72
Febrer.			13,033	—	36,483	60	56,456	42	52,459	87
Març	26,497	—	16,769	99	33,859	84	59,691	52	60,666	51
Abril	20,296	—	4,469	50	32,661	13	33,465	79	61,448	55
Maig	10,748	—	17,551	70	39,487	27	48,191	58	45,384	70
Juny.	13,763	—	12,293	60	25,864	98	41,501	11	68,732	73
Juliol	18,577	38	26,680	25	46,917	25	45,428	77	68,014	46
Agost.	92,54	91	12,058	08	35,492	86	40,599	74	52,113	58
Setembre.	24,597	78	29,221	20	35,457	—	48,596	31	71,619	64
Octubre	28,591	21	23,331	17	36,621	85	36,384	49	75,599	18
Novembre	18,343	81	22,297	24	27,392	80	33,081	64	58,288	36
Desembre.	25,302	32	26,376	—	43,119	58	44,811	64	61,036	11
	195,961	41	234,300	83	437,632	10	542,262	21	717,347	41

(continua)

REINTEGRAMENTS

	1913		1919		1920		1921		1922	
Gener.			24,839	05	24,994	09	34,397	66	26,912	76
Febrer.			10,064	77	34,637	33	40,877	93	34,750	45
Març	1,317	—	13,157	40	34,510	11	55,129	13	51,323	23
Abril	4,935	—	13,357	81	29,349	14	34,147	36	49,387	54
Maig	6,204	—	8,683	22	36,891	85	31,366	99	47,554	83
Juny	7,933	50	21,461	19	22,780	55	42,409	66	36,703	77
Juliol	12,294	03	21,126	62	43,892	03	47,697	66	61,592	33
Agost.	12,406	26	15,988	—	29,746	80	36,059	97	62,193	85
Setembre.	7,358	68	22,134	48	26,671	47	40,782	16	41,313	84
Octubre	17,907	41	24,298	45	32,695	29	29,604	97	76,672	43
Novembre	20,062	96	25,970	08	20,704	48	48,547	94	59,309	90
Desembre	24,156	22	16,358	63	34,697	24	36,130	03	46,986	84
	114,575	06	217,439	70	373,881	28	476,551	45	554,891	77

La Comissió de Cafè, encara, ultra encarregar-se de l'administració d'aquesta dependència, organitzava també concursos d'escacs (88). Tanmateix, al costat de les seccions tradicionals i de les noves -- creades, cal esmentar aquí dues iniciatives importants, la segona de les quals havia de donar lloc a la creació de la sisena secció permanent del CADCI.

En primer lloc el 1921, hom posava en marxa una Cooperativa d'estatge, ja en el període anterior el Centre havia assajat sense resultats d'establir un Casal del Dependent o residència per a treballadors mercantils foranis. Ara, però, hom anava més enllà. El 1920 -- s'havia constituït ja una Comissió perquè treballés en aquest sentit, i que havia presentat al Consell general ordinari del 27 de juny de 1920, una memòria sobre la "contrucció de cases barates" -- (89). L'aprovació a les Corts, el 1921, de la Llei sobre cases barates, esperonà el projecte (90), el 2 de setembre de 1921 hom n'aprova el projecte d'estatuts, redactat per la comissió esmentada, i el 26 d'octubre se celebrava el Consell general extraordinari del CADCI, que havia de perllongar-se durant el 3 de novembre (91). Els estatuts foren aprovats, no sense alguns conflictes interns (92) i hom inicià la inscripció de socis que arribaven a 81 el 20 de desembre de 1921, i a 125 el febrer de 1922. (93). El primer de desem--

bre es feia la seva constitució definitiva i hom elegia una junta de govern, formada pels socis Rafael Pons i Ferreras, com a President, i Antoni Vallejo, Joan Munné, Lluís Vendrell, Francesc Casademont, Joan Revoltós, Enric Rafel, Manuel Noriega i Jaume Ferrer (94). Les tasques de la cooperativa havien de dur finalment a la construcció de dos grups de cases a la barriada de Pedralbes, avui dia encara existents (95).

La segona iniciativa donà lloc a la creació de la Secció Permanent de Cooperativisme que havia de tenir cura d'una cooperativa de consum. La nova secció es formà paral·lelament a la Cooperativa d'Estatge i sota l'impuls de la d'Organització i Treball. D'aquesta manera, el 2 de maig de 1921, Francesc X. Casals, president de la secció darrerament esmentada, presentava "el projecte d'Estatuts per a la creació de la Cooperativa del Centre", que foren llegits el dia 6 del mateix mes als socis en un acte de les festes del XVIII aniversari (96). El butlletí "Acció" de juny de 1921, en comentar "l'actuació cooperativista que el Centre va a emprendre", assenyalava que el "control de les organitzacions obreres exerceixen sobre els salaris ha d'entendre's també sobre els preus de tots els articles de consum (tant queviures com gèneres de vestir i d'ús domèstic) sinò es vol que els augments d'aquests anul·lin i sobrepassin les millores obtingudes en els jornals, reduint així en lloc d'augmentar el nostre nivell de vida. Mentre en l'organització cooperativa els beneficis d'empresaris se difonen en una gran massa, contribuint d'aquest modo a la nivellació de les riqueses, en el sistema actual se concentren en unes quantes mans. (...) (97) Sobre el cooperativisme en general, prescindint de circumstàncies de lloc i de temps, s'han dit i s'han escrit tantes coses que no creiem que se'n pugin dir gaires més de noves. Però nosaltres convidem als nostres socis a què meditin sobre els camins a seguir - per a que l'actual estat de coses regnant a Barcelona, que tots la menten, s'acabi, sorgint institucions que anunciïn i accelerin el moment del desplaçament de la funció d'empresa, la directora de l'economia, de l'individu a la societat". (98)

Reelaborat el projecte de Casals per una ponència, formada pel --

mateix Casals, A. Dulcet, J. Sala i A. Vallejo, el Consell Directiu l'aprovava el 12 d'agost de 1921 i el traslladava a la junta general de socis que es reunia, de manera extraordinària, el 11 d'octubre de 1921 en una sessió que es completava dies després amb una segona, i en la que eren debatuts i aprovats els estatuts de la secció novella (99). El 21 de desembre, els socis inscrits, celebraven una assemblea per tal de procedir a la seva constitució formal i al nomenament d'una comissió organitzadora de la Cooperativa de Consum (100). Tanmateix, la constitució definitiva de la Secció de Cooperativisme no es faria fins el 10 de juny de 1922, data en la qual una junta general extraordinària en nomenava la junta de govern (101). El muntatge de la Cooperativa de Consum havia de constituir la tasca principal, tant d'aquella comissió organitzadora com de la junta de govern, que es consumava el primer d'octubre de 1922 amb la seva inauguració oficial al carrer Viladomat, 86 (102). A la fi del seu primer exercici, les vendes efectuades sumaven la quantitat de -- 77.919 pessetes (103).

Aquesta és, però, la història institucional del CADCI; una crònica brillant i espectacular sens dubte, però que també reflexa inquietuds i problemes, car, al cap i a la fi, bona part dels nous serveis oferts ho eren en funció dels problemes dels treballadors mercantils del deteriorament de llur nivell de vida, de la seva proletarització i d'una manca de legislació social per part de l'Estat, fet -- que esperonava els delers autonomistes de la dependència com haurem de veure. L'altra història fóra molt més dramàtica i intensa.

D'entrada, com ja havia passat al període anterior, el present s'obria amb un nou pòrtic epidèmic, amb una passa de grip que sofriren diverses contrades peninsulars i que la ciutat de Barcelona experimentà, la tardor de 1918, especialment a finals de setembre i bona part d'octubre (104). L'epidèmia havia d'afectar diverses seccions del CADCI, en especial, com és lògic, la de Socors Mutus (105). Les classes de les Escoles Mercantils havien de tancar-se el 10 d'octubre i la festa d'obertura del curs ajornar-se (106), alhora que la malaltia incidia d'una manera o altra sobre les seccions de Propaganda, Organització i Treball i Esports i Excursions (107). Quaranta defuncions es produïen durant el mes d'octubre i 14 durant el --

novembre (108). En cedir la passa, hom reprenia les classes, el 11 de novembre de 1918 (109). No fóra aquesta l'única manifestació sanitària anormal durant aquesta etapa, el febrer de 1919, el desembre del mateix any i el gener de 1920, es produïen noves passes, sense virulència, malgrat tot, de la de 1918 (110).

El 11 de novembre de 1918, tanmateix, amb la signatura de l'armistici que posava fi a la gran guerra, l'atenció de l'opinió pública es traslladava envers uns altres camps, i, sobre tot, vers unes altres il·lusions. Si la guerra havia apassionat els ànims, la pau portava l'esperança de l'alliberament de les nacionalitats oprimides. L'ambient del moment, al que ens hem referit a l'apartat anterior, es projectava plenament al si del CADCI. Ja el mateix butlletí del Centre, "Acció", del mes de desembre de 1918, sota l'epígraf 11 de novembre 1918, comentava: "Data memorable per ésser la de l'establiment de la primera fita que senyala el retorn a la pau i la instauració de les noves doctrines de la llibertat dels pobles" (111).

Felicitations i comunicats a diversos governs i personalitats dels països aliats (112), un banquet d'homenatge a Sèrbia i Bèlgica, - una festa en honor d'Itàlia, foren manifestacions, entre altres, que palesaren l'adhesió dels dependents al camp vencedor i al que la victòria representava per a ells (113).

De fet, era novament la febre nacionalista. El mateix mes de novembre de 1918 s'havia iniciat la campanya autonomista i el CADCI en fóra un protagonista principal.

Els socis del CADCI acudirien a les manifestacions al carrer, a la plaça Sant Jaume i a les Rambles; l'entitat participaria activament a la campanya per introduir la legislació social al projecte d'estatut i, finalment, sotriria les escomeses de la repressió. Els dependents eren el nucli principal de les manifestacions populars i dels enfrontaments amb la policia i amb la Liga Patriòtica (114). El soci del CADCI, Carreres i Palet, tants cops citat, explica la seva participació "en els aldarulls promoguts per galifardeus uniformats que insultaven Catalunya defensant aquella bagassa d'Alfons tretze que es digué Mari-Focela, una cupletista de quarta categoria que havia estat felicitada pel Rei en un cabaret andalús perquè cantava

cuplets contra Catalunya. Hi prenc part, formant en la colla del centre a garrotada seca, i com un de tants vaig a l'enterrament dels companys Benet i Miralpeix vilment assassinats pels cafres amb uniforme. (...) i després el míting del Teatre del Bosc a Gràcia, amb la frase ben aviat famosa d'en Cambó: ¿República? ¿Monarquía? Catalunya!... que va tenir com a colofó una gran collita de garrotes des a les esquenes dels que hi vàrem assistir." (115). Alexandre Galí subratlla també les amenaces dels espanyolistes contra el CADCI: "durant aquestes tongades d'agitació el Centre era amenaçat per les turbes posades en moviment, aleshores les juventudes patriòtiques i molt sovint calia fer vetlla a les portes del casal amb les armes a punt" (116).

En aquest ambient d'agitació al carrer, i al que ja ens hem referit al capítol anterior, eren suspeses les garanties constitucionals i el 28 de gener de 1919, clausurat el local del CADCI per ordre governativa (117). El governador clausurava també el local de la Lliga Patriòtica si bé aquest carrer, segons "El Diluvio" el 29 de gener de 1919, "continuaba abierto y en el balcón seguía la bandera, a pesar de lo que dispone el bando gubernativo" (118). La clausura donaria lloc a protestes de l'entitat (119) i a un gran nombre de mostres de solidaritat (120). El diputat Rahola en una interpel·lació parlamentària manifestaria que no s'havien produït lluites a Barcelona "hasta que se constituyó la Liga Patriótica amparada por la policía", denunciaria com hem assenyalat en un altre lloc, que mentre el CADCI romania tancat, els socis d'aquella Lliga seguien reunint-se al seu. I es referiria al CADCI i a les seves institucions (el dispensari, les escoles, la caixa, d'estalvi) que no "pueden funcionar con la clausura y pregunta al gobierno si está dispuesto a consentir la reapertura con las garantías que estime precisas y en caso afirmativo cuando ha de abrirse". El Ministre de la governació prometria que "con las garantías indispensables podrá el CADCI proseguir su obra de socorro y enseñanza, pero dependerá de las circunstancias el que se levante la clausura". Rahola contaria tot preguntant "si es que el gobierno se considera impotente para que al mismo tiempo que con sus medios evite que en cualquier centro se realicen propagandas de agitación, puedan llevarse a cabo

las obras de auxilio y beneficencia. Yo quiero garantías para que la reapertura del Centro, en los aspectos a que me he referido, no pueda ser aplazada sine die", al que el ministro respondería con -- aquests mots: "Borre S.S. el latín y queda contestado" (121). El 17 de febrer, després de moltes gestions, fóra autoritzada pel governador Civil la represa parcial de les activitats del Centre, però -- "poc després venia la inacabable sèrie de canvis de política i estat de Barcelona i va ésser precis tornar a estroncar aqueixa part de vida, fins que darrerament i degut a laborioses gestions ens fou concedit obrir parcialment el Centre des del dia 14 de juliol" (122). La Secció d'Educació i Instrucció, per a rescabalar-se del temps -- perdut, organitzava un curset d'estiu que s'iniciava el mateix dia 14 de juliol, fins el 15 de setembre (123). El butlletí "Acció" que havia deixat de sortir des del mes de febrer, apar eixia novament el setembre de 1919. Finalment el 22 de setembre de 1919 es produïa l'obertura total i definitiva de la seu del Centre (124).

Mentre, l'agitació social havia desembocat en el decret de Romanones que implantava la jornada laboral de vuit hores a partir del primer d'octubre de 1919. Els dependents del CADCI, com els de les altres entitats de dependents havien de maldar d'immediat perquè la jornada mercantil no hi fos exclosa com pretenien els patrons i les entitats que els representaven. Llevat dels dependents del ram de l'alimentació, l'objectiu fóra assolit i la major part dels treballadors mercantils no restaven jurídicament discriminats (125). La inquietud del moment es projectava plenament sobre el Centre. Ja durant la -- passada vaga general, el 3 d'abril de 1919, Joan Torrens, president de la Secció Permanent d'Organització i Treball, havia estat detingut (126). Al mateix miting famós de Les Arenes del 19 de març de -- 1919, alguns socis del CADCI hi havien estat presents, entre ells Josep Tarradellas, segons el seu propi testimoni. "Jo no vaig viure molt intensament -- manifesta- cap de les vagues que s'havien produït els darrers anys. Tota la meua acció girava entorn del moviment catalanista. Ens sentíem solidaris amb els obrers, però difícilment es trobaven el seu moviment i el nostre. La vaga de la Canadenca -- fou, però, una excepció. Per a aquells activistes que érem al CADCI fou en certa manera una gran escola de formació obrera (...). Quina

lliçó tan gran foren per a mi aquella vaga i aquell míting!"(127).

Entorn de Salvador Seguí s'havia de produir, precisament, una iniciativa en la que participaria el mateix Tarradellas. A primers d'octubre de 1919, en mig del "període de treva de la tardor de 1919" (128), es desenrotllaven les famoses conferències de Salvador Seguí i Angel Pestaña a Madrid (129). Arran de les mateixes, hom assajaria de fer parlar el "Noi del Sucre" al CADCI. "En entrevistes i mítings que va fer a Madrid (Salvador Seguí) va criticar molt el catalanisme -indica Tarradellas-. Era normal que així ho fes ja que ell identificava el catalanisme amb l'actitud conservadora i patronal de la Lliga Regionalista. Però aquesta precisió se la va descuidar no ho va dir a Madrid, i nosaltres, els del CADCI, que l'admiràvem tant, estàvem dolguts. En una reunió es va decidir que jo seria l'encarregat d'entrevistar-me amb ell i dir-li que no estàvem d'acord i que per això volíem que vingues al CADCI a donar una conferència on discutiríem el tema. Em va costar molt localitzar-lo perquè naturalment els líders sindicalistes eren molt perseguits i vivien en la semiclandestinitat. Però un obrer tèxtil amic meu m'ajudà a localitzar-lo. Recordo que jo estava impressionat quan l'anava a veure. Per a mi era un personatge mític. La impressió encara es va accentuar més quan em vaig trobar davant un home que era tan alt, i més corpulent que jo, cosa que m'ha succeït molt poques vegades a la vida. Era un home que imposava i em va rebre amb una certa indulgència, a mi que tenia vint anys. Li vaig dir el que pensàvem de la seva conferència i entrevistes de Madrid. M'escoltà molt, ell parlava molt i jo li anava fent preguntes. Quin moc!: al cap de mitja hora jo ja no sabia com parlar-li. M'havia convençut totalment i em vaig sentir aplatat i ridícul. Jo ja no tenia arguments. Em va dir que per l'interès que ell veia en el meu desig d'arribar a una postura que estiguéssim d'acord acceptava venir a donar la conferència al CADCI. Després ell demanà l'autorització a la CNT i els dirigents li digueren que sí amb la condició que la gran majoria d'assistents fossin anarco-sindicalistes. Ens va parlar a nivell de dirigents de CNT amb dirigents del CADCI. Fou inútil. Aquells anarquistes no volien que passés res ni perdre el míting com si fos un partit de futbol. Cada cop que posaven més condicions inacceptables i es trenca-

ren les negociacions. El míting del Noi del Sucre no es realitzà" - (130) La conferència, àdhuc, fóra anunciada públicament per al dia 19 d'octubre de 1919, bé que reservada l'assistència als socis del CADCI, sota el títol, "Consideracions d'un sindicalista davant el problema català" i organitzada per la Secció Permanent de Propaganda Autonomista (131).

La treva, però, duraria poc. Els patrons que cedien davant la pressió obrera, refusaven les sol·licituds dels dependents que usaven mètodes del tot diferents. El mateix Cambó se'n queixaria com abans hem escrit (132). Les "pressions morals" del CADCI sobre els patrons resultaven endebades, malgrat la creació d'una Comissió Mixta de Conciliació. "En mig d'aquest ambient de desorientació i gairebé de desesperació, un Consell general extraordinari del Centre, celebrat el dia 18 d'octubre de 1919, pren l'acord de recomanar als seus socis que es sindiquin individualment, tota vegada que ni la Secció ni el Centre poden, corporativament, ingressar al Sindicat. La Secció d'Organització i Treball no ha de desaparèixer per això... D'ara endavant portarà a cap una tasca de cultura social complementària per l'actuació de la Borsa del Treball, Consultori Jurídic, etc etc" (133). Es aquest un moment greu en la vida sindical del Centre. Més endavant ens referirem més llargament a l'acord del Consell general esmentat. Aquest, de fet, significava la renúncia a favor del Sindicat Mercantil de la CNT de la tasca sindical i la paralyzació dels gremis. Les actituds crítiques que ja s'havien manifestat amb anterioritat a l'interior del Centre, ara ben segur s'envigorien -- (134). "El CADCI no podia fer altra cosa que seguir -escriu Carreres i Palet-... i ací teniu una entitat amb 16 o 18 mil afiliats -xifra ben exagerada com és fàcil de veure- servint de remolc a un grupet (l'amic Pere Foix, Secretari general del Sindicat és l'únic que podria dir-nos quants eren; nosaltres únicament sabem l'efecte que feien)". (135).

El lock-out, la repressió sobre els sindicats, continuava tanmateix deixant els dependents sense un instrument eficaç de defensa. El butlletí "Acció", per un altre costat, es ressentia de la conjuntura crítica i deixava de publicar-se durant els mesos de desembre de

1919, 1 gener i febrer de 1920 (136).

La crisi social estimulava la depressió en el camp nacionalista. No gensmenys, el CADCI no cedia en aquest terreny i ja fos organitzant manifestacions culturals o participant en actuacions catalanistes, com la campanya pel dret català o en un homenatge a Martí Julià, reaccionava contra l'estat d'anim regnant (137). En aquest sentit Eugeni d'Ors, i Amadeu Hurtado foren convidats a parlar al Centre, en dues conferències pronunciades el 23 de març i el 13 d'abril de 1920 sobre "L'actual depressió de l'esperit patriòtic i civil de Catalunya" (138). A l'ensem, davant la situació social amb la que to paven els treballadors mercantils la Secció d'Organització i Treball promouria la creació d'un organisme a base de consells paritaris i una comissió mixta, que permetés superar el cul de sac en què es trovaben els dependents i permetés de canalitzar llur negociació amb els patrons. Acceptada la idea per les entitats de dependents i per les econòmiques, delegats dels nuclis mercantils i patronals anaven a Madrid -entre ells el President de la Secció d'Organització i Treball- on aconseguien que el ministre de la governació dictés el R. D. del 24 d'abril de 1920 que instituïa la Comissió Mixta del Treball en el Comerç de Barcelona (139). Les tasques de la Comissió Mixta anaven a formar part essencial, a partir d'aquell moment del moviment obrer mercantil, malgrat les dificultats que experimentaria i la resistència de diverses entitats patronals com la Unió Gremial.

El maig de 1920 se celebrava una nova assemblea de dependents, a Sabadell, organitzada pel Centre corresponent d'aquesta ciutat, amb la participació del CADCI, i de la que havia de partir una iniciativa igualment de gran transcendència: la creació d'una Federació de Dependents (140). Però, l'octubre de 1920, es produïa un viratge decisiu al CADCI. Un acord de la Comissió Mixta sobre el salari mínim provocava diverses protestes dels dependents, entre elles del mateix Centre. Marià Vendrell, president en aquells moments de la Secció d'Organització i els companys de la seva junta de govern presentaven la dimissió. El resultat més important d'aquesta crisi que matisarem més exactament en un altre apartat, era l'elecció, el 13

de novembre de 1920, de Francesc X. Casals, com a president de la Secció d'Organització i Treball (141). El canvi era d'una gran importància, car F. X. Casals era un dels capdavanters de la tendència de socis que volia renovar el Centre i envigorir la seva actuació sindical, juntament amb Casas Briz, que ja era membre de la junta anterior i que ara hi romania, Manuel Juliachs, Jaume Cardús i altres (142).

Com ja s'havia esdevingut el novembre de 1917, es produïa un reviscolament general de la Secció d'Organització i Treball, que es traduïa en una accentuació de l'actuació dels delegats del CADCI al si de la Comissió Mixta, a favor dels dependents -en iniciatives com la campanya contra l'impost d'utilitats, i en preses de posició davant la crisi econòmica (143) o davant del terrorisme (144). La creació de la Federació de Dependents, els estatuts de la qual eren aprovats en una nova assemblea de dependents, el 16 de gener de 1921 representava un pas decisiu en la sindicalització dels obrers mercantils i en la conjunció d'esforços dels centres de dependents de Catalunya. Francesc X. Casals esdevenia el seu primer president (145). El 24 i 25 de setembre de 1921, la Federació celebrava la seva primera assemblea a Reus la qual aprovava per unanimitat una declaració en la que els dependents declaraven la seva "condició clara i concreta d'obriers" (146).

La represa dels gremis, era un altre tret del moment, el mateix llenguatge del butlletí "Acció", l'extensió de les informacions de la Secció d'Organització i Treball, tot plegat confirmava una evolució profunda dels socis del Centre. Noguer i Comet, que el maig de 1921, tornava a dirigir les oficines del CADCI (147) ha deixat escrites les seves impressions sobre l'entitat en retornar-hi: "a primers de maig d'aquell any (1921) reprenia la meua tasca en aquella inoblidable entitat, la qual vaig trobar espiritualment, ben canviada. En efecte: ja no era el lema Pàtria o Catalunya el que més interessava i més feia posar en emoció i activitat a aquell estol nombrosíssim de joventut catalana que aplegava el Centre, ja no eren els assumptes d'ideologia política o de sentiment catalanista els que més feien bategar llurs cors, sinó que eren els in-

teressos materials, o d'estament, de lluita de classe, d'obtenció de reformes o millores en llur treball o situació, el que més els interessava. Signes del temps... No és que aquell jovent hagués afeblit el seu sentit patriòtic, el seu sentiment catalanista, però els assumptes del treball s'havien avantposat a tot altre; àdhuc la terminologia de la Casa havia canviat. Ja no es parlava dins -- ella, de dependents i principals, sinó d'amos o patrons -aviat també de burgesos- i d'assalariats. Per aquest fet la secció a la qual estaven confiats els afers del treball havia pres una enorme importància dins l'organització interior del Centre i era la que predominava sobre les altres i on les lluites i l'activitat eren major". (148).

Proseguia així una llarga evolució, accentuada ja en l'etapa anterior, ouen la reforma estatutària de 1915 convertí la Secció de Relació i Treball en d'Organització i Treball, reforma en la que, de manera significativa, els socis protectors del Centre passaven a -- ésser-ho de les Escoles per a subratllar el caràcter assalariat - dels afiliats al CADCI. Ja el butlletí d'octubre de 1920 del CADCI recomanava als socis que, en signar propostes, estiguessin amatents a dues qualitats dels futurs afiliats: "que el sentiment de la Pà--tria nostra estigui ben arrelat en el cor del proposat" i que "senti l'esperit de classe, que sigui dependent com nosaltres, que a l'i niciar-se una campanya de caràcter societatari senti la necessitat del seu triomf, que estigui identificat amb la justícia de la causa". (149).

En l'ordre nacionalista hem de veure el Centre promovent la catalanització dels rètols i dels anuncis l'estiu de 1920, celebrant una vetllada en honor de l'alcalde de Cork el primer de Novembre de - 1920, participant en una nova manifestació en honor de Martí i Julià el maig de 1921 o a la commemoració de l'onze de setembre (150) definit-se sobre el problema del Marroc (151), o promovent un manifest dels centres de dependents de Catalunya, adreçat als parlamentaris catalans, per tal que demanessin la derogació immediata de la Llei de Jurisdiccions (152).

El 1922 reprenia a Catalunya, com hem vist a l'apartat anterior, el moviment nacionalista, fenomen que el butlletí "Acció" enregistra puntualment: "Ha rebrotat una vegada més l'abrandament nacionalista" (153). Entre les iniciatives o activitats que anava a desplegar el Centre, i a les que ens referirem en un futur apartat, cal remarcar especialment l'organització d'un acte d'afirmació nacionalista que es duria a terme el 22 d'octubre de 1922, i que la secció començà a muntar des del mes de març i que es traduí en una declaració que ha vien de signar els municipis catalans, en la qual hom afirmava la realitat nacional catalana, el dret a l'autogovern i la voluntat del poble català "d'ajudar a la immediata institució d'aquest Govern" (154). Fou l'actuació més ressonant i de més conseqüències d'aquells dos anys primers de la presidència del Sr. Casals "-president del Centre des de l'estiu de 1921- (155). El CADCI assolí la direcció del moviment nacionalista i contribuïa decisivament a aquell mateix "rebrotament" nacionalista del que parlava l'"Acció" esmentada del mes d'abril de 1922. Les declaracions del Centre i el manifest que publicava el seu Consell Directiu al butlletí "Acció" d'agost de 1922, per un altre costat, mostraven clarament una voluntat de radicalisme nacionalista, més enllà de les posicions polítiques claudicants, i de superació del desànim que havia atuit la política catalana els darrers temps. "Per a organitzar i mobilitzar l'Exèrcit de la Pàtria, algú ha de donar el mot d'ordre -manifestava el Consell Directiu-... No el poden donar els nostres massa nombrosos grups polítics, perquè llur veu tindria un so fragmentari i parcial que seria inglat als demés. Per això nosaltres que constituïm l'organització social més forta i més pura que ha creat el Catalanisme, sentim la responsabilitat d'aquest acte i anem a complir-lo. Així la nostra veu humil, no oferirà dubtes a cap nacionalista sobre la noblesa i el desinterès de la intenció..." (156)

Les iniciatives havien de continuar. Però l'acte d'afirmació nacionalista amb el plebiscit dels ajuntaments a favor de l'autogovern, -constituïria, sens dubte, l'acció més brillant i de major protagonisme polític en la història del CADCI.

En un altre camp, és interessant de subratllar el manifest del Centre

en solidaritat amb la "Rússia que es mor", signat el 17 de febrer de 1922, preludi a una campanya feta per Catalunya en socorriment de la població afamada d'aquell estat com a conseqüència de la guerra civil, la intervenció estrangera i el bloqueig dels països capitalistes. La campanya donaria lloc a articles, subscripcions públiques, festivals i conferències i fóra dirigida per un "Comité de Catalunya d'Auxili als Russos", presidit oficialment per l'alcalde de Barcelona, format per representants de diverses entitats, entre les quals el CADCI, i animat fonamentalment per l'Ateneu Enciclopèdic Popular que havia convocat les primeres reunions, i el local del qual feia de seu social d'aquell Comité (157). El CADCI al seu manifest, adreçat a tots els catalans, subratllava com "les estadístiques ens revelen que en els països bel·ligerants bloquejats en la gran guerra, el nombre de morts civils a conseqüència de les privacions ocasionades pel setge, iguala o supera la xifra ja prou afrosa dels morts traumàtics en els camps de batalla. Mentre cents de milers d'homes morien en les trinxeres, cents de milers de vells, dones i criatures morien en l'interior del país, víctimes de malalties que no podien resistir els seus organismes minats per la misèria i els sofriments morals. Doncs, bé; tres anys després de feta la pau i obertes les fronteres; contra un país aquesta guerra continua. Al llevant d'Europa, milions d'homes, dones i infants són menaçats de morir de fam pel bloqueig dels Estats Europeus dominants per les oligarquies burgeses... És una lluita implacable d'interessos creats, contra les noves ideologies que els atempten. No és hora d'exalçar o repudiar les encarnacions, sanes o monstruoses, d'aquestes ideologies; és hora de que cessin els efectes inicis del cercle de ferro posat al seu voltant pel capitalisme internacional" (158). "La misèria -assenyalava més endavant- no es pot intentar aminorar amb subscripcions que, per elevades que siguin, seran sempre ridícules en relació a l'extensió immensa del mal. Els mateixos que hauran provocat la desgràcia, no tindran inconvenient en al·listar-s'hi per a més gran --afront del poble de Rússia i en la secreta convicció de la ineficàcia del remei. La misèria russa sols la solidaritat internacional pot evitar-la; fent que les relacions econòmiques, comercials i de tota mena, de tots els pobles, sien represes amb aquell país" (159).

En aquest sentit, l'escrit indicava que era hora ja que "l'opinió pública es mostri decididament favorable a la represa de relacions comercials amb Rússia". (160).

La Secció d'Organització i Treball, per la seva banda, prosseguia la seva tasca societària, canalitzada, fonamentalment, a través dels Gremis i mitjançant la participació de llurs representants als Comités Paritaris i a la Comissió Mixta del Treball en el Comerç, tot maldant a favor de l'ampliació de les seves facultats executives, així com en contra de qualsevol assaig en sentit contrari, com provava de fer-ho el Ministeri de Treball a començaments de gener de 1922; ara laborant per la participació dels dependents en els beneficis, ararebutjant una maniobra patronal contra la jornada de vuit hores, ara lluitant per a assolir un règim obligatori de vacances, la secció continuaria la seva tasca, (161), amb una progressiva evolució envers posicions socialistes. "Ha arribat el moment de definir d'una manera clara la personalitat nostrada -manifestava la Secció d'Organització i Treball al butlletí del CADCI del mes de maig de 1922-; és hora ja de fer-ho. No podem passar més temps en confusions lamentables. Ha d'acabar-se el migrat concepte generalitzat entre els dependents que llur entitat no és de classe. El Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria ho és". (162). "Companys-manifestava més endavant- us haveu d'imposar el convenciment que a l'ésser soci del Centre formeu a les rengleres de l'exèrcit proletari amb característiques i modalitats nostres i, així, i solament així, obtindrem el reconeixement de la nostra personalitat, ben definida i amb prou prestigi i força per a conquerir l'autoritat i la valor social que ens pertany i, que mantes vegades ens han sigut discutides".

La revigorització del terrorisme, amb l'assassinat de Salvador Seguí el 10 de març de 1923, portava el CADCI a prendre posició sobre els atemptats i a condemnar la mort d'aquest dirigent. D'aquesta manera el Centre, en una declaració titulada L'atemptat contra en Salvador Seguí, i publicada a "Acció", després de fer-se ressò de les "lluites fraticides" de les que continuava essent teatre la ciutat de Barcelona, i de remarcar "la inhibició per part dels poders públics",

manifestava que "l'assassinat d'en Salvador Seguí ha connotat tot - Barcelona; perquè amb la seva mort desapareix un dels líders més - significats del sindicalisme català, un dels líders que, amb tot i les seves equivocacions, havia donat a aqueix moviment la forma més moderada, contenint, en ocasions, l'esclat de la violència amb l'autoritat que havia assolit en el nostre proletariat, autoritat que li havien conquerit la seva fortalesa d'ànim, les seves disposicions polítiques i la seva gens vulgar cultura" (163). El Centre, "igualmente afectat per aquesta mort que priva a l'obreriisme català del seu més característic representant", donava a la premsa un escrit en el que assenyalava com la realitat dels fets havia demostrat "que aquell estat de pacificació social que oficialment es proclamava no era fonamentat en una solució profunda dels problemes obrers". El Centre denunciava l'actuació del poder públic (164) que havia obrat "per omissió o per excés sense voler o sense saber situar-se en el lloc que per la seva missió li correspon. Per això avui, que els esperits ciutadans devenen commoguts per la repetició dels fets cruents que es produeixen a Barcelona, el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria aixeca la seva veu per a demanar a tots els homes moguts per un sentiment de justícia, que en aqueixos moments tinguin la serenitat necessària per a fer imperar el seny en llur esforç, salvant així les valors espirituals de Catalunya constantment amenaçades pels autors de tots els atemptats". (165).

L'abril i el maig de 1923, havia de descabdellar-se, precisament, en aquest sentit, una campanya cívica contra el terrorisme, promogut per l'Ateneu Enciclopèdic Popular, i en la que hi participarien nombroses entitats barcelonines, entre les quals, el CADCI i la mateixa CNT, com hem assenyalat a l'apartat anterior (166). Iniciada a mitjans d'abril, mitjançant l'organització d'un Comitè d'Actuació Civil, la campanya es manifestaria a través de la premsa (167) i del míting, com el del Teatre Nou, el 22 d'abril de 1923, en el qual hi prendria part Rafael Campalans (Federació Socialista Catalana del PSCE), Joan Peiró (Confederació Regional del Treball de la CNT) Jaume Aguadé (Ateneu Enciclopèdic Popular), Angel Pestaña ("Solidaritat Obrera"), Joaquim Maurín ("La Batalla"), Francesc X. Casals (CADCI), Pere Gorga (Lliga dels drets de l'home), Francesc Muntanya

(Esquerra Catalana), i Acrata Llull (Federació Local de la CNT) - (168); el del Teatre del Bosc (169) o el del Cinema muntanya de Sant Martí (170) a començaments de maig, que havien de concloure's amb un miting a la Plaça Catalunya i l'aprovació d'unes conclusions de la campanya per a lliurar-les a l'alcalde, i que fóra suspès pel governador (171). No deixaria de produir-se alguna polèmica i aprehensió envers aquesta campanya (172) i àdhuc amenaces envers determinats components del Comitè d'Actuació Civil (173). La CNT, a començaments de juny s'hi retiraria (174) i el mateix mes el Comitè es dissolia (175).

Francesc X. Casals, exposaria les posicions del CADCI sobre el terrorisme i ampliaria algunes de les consideracions exposades a les declaracions fetes arran de l'atemptat de Salvador Seguí (176). Casals defensava la participació del CADCI al si del Comitè d'Actuació Civil, en el que hi figurava també la CNT (177), perquè es tractava de "salvar la ciutat trasbalsada constantment per fets sagnants" (178). I declarava explícitament sobre el terrorisme roig i el blanc: "S'ha parlat del terrorisme roig, ja ho sé. Primer n'he parlat jo mateix en el miting del teatre del Bosc i davant d'un públic en la seva major part d'obriers manuals, pertanyents als Sindicats Únics. En aquell acte vaig dir que la sang vessada aleshores, malgrat sentir els mateixos anhels i tenir les mateixes necessitats, havien fet impossible que ens donéssim les mans, car una riuada de sang humana ens separava. Que nosaltres, els dependents de comerç, que formem en la nostra Entitat, no podiem ni sabríem avenir-nos amb aitals procediments, que rebutjàvem; que no oblidàvem, però, que a aquell terrorisme roig el seguí un altre terrorisme molt pitjor, del qual en plena repressió va protestar públicament el nostre Centre; terrorisme que no pretenia portar una relativa pau social a Catalunya, - sinó que més bé anava totalment dirigit contra les organitzacions obreres, no més perquè són d'obriers. En aquest moment les organitzacions obreres han manifestat els seus desigs de resoldre en formes legalment reconegudes i mundialment acceptades les qüestions socials" (179).

El 1923, el CADCI, en un altre ordre de coses, se solidaritzava amb

la festa del primer de maig i promovia la seva celebració per part de tot el comerç barceloní (180). Deixant, tanmateix, a un costat, la tasca sindical i nacionalista del Centre, que més endavant completarem i detallarem, aquesta etapa es cloïa amb una iniciativa prou significativa. Un nucli de socis format per Miquel Guinart, Alfons Galí i Ramon Sebrà, entre d'altres, promouria el canvi de nom del CADCI pel de Centre Nacionalista de Dependents del Comerç i de la Indústria, mitjançant una proposició que fóra presentada al Consell General ordinari del 24 de juny de 1923, que es perllongaria el dia 27 (181). Després d'un bon debat, la proposta fóra votada i refusada per 50 o 60 vots de diferència (182). Francesc Xavier Casals i el Consell Directiu s'hi oposarien. En una nota publicada al butlletí "Acció" d'agost de 1923, aquest darrer justificava la seva postura a l'assemblea de socis:

"L'actitud del Consell Directiu, concernent a la proposició que fou presentada en la darrera Junta General demanant el canvi de denominació del Centre, ha donat curs a diversos comentaris entre alguns consocis. Per tal de que aquesta actitud sigui coneguda pels qui no assistiren a l'esmentada Junta i per a evitar malèvols interpretacions, transcrivim a continuació un fragment de l'acta corresponent en la qual són definides les manifestacions del nostre President, - company Casals: Fa us de la paraula el President, el qual recomana la major cura en la decisió de l'assemblea perquè a l'acord que es prengui podriem derivar-se'n entorpiments o perjudicis per al Centre en ço que afecta a les seves relacions amb les dependències de l'Estat Espanyol. Cal tenir en compte -diu- que el canvi de nom no tindrà cap nova virtualitat en la futura actuació del Centre, car les mateixes proposicions presentades a la Junta fan justícia a l'acció eminentment nacionalista que el Centre ha vingut desenrotllant. No voldríem nosaltres -afegeix el President- que la nova denominació pogués desvirtuar la valor de contingut del nostre nacionalisme en l'esdevenidor. No exposem la nostra concepció política a consideracions que en l'ordre exterior podrien fer-se d'un nacionalisme re-- clós, tal com ara es fan respecte del chauvinisme francès, del capitalisme anglés i del morbós germe nacionalista d'Alemanya... Per a tenir eficàcia, el nostre problema deu internacionalitzar-se, i són

les classes netament liberals del món les que poden simpatitzar amb el nostre plet de llibertat. D'elles devem cercar i merèixer llurs simpaties." (183)

Hom proposaria després al si de la Secció de Propaganda Autonomista, també el seu canvi de nom per el de Propaganda Nacionalista, proposició que sí fóra acceptada, però que, en venir tot seguit, la Dictadura no donaria temps a enregistrar-la (184).

Podríem resseguir la presència del CADCI en nombroses activitats, vetllades, conferències, etc., celebrades al CADCI, i que esmentarem en un altre apartat, en manifestacions organitzades per altri (185), en preses de posició o declaracions (186), al marge dels cops que el local del CADCI era cedit o llogat per a actes nacionalistes, sindicals o d'altre caire, organitzats per agrupacions polítiques o socials diverses (187).

Pel que fa als seus socis, als seus quadres dirigents i als corrents que l'animaven, aquesta fóra una etapa de renovació i canvi. El curs 1918-1919, Rafael Pons, seguiria dirigint l'entitat, amb un Consell Directiu on hi figuraven persones conservadores com el mateix Pons i Josep M. Magriñà i Forcades (vocal directiu per la Secció d'Educació) i d'altres com Miquel Guinart, nacionalista d'esquerra i president de la Secció de Propaganda Autonomista, o Joan Ors i Màrius Calvet del mateix tremp (188). El Consell Directiu presidit per Rafael Pons hauria de travessar l'etapa de la campanya autonòmica en la que tan apassionadament hi participaria el Centre, Segons Josep Tarradellas, membre de la Junta de govern de la Secció de Propaganda Autonomista en aquest període (189), el centre "estava dominat pels catalanistes d'esquerra que venien de la Unió Catalanista de Martí i Julià, i sempre van seguir Macià". Bon nombre de dependents del CADCI participaven en la formació de la Joventut Nacionalista La Falç, el 1918, com el mateix Tarradellas (190), i la mateixa clausura de l'entitat el 28 de gener de 1919, provava a bastament com el nacionalisme radical s'havia ensenyorejat definitivament de l'entitat. En les tasques nacionalistes, de fet, com assenyala el mateix Joan Carreres i Palet, "els vells i els joves, els aburgessats i els lluitadors abrandats, formaven un sol bloc" (191). Obert

el local novament, els dirigents del Centre es trobarien davant una nova conjuntura marcada per la inquietud social. El Consell general ordinari del 18 d'octubre prenia aquell acord esmentat de recomanar els socis que se sindicuessin i abandonava el projecte de constituir el Centre una "Organització Social de Dependents" (192). El 9 de novembre se celebrava un altre Consell general de socis, aquest ordinari, retardat a causa de la clausura soieria, que eligia Joan Torrens i Dagés, president fins aleshores de la Secció Permanent d'Organització i Treball, que havia estat detingut durant la passada vaga general (193) i que hauria de conduir el Centre entre finals de 1919 i l'estiu de 1921. Marià Vendrell, encapçalaria la presidència d'Organització i Treball, Miguel Guinart la de Propaganda Autonomista, Joan Ors la d'Educació i Instrucció, Antoni Vallejo la de Socors Mutus i Josep Noguera la d'Esports i Excursions. Aquests dirigents regirien el CADCI, fonamentalment, fins a mitjans de 1921 (194). La Secció de Propaganda Autonomista era animada pel nacionalisme radical i esquerrà, per molts que havien seguit Martí i Julià i ara seguien Macià com hem assenyalat abans, d'acord amb la cita de Josep Tarradellas, el mateix Miquel Guinart, Tarradellas, Ramon Sebrà, Ramon Sarsanedas, Ramón Carreras, etc. (195). Mentre, els problemes laborals dels dependents, la seva situació social, parella de la dels obrers manuals, la força dels sindicats únics anarcosindicalistes, els corrents ideològics del moment, es projectaven sobre el CADCI. Diversos socis exigien un major engatjament sindical del Centre. Entre aquests destacaven Casals, Casas-Briz, Cardús, Josep Clotet i Manual Juliachs, que, en aquells moments, era el més radical (196), amb una major o menor coherència entre ells. Vàrem veure moltes d'oposició a la direcció ja en l'època anterior, per part d'alguns d'aquests membres com Cardús (197). En l'etapa present, aquestes s'havien ja traslluit a les mateixes planes del butlletí "Acció" (198). Pel 1920 el nucli oposicionista marcava la seva línia molt més clarament i era anomenat "El Soviet" (199). L'estiu de 1920, un d'aquests socis, Xavier Casas Briz, entrava a formar part de la Junta de Govern de la Secció d'Organització i Treball. El novembre de 1920, en plena etapa d'agreujament social, es produïa la dimissió de la Junta de Govern d'Organització i Treball (200) i l'elecció -

d'una nova amb Frances X. Casals com a president, Casas Briz, que passava a vocal directiu amb el que entrava dins del Consell Directiu del CADCI i Ricart i Sala de la mateixa tendència renovadora (201). Aquest nucli era format pel sector procedent de la Unió Catalanista que havia seguit darrera de les posicions socialistes de Martí i Julià, abans que acabés el seu mandat aquesta junta, s'incorporava un altre element renovador, Ràfois i Camí, seguidor de Campalans i membre de la Unió Socialista de Catalunya quan aquesta es fundés (202).

La diferència de posicions entre socis antics i nous era un corollari lògic, tant a causa de l'augment de socis de l'entitat i el seu corresponent rejueniment, com per la progressiva proletarització d'aquest sector, a la que manta vegades hem fet referència. L'anarcosindicalisme, la duresa dels seus mètodes, les derivacions violentes i sagnants de les lluites socials més aviat frenarien aquells esperits oberts disposats al renovellament o que amb anterioritat havien participat en iniciatives socials importants del mateix CADCI. Per un altre costat, la clausura dels sindicats era un espantall que planava sobre ells. Ja havien vist els perjudicis causats als diversos serveis del Centre que havia produït la clausura del local el 1919, si radicalitzaven les posicions del Centre i el feien seguir per una via sindical a fons, corrien el perrill de veure trontollar el Casal de la Rambla amb tot el seu patrimoni i institucions. Aquesta temença explicaria la resolució esmentada d'octubre de 1919 i la resistència a les innovacions (203). Però també hi havia un altre factor de resistència. Els antics socis eren dependents, però molts d'ells havien esdevingut apoderats, tècnics, gerents o empleats de categoria intermitja. Si bé hem vist la voluntat dels dirigents i dels socis del CADCI per netejar les llistes d'aquells afiliats que havien esdevingut propietaris (204), els socis actius que pertanyien a categories elevades (205), no tenien cap neguit per a córrer darrera aventures, a la inversa de la dependència dels grans magatzems o de baixa categoria que "era treballada per la idea de la lluita de classes" (206)

El conflicte entre les dues tendències, que havia donat lloc a algunes "reunions tempestuoses", es resoldria mitjançant l'elecció de Francesc X. Casals com a president del CADCI, el 26 de juny de 1921 amb l'acord dels dos nuclis (207). Josep Glotet, un dels protagonistes de les posicions radicals dins del CADCI durant la segona república, assenyalaria tot parlant d'aquesta època: "Les nostres primeres temptatives per a aconseguir la direcció del Centre falliren. Hi hagué una treva i fou quan proposàrem, per a la presidència el company Casals, que aleshores era considerat com a representant d'una tendència renovadora" (208). Francesc X. Casals segons Alexandre Galí, era un home enèrgic de temperament, més radical que els presidents anteriors, però ben representatiu encara de les més nobles tradicions que havien fet la glòria del Centre. F. X. Casals va ésser el president que va fer front a les escomeses de la Dictadura i que va fer surar un altra vegada la nau del Centre en els primers anys de la República." (209)

Francesc X. Casals, segons Noguera i Comet, "s'havia fet conèixer brillantment" com a president de la Secció Permanent d'Organització i Treball, en la qual s'havia distingit "remarcablement per les seves condicions d'organitzador i de dirigent" (210). Aquestes condicions el farien l'home acceptat per tots i li permetrien de conduir el Centre, prosseguint la tasca que havia iniciat ja a Organització i Treball, d'intensificar el seu intervencionisme sindical i, a l'ensiem, respondre a les necessitats del moment social i polític, com ho provava la seva intervenció a la campanya contra el terrorisme a l'organització del "plebiscit" de 1922, tot esforçant-se per que les posicions divergents especialment en el camp de la lluita de classes, no possessin en perill la coincidència fonamental entre les diverses generacions de socis.

La presidència de Francesc X. Casals, "havia d'ésser -explica Noguera i Comet- de les més llargues, difícils i accidentades i reeixides de la vida del Centre. En efecte, es pot dir, que el Sr. Casals fou el President legal del Centre des d'aquella data fins el mes de novembre del 32; en què l'Honorable President de la Generalitat de Catalunya, D. Francesc Macià, el cridà per a confiar-li el càrrec de

Conseller del Treball en el primer Govern de Catalunya que fou constituït després de la implantació de l'Estatut d'Autonomia. I he subratllat la paraula legal perquè hi va haver un període, març o abril - del 26 al febrer del 31, en què el Sr. Casals sols legalment podia considerar-se president del veritable CADCI ja que de la presidència efectiva n'havien estat trets per un dels actes més arbitraris comesos per la dictadura de Primo de Rivera (...). (211)

En fer-se càrrec de la presidència, F. X. Casals, també segons Noguer i Comet, "vorejava els 40 anys. Baix d'estatura, però separat, obès, resultava un home físicament fort, però desgraciadament no era així, puig tot sovint sofria malalties de caràcter pseudo-digestiu que -- l'atufen llarg temps. Però era un home d'una fermesa d'esperit, d'una activitat i d'una personalitat realment formidables; en aquest sentit digne continuador de la tasca del Sr. Puig i Esteve dins de l'Entitat, si bé posseïa una cultura superior a aquest darrer i tenia més nom. En la seva joventesa havia marxat a la República Argentina, en la qual permaneixí alguns anys i on conegué i es feu amic de confiança de l'honorable D. Francesc Macià durant l'estança d'aquest en aquelles terres, prou coneguda de tothom. De retorn de l'Argentina, seguí les activitats de la Unió Catalanista, en la qual havia militat ja abans de partir, i intervingué com a tal en les campanyes de dit benemèrit organisme, al costat de l'inoblidable president del mateix, Dr. Martí i Julià, del qual era també un amic íntim i al qual professava una admiració i un afecte ben merecuts. També intervingué en la política local de la seva ciutat nativa, Badalona, essent un dels dirigents de l'Entitat Gent Nova constituïda per vells catalanistes d'aquella població i un dels redactors més constant i llegit, del portant-veu de la mateixa que duia el mateix títol que l'Entitat. Dependent de comerç veritable -sin trampa ni carta-, durant molts anys portà la comptabilitat d'un important establiment dedicat a la producció i venda d'articles de metall, que tenia magatzem i botiga a la Rambla de Catalunya, cantonada al carrer Consell de Cent. Treballant en aquella casa el coneguérem i en ella seguí sempre, amb els breus parèntesis obligats pels càrrecs públics que exercí."

El mateix Noguera i Comet, subratlla el "fervor del seu idealisme" i el seu tarannà "ponderat i franc, sense arrièreres pensées ni subterfugis (212). Francesc X. Casals, com hem escrit abans, havia de prendre "part activíssima" en el Comité d'Actuació Civil, en contra del terrorisme, "una campanya molt perillosa principalment per als seus realitzadors", que la feren "amb exposició de llurs pròpies vides". Casals, "si bé com a president del Centre, més aviat amb caràcter personal", fóra "dels qui més ardor i constància hi posà" (213). Tanmateix, segons el mateix Noguera i Comet, la manifestació de més resolt i de més conseqüències d'aquesta etapa de la presidència de Casals, fóra l'organització d'aquell acte esmentat d'afirmació nacionalista, la iniciativa del qual "fou deguda exclusivament al Sr, Casals i Vidal", i "que tant donà a parlar en aquell temps i en anys posteriors". Efectivament, l'acte fóra "una de les excuses que trobà la Dictadura Militar en instaurar-se per a perseguir a milers de ciutadans catalans i a agrupacions nombroses, públiques i privades de la nostra terra" (214).

Acompanyaven Francesc X. Casals al Consell Directiu, Manuel Alcàntara i Gusart, president de la Secció d'Educació i Instrucció i Domènec Carrové i Viola, president de la Secció de Propaganda Autonomista i organitzador del plebiscit nacionalista esmentat de 1922, procedents tots dos, com Casals, de la Unió Catalanista, i col·laboradors de les seves publicacions com "Renaixement" i "La Nació" (215); Josep Ricart i Sala, president d'Organització i Treball i que fóra secretari de la Comissió Mixta del Treball en el Comerç de Barcelona (216); Antoni Vallejo i Capdevila que prosseguia dirigint Socors Mutu, amb la seva acostumada eficàcia, ideològicament conservador, - com Josep M. Artigas, vocal directiu per Educació i que era probablement el més dretà de la Junta; Enric Losantos i Vilaseca, president d'Esports i Excursions Francesc Flor, Secretari general. Afegim-hi, Enric Nadal i Blanc i F. X. Casals Briz, vocals respectivament de la Secció de Propaganda Autonomista i Organització i Treball, procedents també de la Unió Catalanista; Ramon Sarsanedas de la Junta d'Educació i Instrucció, de la tendència renovadora; Ramon Carreras de la Junta de Propaganda Autonomista, nacionalista d'esquerres;

Ramon Ràfols i Camí de la direcció d'Organització i Treball i que es devindria vocal directiu del Consell Directiu el curs 1922-1923 i President d'Organització i Treball el 13 de juny de 1923, d'idees socialistes i que militaria a la Unió Socialista de Catalunya com hem indicat més amunt (217); Jaume Martínez i Piñol, president de la Secció Permanent de Cooperativisme. Ementem, enfi, per a tot aquest període (1918-1923), Josep Sala i Ricol, el caixer de sempre; Ramon Sebríà de la Junta de Propaganda Autonomista el curs 1920-1921 nacionalista d'esquerra, procedent també de la Unió Catalanista; Narcís Rucabado, que duia la tasca principal del "Butlletí Escolar", Miquel Aguiló, animador de la Secció de Fotografia, Joan Mata, J. Balué, Joaquim Codina, Antoni Nadal i Vicens, dirigents del Gremi de Viatjants i Corredors, etc. (218).

El 25 de juny de 1922, el CADCI celebrava la seva Junta general ordinària, en la qual F. X. Casals era reelegit. El Centre havia dut a terme un any que se sumava "a l'acció evolutiva", d'aquesta entitat, i que equivalia "a una multiplicitat d'esforços esmerçats en un mateix propòsit de progressió, d'acció renovadora d'adaptació de la nostra vida col·lectiva als corrents que imperen en el món social modern", com assenyalava un comentari del butlletí "Acció" del mes de juny de 1922 (219). Francesc Flor, Secretari general a l'assemblea de socis, feia també balanç de la tasca duta a terme i remarca va els nous aires introduïts pel nou equip encapçalat per Francesc Xavier Casals:

"(...) jo voldria fer-vos remarcar l'esforç -manifestava- d'incorporació realitzat pel Centre en el finit exercici amb el propòsit d'adaptar la seva acció col·lectiva als corrents insinuats en el món social modern. Jo sospito que els companys als qui varen confiar el guiatge del Centre, en l'any transcorregut, han assistit -potser sense altres mèrits que el saber enmotllar-se a les circumstàncies- a un cert canvi d'orientació saludable que ens fa obirar, per a la nostra entitat, més suggestius horitzons en l'ordre utilitari i en el de la consideració social". (220)

El Consell Directiu que eixia de les juntes generals de l'estiu de 1922, quasi el mateix que el del curs anterior, manifestava el seu

propòsit que el CADCI esdevingués no tan solament un organisme d'equilibrada i harmònica funció sinó també d'una intensitat de vida - que esperoni a aquells qui continuen aferrats a empíriques formes - d'intervenció social (...). La nostra classe viu en perpètua adolescència esperant, tal volta, que el transcurs del temps la capaciti per a entrar de ple en el concert social, i quan l'acció dels organismes obrers ha començat d'obtenir millores que antany semblaven utòpiques i fins constituïen un programa polític, la dependència - mercantil ni tan solament ha pogut cobrar consciència de la seva personalitat. Veus aquí, doncs, un dels nostres primordials objectius: suscitar aquell interès, desvetllar aquella inquietud que revelen - una vitalitat a la qual la nostra classe no ha arribat encara, és a dir, interessar als nostres companys en l'aspecte laboralista, inculant aquell sentit de cohesió que dóna ànima a una acció col·lectiva. És preciós que desapareixi d'una vegada aqueixa desorientació, filla de l'equivoc concepte que molts dels nostres s'han format de llur significació en l'esfera del treball. Cal tenir en compte que la generació de la post-guerra ha concedit al factor treball una situació preeminent entre les valors que regulen la política internacional. És deure nostre, com el de totes aquelles entitats animades d'una idealitat política, el conciliar l'acció conduent a les reivindicacions de classe amb el manteniment dels principis substancials de la nostra concepció idealista." (221)

Amb aquest molts darrers, se sintetitzava perfectament l'abast del projecte renovellador del grup format per un nucli de socis nacionalistes d'esquerra, seguidors de la tendència socialista de Martí i Julià que evolucionarien els uns cap a l'Esquerra Republicana de Catalunya i els altres cap a la Unió Socialista de Catalunya o envers posicions semblants.

El 24 de juny de 1923, passat un nou curs, Francesc Flor, declararia a la Memòria del Consell Directiu que aquells propòsits s'havien - aconseguit. "El Centre, malgrat el seu nombrós contingent d'associats, no tenia veritable valor de qualitat; mancava accentuar entre els nostres consociats l'interès per l'aspecte laborista i donar a la nostra col·lectivitat un sentit de volum i cohesió". (222). El traspàs

de la generació de Puig i Esteve, Rafael Pons i Joan Bas per la de Francesc X. Casals, Carrové i Ràfols, estava acomplert, sense traumes excessius ni trencaments entre uns i altres. La Dictadura, tanmateix, obstruiria la continuïtat en l'evolució i perjudicaria l'altre traspàs, amb els més joves, els qui havien de formar rera la Minoria d'Oposició Mercantil en el futur.

Les activitats permanents entre 1918 i 1923

Les activitats permanents del CADCI prenen un nou valor en aquesta etapa, en subratllar la continuïtat de l'actuació del Centre tant en els moments d'entusiasme catalanista com en els de minva d'aquest sentiment. Les sessions d'obertura de curs de les Escoles Mercantils Catalanes, obrien la sèrie de manifestacions tradicionals del Centre. En aquests actes, comen els anys anteriors, hi assistien representacions de l'Ajuntament, de la Mancomunitat i d'altres entitats culturals o polítiques; hom hi feia el repartiment de premis, s'hi exposava els objectius per al curs que s'encetava, es pronunciaven els tradicionals discursos de lloança al CADCI i de valoració del sentit cultural i nacional de la seva tasca i, durant aquesta etapa, hom hi desenrotllava una lliçó inaugural. La del curs 1918-1919, se celebraria el 7 de desembre de 1918, com a conseqüència de l'ajornament que imposà la passa de grip de la tardor de 1918, i a la mateixa Miquel Vidal i Guardiola hi parlaria sobre els "Deures socials de la nova generació autonomista" (223). La clausura del Centre el 1919, també faria retardar la mateixa festa, el curs següent, que se celebraria el 20 de desembre de 1919, si bé les classes havien començat a mitjans d'octubre. En aquest acte, en el qual pronunciaria la lliçó inaugural Fere Coromines, Joan Ors, president de la Secció d'Educació i Instrucció, en subratllaria la significació; explicaria "las vicisitudes por las que ha pasado el Centre, la suspensión y cierre del mismo, y el encarcelamiento de su digno presidente", i assenyalaria "la futura labor de la entidad, afirmando que donde han fracasado los políticos, la Escuela ha sido el baluarte donde se ha estacionado el germen de todas las futuras reivindicaciones" (224). La del curs 1920-1921, se celebraria el mateix mes, el 23 de desembre de 1920, i Josep M. Tallada hi donaria la corresponent conferència habitual (225). El 1921 es tornava al tradicional mes d'octubre i se celebrava el primer dia d'aquest mes, amb la presència de Manuel Carrasco i Joan Casanovas, i Ferran Boter que faria la

lliçó inaugural sobre l'"Ensenyament Comercial complementari a Catalunya. L'actuació de les Escoles Mercantils Catalanes" (226). La - del curs 1922-1923, se celebraria el 7 d'octubre de 1922, amb Pere Gual i Villalbí com a dissertant, sobre "El problema de la desocupació de la dependència mercantil" (227), i fóra la darrera que se celebraria, car el cap d'estat de Primo de Rivera estroncava el desenvolupament normal del Centre i impediria la celebració de la projectada per al sis d'octubre de 1923 (228).

El CADCI, que havia organitzat la primera celebració de la Diada de la Llengua Catalana (229), no deixava tampoc, durant aquest període de prestar el seu suport, la seva col.laboració o la seva presència a aquest acte nacionalista, esdevingut també tradicional la primera setmana de gener de cada any i que prenia relevància especial en - els períodes d'agitació o d'abrandament nacionalista (230). El 6 de gener de 1919, per una altra banda, el CADCI iniciava una nova festa, de caire intern, per als infants dels socis i de llurs famílies la "Festa de Reis" (231). El dissabte de glòria, se celebrava la festa de les caramelles, esdevinguda també ja tradicional, en la qual diversos cors les interpretaven a l'escenari de la sala d'actes - arranjat en forma de casa de pagés i que gaudia d'una gran audiència entre els socis que omplien de gom a gom aquella sala (232).

En aquesta etapa, una festa tradicional a Catalunya prenia una nova rellevada, especialment l'any 1922, la festa de Sant Jordi. "Aquest any, més que cap altre -subratllava el butlletí "Acció" del maig de 1922-, s'ha aprofitat aquesta avinentesa per a exterioritzar els sentiments -un xic submergits en la penombra, creada pel moment de - tot el nostre poble". "L'atenció i l'entusiasme -assenyalava el mateix butlletí- gira entorn a l'ofrena que els catalans d'Amèrica - fan a la Mancomunitat de Catalunya d'una bandera de la nostra pàtria. Per tal d'homenatjar a la bandera i als ofrenadors, s'ha creat -- darrerament una comissió integrada per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Associació Catalana d'Estudiants, Unió Catalanista, el nostre Centre, i d'altres". A més a més del lliurament de la bandera; hom oferiria un "lunx" a la Comissió Catalana d'Amèrica, al Local del CADCI, organitzat per l'Associació Protectora de

l'Ensenyança Catalana. El 25 d'abril, enfi, hom faria al Teatre Romea una vetllada d'homenatge als catalans d'Amèrica, completant-se així els actes fets amb motiu de la presència d'aquesta comissió (233).

Tanmateix, per a la vida interior del CADCI, les festes de cada primavera per excel·lència, eren, com en els anys anteriors, les commemoracions de l'aniversari. Les de l'any 1919, es veurien afectades per la clausura de l'entitat i no se celebrarien.

Aquest fet donaria una especial significació a les de 1920, les quals, sens dubte, foren les més brillants d'aquesta etapa. El seu programa es desenrotllà al llarg de tota una setmana, entre el 4 i el 11 d'abril. Recent encara la darrerarepressió soferta pel CADCI, el primer acte consistí en el gest d'hissar dues banderes catalanes a la façana del Casal de la Rambla de Santa Mònica, "acte d'afirmació patriòtica fet al cor de Barcelona per a demostrar als nostres enemics que l'obra nostra no decaurà malgrat les persecucions i les mesures coercitives de que hem estat objecte; i als amics per a dir-los-hi que és inestroncable la deu abundosa del nostre amor a la Pàtria - que és la força inspiradora de tots els actes de la nostra vida" (234). A les festes es desenvoluparien manifestacions esportives - (atletisme, futbol, tenis, regates), teatre, un dinar de germanor, cant coral a cura de l'Orfeó Gracienc, una "vetllada íntima", en la que representants de les diverses seccions del Centre presentarien les seves programacions respectives, i, com a cloenda, un concert a càrrec de l'Orquestra Simfònica de Barcelona, dirigida per Lamotte deGrignon (235). Les de 1921, se celebrarien del 5 al 8 de maig amb actes semblants (dinar de germanor, manifestacions artístiques i esportives), i la presentació del projecte "d'establiment d'una cooperativa en el Centre", a cura de Francesc X. Casals (236). El 29 i 30 d'abril de 1922, es farien les corresponents al XIX aniversari, amb una audició de sardanes, esports, dinar de germanor i la representació de l'obra d'Angel Guimerà, Judit de Welp, a cura dels alumnes de l'Escola d'Art Dramàtic, dirigida per Adrià Gual (237). Les de 1923, finalment, es feien el 8 d'abril, amb el tradicional dinar de germanor, audició de sardanes i la representació de

La dama enamorada de J. Fuig i Ferrer (238). Aquestes celebracions periòdiques anaven a sofrir la mateixa sort que tantes manifestacions del CADCI dins de pocs mesos. Com una valoració del que havien estat aquestes festes i, concretament, la de l'àpat de germanor, el butlletí "Acció", el maig de 1923, assenyalava com "gairebé tots els esdeveniments han tingut el llur origen en un acte íntim semblant, on la confiança i l'amistat són pròdigament atorgades. El Centre, a manera de confirmació dels seus ideals, ha vingut celebrant anyalment aqueixa festa, però també cada any, insensiblement potser la vida, l'època i el temps han posat quelcom seu en la nostra ruta. El Centre, fent camí, no ha perdut pas la fe en les reivindicacions nacionals de Catalunya però, també en l'horitzó infinit ha percebut la lluïssor de l'estel guaiador dels pobles que amb el cor joïós i la mirada clara esguarden més enllà encara: vers les esferes on hi batgega, ahora, un esperit de llibertat i de redempció humana." (239).

Unes altres festes periòdiques, interrompudes per la clausura del CADCI el 1919 foren les d'Infants i Floris (240), que es tonarien a celebrar el 20 de juny de 1920 al Parc Güell, tot reprenent el to popular, festiu i nacionalista que ha havia caracteritzat les anteriors diades, amb la presència igualment de representacions de l'Ajuntament i de la Mancomunitat i de gran nombre de grups catalanistes amb les seves banderes, amb el que els actes ultrapassaven la simple dimensió d'una manifestació per a infants o de caire folclòric (241). El CADCI, com ja vam veure al seu moment, l'organitzava amb la Cooperativa Mutual Catalana, a benefici de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Ara, el CADCI ho feia a través d'una comissió organitzadora o executiva, que tenia el seu estatge al Centre mateix, formada per diversos delegats d'entitats catalanistes (242).

El Centre feia també acte de presència a les commemoracions del "Corpus de sang" el 1922 i 1923 (243), i, sobre tot, passava a tenir un protagonisme important en l'organització de l'Aplec de la Sardana. Efectivament, el 1918, n'era ofert el patronatge al Centre i se celebrava el 29 de setembre (244). Durant aquesta etapa es desenvolupava a l'estiu, si bé l'estat de guerra forçava, el 1919, a

traslladar-la al 5 d'octubre (245). Els anys següents passaria a fer-se durant la primera quinzena de juny (246), i com passava amb la d'Infants i Flors i de l'Onze de Setembre, el seu muntatge anava a càrrec d'una comissió en la que el CADCI hi desenvolupava un paper principal (247). En aquest cas també, la jornada, considerada com la "festa major" de la sardana, donava ocasió a refermar el sentiment nacionalista en els dies d'abatiment i enregistrava clarament els d'envigoriment (248).

Caramelles, diada de Sant Jordi, Festa d'Infants i Flors, Aplec de la Sardana, commemoracions del "Copus de Sang", eren dies tradicionals per a molts socis del Centre i, especialment, per als animadors de la Secció de Propaganda Autonomista. En arribar l'estiu, -- concretament el mes de juny, es produïen les renovacions del Consell Directiu del CADCI i de les juntes de govern de les seccions permanents i especials (249). També en aquest sentit la clausura del CADCI, feu ajornar la renovació periòdica dels quadres del CADCI fins a la tardor de 1919. Així el consell general ordinari de 1919, es reuniria el 9 de novembre i en el transcurs de la seva sessió elegiria Joan Torrens i Dagés com a president del Centre i autoritzaria el Consell Directiu a concertar un nou préstec hipotecari (250). Els següents tornarien ja al seu temps normal. El del 27 de juny de 1920 aprovaria la memòria presentada per la Comissió de Construcció de Cases Barates (251); el del 26 de juny de 1921, elegiria Francesc Xavier Casals i Vidal com a nou president del Centre (252); el del 25 de juny de 1922, donaria lloc a un balanç per part del nou equip i a la ratificació de la línia de renovació seguida (253). El del 24 de juny de 1923 fóra especialment animat i àdhuc conflictiu, en ésser presentada la famosa proposició del canvi de nom que volia assumir plenament la terminologia nacionalista a l'hora de denominar el Centre. El consell hauria de perllongar-se amb una sessió més, el dia 27, que acabaria ratificant, després de la corresponent votació, el nom tradicional de Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, enlloc de Centre Nacionalista com hom proposava (254). Les reunions extraordinàries de socis del Centre o de les diverses seccions, completaven aquesta activitat interna, sovint

amb acords de major espectacularitat externa que els que es prenién en els consells ordinaris, el que no vol dir pas que fossin de major o menor intensitat en els debats. Així el del 18 d'octubre de 1919 que aprovà l'ingrés de les dependents al Centre i alhora que abandonava el projecte de constituir el CADCI un sindicat de dependents (255); el 23 d'octubre de 1920, es faria l'assemblea extraordinària de socis en la que debatrien els acords de la Comissió Mixta del Treball en el Comerç i en la que els representants del Centre als Comitès Paritaris i a la Comissió Mixta donarien compte de la seva gestió, i que es perllongaria també en una segona sessió, feta el 13 de novembre, després que el govern civil prohibís de celebrar-la el dia 25 d'octubre. Desenrotllades aquestes sessions entorn dels polèmics acords d'aquella comissió sobre el salari mínim dels dependents, les reunions foren especialment apassionades, i donarien lloc a la renovació de la Secció Permanent d'Organització i Treball amb l'elecció de F. X. Casals que suposà l'arribada a la direcció d'aquest organisme d'una nova generació, que, després, havia de guanyar la mateixa direcció del CADCI (256). També fóra conflictiva la reunió general extraordinària de socis del 26 d'octubre de 1921, que hom prosseguiria igualment el 3 de novembre per a l'aprovació del projecte d'estatuts de la Cooperativa d'estatge (257). D'altres foren menys conflictives, si més no de portes enfora, com la del 2 i 12 d'abril de 1921 que aprovà els estatuts de la nova Secció Mútua Feminal (258), o la del 27 d'abril del mateix any que acordaria de tirar endavant el projecte de bastir un Casal de Mar (259). El 11 d'octubre de 1921, una nova assemblea extraordinària aprovaria els estatuts de la Secció Permanent de Cooperativisme (260), i una altra, el 19 de juliol de 1922 adaptaria els estatuts del Centre a la nova secció i a d'altres que hom pogués crear en el futur, com ja vàrem assenyalar en un altre lloc (261). El ressò major que trobem a la premsa o al butlletí "Acció" dels debats interns al si de les Juntes ordinàries o extraordinàries (262), palesava prou bé el creixement de socis de l'entitat, l'encreuament generacional, el major pluralisme intern i el reflex cada cop més intens del context exterior sobre l'interior de l'entitat; en definitiva 10.000 socis ha-

vien de reflectir, per força molt més la realitat ambiental que no pas els centenars d'afiliats dels primers anys.

Una festa deixa d'aparèixer, en aquesta etapa, a les informacions - del CADCI, la de germanor que dedicaven els alumnes als seus professors en acabar el curs (263); si bé, en canvi, en un altre ordre, - les Escoles Mercantils Catalanes, concorrien cada estiu com en anys anteriors, a l'Exposició Escolar organitzada pel Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya (264),

La presència a les commemoracions de l'onze de setembre completava aquest conjunt d'activitats permanents dels socis del Centre. Aquest prosseguia animant la comissió organitzadora de la diana nacional - per excel·lència. D'aquesta manera a desgrat del tancament del Centre el 1919, i malgrat que aquest no s'obrí definitivament fins el 22 de setembre pel que fa als efectes sobre aquesta secció, la mateixa intervindria, "com cada anys, a l'organització del darrer onze de setembre (de 1919), convocant i presidint les reunions de la Comissió Executiva", formada aquell any per la Lliga Regionalista, el Partit Republicà Català, la Unió Catalanista i el CADCI (265). El Centre com sempre sumava la seva corona a les que s'apilaven entorn de l'estàtua (266). El 1920, la "comissió executiva" s'adreçava a tots els alcaldes catalans, "vist el considerable augment d'entusiasme patriòtic que ha vingut palesant-se de cada any més, i que culminà en el passat", tot convidant-los a participar a la ciada "tenint hissada, de sol a sol, el dia onze de setembre, la bandera catalana en aqueixa casa comunal", i trametent a la Comissió "un ram, corona o branca, portant una cinta catalana, si és possible amb inscripció de dedicatòria, o sense ella si hi ha dificultat per a fer-la" per tal de col·locar-la al monument (267). El periòdic "L'Intransigent" per la seva banda, aprofitava la commemoració per a suoratllar en forma gràfica com Rafael Casanova havia estat el cabdill dels catalans el 1714, i el 1920 ho era Francesc Macià (268). Una gran sentada es faria present al llarg del vespre del dia 10 i del dia 11 al peu de l'estàtua amb l'anada al monument de comissions de diverses entitats, d'ajuntaments catalans i dels diputats de la Mancomunitat i amb el cant repetit de "Els Segadors" i de diverses cançons per -

part dels cantaires dels orfeons que hi acudien (269).

El 1921, les entitats que composaven la comissió organitzadora, i entre elles el CADCI, prosseguien els esforços per donar el màxim de ressò a la commemoració i de participació, tant de les entitats nacionalistes com de les corporacions públiques, a l'igual que ho havien fet l'any anterior, i més ateses les circumstàncies dels moments tan diferents de l'agitació de l'etapa de 1918-1919 (270). La nova col.laboració ministerial de Cambó, donava a més a més una nova significació a la diada (271). L'indret de l'estàtua havia d'omplir-se de gom a gom el dia 11 que era diumenge, així com els carrers que hi abocaven, amb la presència de l'Orfeó Infantil Mossèn Cinto de la Cobla Barcino, amb el cant de "Els Segadors", força cops repetits així com algunes vegades "La Marsellesa" (272). Durant el parlament que pronunciaria l'alcalde accidental Maynés, regionalista davant del monument, que presidia la representació de l'Ajuntament que, com cada any, es feia present aquell dia, havien de produir-se incidents, en dridar grups de joves en contra de Cambó (273), crits que es repetirien un altre cop a la nit, a la vetllada patriòtica, feta al Teatre Victòria (274). Val a dir que el CADCI també participaria d'aquest ambient crític enfront de la col.laboració ministerial lliuera i del catalanisme regionalista. Els comentaris del butlletí "Acció" són ben significatius i, per primer cop, haurem de veure'l bel.ligerant respecte de les opcions tradicionals del catalanisme polític.

Així el "Acció" d'octubre de 1921, en la seva primera plana, subratllava: " Es diria que quan més allunyat esta el pobla d'una acció política militant, quan ha depositat temporalment una actitud de lluita, quan els conflictes de diversos ordres s'interposen en el camí de l'ideal nacionalista, aqueixes manifestacions simbòliques que -- representen la voluntat popular reviuem amb més entusiasme que mai, com si la més petita alenada agités les cendres que conserven el foc nacionalista i amb majestuosa flama volgués significar als esperits la perdurabilitat de l'ideal, la voluntat eterna, el fervent anhel d'atènyer la sobirania nacional. Així, doncs, l'onze de setembre d'enguany. Esplendorosa festa, espectacle magnífic en el que -

l'exaltació popular s'enquadrava en un marc de llum i d'aire diàfan; la frisança de la multitud, el ritme melangiós de les sardanes, els cants virils i l'esclat rialler de les ovacionades donzelles, tot - va adquirir en aquell matí de festa una significació apoteòsica... I la bandera catalana culminava al cim invicta, com si mans joves l'haguessin recollit de mans del Conseller per a enarbolar-la amb la vigoria que infon la fe en l'Ideal."

I pel que fa al discurs de Maynés, pronunciat davant de l'estàtua i durant el qual es pronunciarien els crits anticambonians (275), la Secció Permanent de Propaganda Autonomista, al mateix butlletí, en criticaria alguns dels seus conceptes, especialment l'assaig de devaluar la significació històrico-nacional de la data de l'onze de setembre, enfront d'altres dates o personatges que posseïen una major dimensió afirmativa o que representaven un passat de major glòria i expansió catalanes (276): "Nosaltres no podem admetre el sentit - d'aquestes manifestacions, que tot i essent molt patriòtiques no res - ponen a les necessitats del moment actual. Qui ens fa pensar en els temps gloriosos d'en Jaume I si encara no som lliures de les nostres accions? Com podem pensar raonablement en l'expandiment i grandesa del nostre territori si no hem assolit encara ço més primordial i indispensable com són les llibertats? El senyor Maynés ha de tenir present que el poble de Catalunya va aprovar aratres anys un Estatut d'Autonomia, i que els representants de tots els ajuntaments catalans, tots els diputats a Corts i de la Mancomunitat i tots els senadors van jurar d'una fairsó solemníssima el defensar aquell Estatut amb la més gran energia i amb absoluta preferència a tota altra aspiració. Aquell Estatut d'Autonomia no ignora ningú que no s'ha posat en vigor. Per lo tant, d'aquell jurament solemne del Palau de la Musica Catalana no hi ha cap representant d'ajuntament, no hi ha cap diputat a Corts, no hi ha cap senador ni cap diputat de la Mancomunitat que pugui rellevar-se'n ni deixar-lo de banda. I potser s'ha oblidat ja massa aquell jurament! I doncs, si no s'ha posat en vigor aquell Estatut, amb el qual hi van coincidir tots els partits polítics per què s'ha de pensar ja en una altra aspiració que no té cap lligam ni coherència amb l'Estatut en tant que aquest resti -

sense solucionar-se i fins i tot encara que arribés a implantar-se el règim migrat que en ell s'hi estableix? No és pas el camí assenyalat pel senyor Maynés el que han de seguir les nostres aspiracions. El poble no ha de tenir per ara altra preocupació que la d'anar treballant per la llibertat. I afortunadament la grandiositat de l'onze de setembre d'enguany ens demostra que així és tal com pensa el poble. Observeu sinó com gira l'esguard vers la figura d'en Rafael de Casanova, com si volgués prendre exemple del sacrifici i heroisme del màrtir conseller". (277)

La Comissió organitzadora de la diada, formada el 1922 per la Lliga Regionalista, la Unió Catalanista i el CADCI, com en els anys anteriors, s'adreçava als ajuntaments catalans, a l'Ajuntament de Barcelona, a les quatre diputacions catalanes i a la Mancomunitat, tot convidant-los a participar-hi, així com a tots els parlamentaris catalans, al rector i claustre de la Universitat, Institut, Escola Normal, Universitat Industrial i altres acadèmies i entitats, alhora que hom feia campanya perquè els comerços tanquessin de 12 a 1 del migdia que era l'hora fixada per a la recepció de les "autoritats populars" (278). El CADCI, participava activament, com sempre, en la preparació de la diada i convidava tots els socis a acompanyar la corona que a les 8 del matí hom havia de dur a l'estàtua (279). La diada tenia aquest any, "malgrat el dia ingràt i la pluja inoportuna", una "esplendor per cap any superada. Les ofrenes i les adhesions molt més nombroses. L'entusiasme, ja no cal dir-ho (,..) Com a individus integrants de la Comissió organitzadora (...) tenim de dir que estem plenament satisfets de la grandiositat assolida. "I assenyalava el mateix butlletí "Acció", en un altre apartat: "Al voltant -- d'aquesta diada s'ha creat en pocs anys un entusiasme tan intens que malgrat la mateixa continuïtat, hom no veu pas un estroncament, una pausa o bé una fatiga. La commemoració d'aquesta data luctuosa adquireix cada any que passa un grau més alt d'esplendor. Sembla talment que la massa condormida, es revifi tot d'un plegat i cerqui amb afany, sota els plecs d'aquesta manifestació, un expandiment de llur idealitat, que durant tot l'any, molta part d'aquella l'ha viscut amb una somnolència massa intensa." (280)

Lògicament, el 1922, la diada havia reflectit el nou reviscolament del moviment nacionalista, la continuïtat del qual precisament aquesta celebració havia representat i mantingut durant els anys anterior. La de 1923 es preparava amb el mateix relleu. El Centre que duia la tasca de la secretaria de la comissió organitzadora, aquest any havia de tenir cura, a més a més, de l'organització de la recepció de les ofrenes. La Secció Permanent de Propaganda Autònoma que canalitzava la tasca nacionalista del Centre, muntava també una vetllada patriòtica per a la vigília de l'onze de setembre i es dirigia als representants del Centre a la Comissió Mixta perquè es donés a tota la dependència una hora de festa, el dia onze per a poder assistir a l'homenatge (281). Alhora la diada es preparava per tot Catalunya amb l'esperó de la comissió que es multiplicava per tal de donar-li aquell any el màxim ressò popular possible (282). Les vigílies de la diada, la Comissió, finalment, s'adreçava a tots els catalans mitjançant un manifest en el qual remarcava com "enguany la commemoració patriòtica de l'onze de setembre tindrà una solemnitat desusada. Ja no sols serà Barcelona la que retrà als seus immortals defensors l'homenatge degut a la seva gloriosa memòria, sinó que en totes les demés poblacions de la nostra terra i fins l'estranger els bons catalans dedicaran a aquells homes simbòlics i a la llur gesta històrica una serena recordança que serà alhora afirmació de la pròpia consciència nacional." (283)

El dia 10 de setembre, a les 10 de la nit, celebrava el CADCI la seva anunciada "vetllada patriòtica", que fou un míting nacionalista, presidida per Francesc X. Casals, president del Centre, Romà Sol, Conseller de la Mancomunitat, Francesc Macià, Rovira i Virgili, i Josep M. de Segarra, a part d'altres personalitats i delegacions presents a l'escenari com l'antic president del Centre Bordas de la Cuesta, aleshores alcalde de Castelló d'Empúries, i Frederic Zumosa, representant de les Irmandades de Fala de Galícia. Domènec Carrové, Albert de Quintana, Josep M. de Segarra i Francesc Macià que es manifestaria separatista i partidari d'anar a "constituir immediatament l'Estat Català", hi pronunciarien parlaments. (284) Tant l'entrada del representant galleg esmentat com la dels bascos fou acollida -

amb grans ovacions així com els seus parlaments al final de l'acte, pronunciats en les seves respectives llengües (285).

L'endemà, la diada tenia una particular intensitat i dramatisme. Per una banda les ofrenes sumaven més d'un miler, entre les quals hi figuraven la del Grup Bancari, format per treballadors de banca (286) la dels treballadors de la "Red Catalana M. Z. A." i de la Companyia del Nord, del Club de Futbol Barcelona (287), la d'un "Grup d'obrers separatistes de la Casa de Caritat", a part de les d'ajuntaments i entitats catalanes (288). La diada, però, havia de tenir una segona part molt més dramàtica. A la una del migdia, quan la generació s'anava engroixint i se succeïen els "visques" i els cants, de cop i volta se sentia el toc d'atenció i la policia duia a terme una càrrega brutal així com un bon nombre de detencions que es reproduïen a les 8 de la tarda, i que donarien lloc a la indignació i la protesta en els ambients ciutadans, especialment entre els periodístics i polítics (289). Els incidents, tanmateix, no eren més que el preludi d'un acte de molta més gran trascendència. El 13 de setembre es produïa el cop d'estat, iniciat pel capità general de Catalunya Primo de Rivera, que posava fi al parlamentarisme de la Restauració i encetava una dictadura que havia de sotmetre a especial persecució el CADCI i els seus dirigents.

Amb l'onze de setembre, els dependents del Centre com tans nacionalistes, completaven o encetaven -segons la periodització convencional que adoptem- un seguit de manifestacions que servaven la inquietud nacional viva quan aquesta dequeïa, o n'esplaiaven el sentiment als moments d'engrescament o d'eufòria. Els nacionalistes del CADCI seguint la tradició de la Unió Catalanista o les prèdiques d'en Maçà, els anys de depressió nacional, en feien responsables a les formacions catalanistes convencionals. La continuïtat de les jornades tradicionals nacionalistes provava, per a ells, que el foc o, si més no les brases, continuava ben viu, els que fallaven, en tot cas, eren els dirigents, el catalanisme lliguer o l'esquerra esmicolada procedent de la UFNR. Els textos esmentats ho trasllueixen prou clarament. Per això aquestes activitats permanents tenen importància, especialment les de caràcter més públic. Per aquesta raó, el CADCI

recomanava d'assistir-hi. Així, el butlletí "Acció" de maig de 1923, remarcava el relleu de les celebracions nacionalistes, en un comentari titulat Diades que s'apropen:

"En el nostre calendari nacionalista hi veiem marcades dues dates - properes que tenen una extraordinària importància. Dues dates de celebració anyal que els nacionalistes esperem sempre amb veritable desig perquè amb elles trobem la manera de donar sortida als nostres afectes per la Pàtria en els caires de l'ensenyança i de la dansa. Són dues dates esdevingudes tradicionals per la persistència i el patriotisme de les entitats encarregades de solemnitzar-les i que el poble acull amb franca simpatia ben captivat de l'alta missió - que amb elles es porta a terme. La més propera d'aquestes dates és la del 10 del mes que som (maig). Correspon aquest dia a la celebració de la Festa dels Infants i de les Flors, i el benefici que s'obté va a parar a la benemèrita Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana per a desenrotllar els seus magnífics i profitosos plans culturals arreu de Catalunya. La tasca de la Protectora, cada dia més intensa, necessita el benefici d'aquesta Festa per a complir la patriòtica finalitat en què esmerça les seves energies. Ultra això té la Festa dels Infants i de les Flors en l'aspecte d'inclinar els nostres infants vers els esbarjos de segell catalanesc, avesant-los així a l'amor per les nostres coses i fent-ne per tant els patriotes de l'avenir. Educats els nostres infants en un ambient català, sentint els orfeons i les nostres cobles, iniciats en dansar la sardana, com no han d'entregar el seu cor a la Pàtria amb la promesa -- d'ofrenar-li llur branç el dia de demà? L'altra data assenyalada al nostre calendari és la del 10 de juny. La celebració del tradicional Aplec de la Sardana, de XVII anys d'existència, s'escau enguany en aquest dia. Els milers de ciutadans que hi concorren demostra - com la sardana és compresa i viscuda pel nostre poble, el qual com més va, més evoluciona vers les coses de sentit natural i de tradició catalana deixant de banda les importacions exòtiques que no tenen altra finalitat que la lascívia i la corrupció de les costums. L'aplec de la Sardana, creat i sostingut per benemèrits patricis - d'ample visió i patrocinat per la Mancomunitat de Catalunya i l'A--

juntament de Barcelona, és la Festa Major de la Dansa Nacional i amb ell alhora que retem homenatge a la Sardana fem una afirmació eloqüent, una afirmació eixida del cor. Aquestes dues celebracions que s'apropen mereixen la màxima atenció i cooperació dels nostres concòcicis. Són dues celebracions que formen part de la sèrie que el desvetllament nacionalista ha creat. Aquestes dues, com la Diada de l'Onze de Setembre, el Corpus de la Sang, la Diada de la Llengua Catalana, etc. constitueixen les festivitats més assenyalades de Catalunya, i per tant els nacionalistes hi hem de posar tot el nostre esforç perquè aquestes festes assoleixin l'èxit més grandios. Guardem-nos com d'escaldar-nos de celebrar el sant, els anys o el primer vestit de llaïg de gent que no ens interessa, però aboquem tot el nostre entusiasme i tota la nostra fe quan es tracti de celebracions nostres com les vinents. Perquè són celebracions que ens parlen de les nostres habituds. Perquè són celebracions que ens marquen un camí de llibertat i de grandesa; camí que podrem seguir si el nostre amor a Catalunya és prou gran per a manifestar-nos l'entusiasme de commemorar sempre aquestes diades." (290)

El CADCI davant l'abrandament i la depressió nacionalistes.

Des de la campanya de la Solidaritat Catalana, Catalunya no havia viscut una agitació nacionalista semblant a la que experimentà durant el període 1918-1919. L'entusiasme aliadòfil durant els anys de la Gran Guerra Mundial, l'Assemblea de Parlamentaris n'havien estat els preludis. Ara en uns pocs mesos, durant la tardor de 1918 i l'hivern de 1918-1919, la febre nacionalista i l'activisme polític es desplegaven en un cicle d'abrandament que semblava havia de descabdellar-se necessàriament en l'assoliment de l'autonomia catalana. El CADCI havia de figurar al primer rengle en aquest moviment.

Ja l'acte d'homenatge a Prat de la Riba i Martí i Julià, celebrat el 10 de setembre de 1918 pel CADCI, havia estat brillant i ocasió d'enfervoriment patriòtic (291). La celebració de l'Onze de Setembre de 1918 havia esperonat els mateixos sentiments. A la sortida de la vetllada patriòtica feta al Teatre Espanyol, s'organitzava una manifestació que es dirigia a les Rambles amb crits de "Visca Catalunya lliure", "Visca la llibertat de Catalunya" i entonant Els Segadors, que fóra dissolta per la policia (292). La signatura de l'armistici, enfi, el 11 de novembre de 1918, com hem vist en un altre apartat havia d'ésser l'ocasió perquè l'entusiasme aliadòfil i nacionalista es desfermessin (293).

Ja al capítol anterior ens referirem a l'actitud també aliadòfila del CADCI (294) Igualment el seu òrgan "Acció" de desembre de 1919, saludava, com abans hem vist, a la primera plana, la signatura de l'armistici, del 11 de novembre (294 bis), com l'anunci de l'albada de l'alliberament dels pobles. Aquesta significació explica clarament les raons de l'actitud dels dependents del Centre, així com la dels nacionalistes en general. D'aquesta manera, la Secció Permanent de Propaganda Autonomista, amb motiu del final del conflicte, adreçava "missatges de salutació" als presidents del Consell de Ministres d'Itàlia i de França, al president Wilson, al rei de Bèlgica i al mariscal Joffre "encareixent-li llur vinguda a Barcelona" (295).

Alhora, aquesta secció nacionalista del Centre contribuïa a l'homenatge a Sèrbia, tot recollint 600 signatures "que han sigut ajuntades a les moltes mils que sotscriuen un missatge de fonda simpatia a aquella sublim nació i que ha sigut entregat al Cònsul" (296), i organitzant un banquet d'homenatge a Bèlgica i Sèrbia, "les més damnades pel flagell de la guerra i per lo tant dignes del tribut dels nacionalistes catalans" i que se celebraria el 30 de novembre de 1918 (297). A l'àpat hi assistien 202 comensals, a part d'un gran nombre de públic que es distribuïa per les tribunes de la gran sala d'actes. Un quartet executaria diverses composicions, els himnes aliats i Els Segadors, i, en acabar, pronunciarien parlaments el President del CADCI, Rafael Pons, Sans i Quintana i Faust Casals, que llegirien diversos poemes, Alexandre de Lacour, cònsul de Sèrbia, al que acompanyava l'agregat militar de l'ambaixada, Roig i Pruna, Folguera i Duran, Rovira i Virgili, a part de Vives Borrell que llegí unes poesias, i Màrius Calvet, que llegí una lletra d'adhesió del cònsul belga. En acabar, la cantatriu Concepció Callao, acompanyada al piano per Bosch i Humet interpretaria diverses cançons catalanes, i els assistents clourien l'homenatge amb els cants de la Marsellesa i Els Segadors (298).

El 15 de desembre de 1918, la Secció de Propaganda Autonomista del Centre organitzava un "festival a profit del Nadal del voluntari català" (299). El 11 de gener de 1919, el Centre organitzava també una festa en honor d'Itàlia com a complement d'una conferència d'un cicle sobre problemes nacionalistes europeus (300). En aquest clima d'abrandament nacionalista, en plena campanya per l'Estatut d'autonomia, hom celebrava també un homenatge a Rizal que el Centre havia començat ja a preparar el desembre de 1915 (301). El 29 de desembre de 1918, duia a terme l'acte commemoratiu de l'afusellament de Josep Rizal amb nombroses adhesions, la presència d'elements de la colònia filipina, i les intervencions de Miquel Guinart, president de la Secció de Propaganda Autonomista, que llegiria la poesia escrita per Rizal abans de morir, del periodista Joaquim Pellicena que llegí un treball biogràfic sobre l'homenatjat (302).

Un cicle de conferències sobre "Els problemes nacionalistes europeus" completava aquesta panoràmica. Francesc Carreras Candi sobre el Roselló, Ferran Boter sobre les nacionalitats d'Hongria, Pere Bordoy - sobre Sèrbia, Bulgària i Grècia; Benadetto Calarossi sobre "Triest i les altres terres itàliques redemptes" i Pere Bordoy novament, sobre Polònia, intervindrien en aquest cicle desenrotllat el desembre de 1918, i el gener de 1919 (303). El 25 de gener Jaume Brossa, havia de pronunciar-ne una sobre Irlanda, però la seva detenció el 17 de gener, juntament amb els sindicalistes, arran de la suspensió de les garanties constitucionals, impediria la seva realització (304).

Lògicament, aquesta activitat estava estretament interrelacionada - amb la campanya per l'autonomia, tot formant part de la intensa agitació nacionalista que l'acompanyava esperonada precisament pel triomf dels aliats i per l'alliberament de les nacionalitats de l'antic imperi austro-hongarés. Val a dir que en aquesta campanya la dimensió nacionalista i societària del Centre anaven a aparèixer estretament lligades. D'entrada, un "grup bastant nombrós de socis", encapçalats per una representació del Consell Directiu del Centre i de la Junta de Govern de Propaganda Autonomista, assistien amb la bandera a la Plaça de Sant Jaume, el 16 de novembre, amb ocasió del plebiscit dels ajuntaments catalans sobre l'autonomia, alhora que la Secció de Propaganda esmentada, "per donar més relleu a la festa", "havia recomanat, per mitjà de la premsa, el tancament dels comerços de 12 a 1" (305). Els dependents del Centre anaven a actuar a primer rengle de les manifestacions populars per les Rambles, mentre el CADCI mostrava la seva solidaritat envers els nacionalistes empresonats (306), participava a la reunió de joventuts nacionalistes per a prendre decisions contra "els atropells de la policia" (307) o en altres actes d'afirmació catalanista com el míting de la Joventut Nacionalista Obrera de Barcelona (308).

Però, sobretot, el Centre anava a distingir-se a la campanya perquè l'estatut autonòmic comprengués la legislació social, exclosa en el primer projecte (309). Aquesta positura en el camp social anava - acompanyada d'un plantejament polític radical en el tema autonòmic: "En aquest ubèrrim desvetllament de tots els estaments clamant per

l'autonomia de la Nacionalitat Catalana, el Centre s'ha captintgut de fer sentir la seva veu, com era son deure, ja que la tasca constant de la nostra Entitat s'encarna amb l'aspiració unànim que se sent - arreu de Catalunya per a la seva alliberació", assenyalava el butlletí "Acció" de gener de 1919. "Així, -proseguia- durant aquests últims dies, va dirigir un telegrama a En J. Salvatella, ministre d'Instrucció Pública, recordant-li els deures dels nacionalistes i especialment dels capdavanters i significant-li la nostra fitesa -- d'ulls prop d'aquests ideals i l'ajustació a la seva actuació de ministre. A més va adreçar un ofici als diputats catalans encoratjant los per a complir son més lleial obligació a l'entorn del paltejament de la petició d'Autonomia. " Finalment, aquest butlletí esmentava la comunicació del Consell Directiu del CADCI al President de la Mancomunitat de Catalunya de suport a la reivindicació autonomista i d'oposició a "solucions equívocues", així com al bandejament de la legislació social de les facultats del futur parlament català, a la que tot seguir ens referirem (310).

"El fet il·lògic de residenciar fora de la nostra terra la legislació obrera -assenyalava també el mateix butlletí del mes de febrer-, com era el primitiu propòsit de la Mancomunitat de Catalunya (...) mogué a diverses entitats democràtico-culturals de Barcelona a actuar intensament per a desfer allò que conceptuàvem un error. No podia deixar de prendre-hi naturalment la seva bona part el Centre, essencialment obrer i nacionalista alhora i, per tant, primer interessat en intervenir-hi i fer que no es produís un divorci - en aquests instants d'unió sagrada, més lamentable que mai- entre la massa obrera i el suprem organisme director de Catalunya." (311)

D'aquesta manera, el 21 de desembre de 1919, data de reunió de l'Assemblea de la Mancomunitat (312), el CADCI s'adreçava al president de la Mancomunitat de Catalunya en aquest darrer sentit i refusant la solució oferta pel Govern de la Comissió Extraparlamentària (313).

Tanmateix, l'acte més important, era l'organització pel CADCI d'un "Miting d'Afirmació Nacionalista-Obrera", que se celebrava el vespre del 31 de gener de 1919 (314). Al miting hi prendrien la paraula Joan Torrens, president de la Secció d'Organització i Treball, el

qual explicaria " a l'auditori genuïnament obrer que omplenava per complet el local, la finalitat que persequien amb la celebració de dit míting" (315); Antoni Fabra i Ribas que subratllaria com l'autonomia de Catalunya no fóra completa si no comptava amb la facultat de legislar en les qüestions obreres, si bé no deixaria de traduir els seus prejudicis en afirmar que "habría preferido que el mítin que se celebraba fuese llamado autonomista o internacionalista" perquè el "concepto nacionalista" era "limitado para la actuación de los obreros " (316). Andreu Nin, per la seva banda, afirmaria que "los socialistas siempre han estado al lado de toda causa justa y ^a que por este motivo trabajan por la obtención de la autonomía de Catalunya. El día que Cataluña recobre su libertad la clase obrera catalana podrá dedicarse de lleno a la consecución de las mejoras por que lucha. Cuando la autonomía de Cataluña sea un hecho, hemos de laborar porque las diferencias entre obreros y burgueses sean resueltas cara a cara en el Parlamento catalán. La autonomía no debe ser burguesa, porque Cataluña no la han hecho los burgueses con su riqueza, sino los obreros con su trabajo". Andreu Nin acabaria "excitantdo a los obreros a luchar por la obtención de la autonomía ahora y por la conservación cuando Cataluña haya triunfado". Serra i Moret manifestaria que els socialistes "quieren la plena soberanía de Cataluña. Dentro de esta soberanía queremos la socialización de la riqueza y de los instrumentos de producción". Serra i Moret, animaria, enfi, els obrers a "que se interesaran por la cuestión de Cataluña". Francesc Layret fóra el darrer orador i afirmaria que "este momento es el momento de la autonomía" i que, per tant, "Cataluña debe obtener su autonomía inmediatamente. Yo preferiria (...) que el Gobierno se negase a acceder a las peticiones de Cataluña, a que nos concediese una autonomía con regateos, empequeñecida, porque estoy seguro de que en el primer caso los catalanes conseguiremos nuestra autonomía fuese como fuese. Cataluña debe tener la facultad de legislar el trabajo. Cataluña no puede desprenderse de ninguno de los derechos de su soberanía. Los centralistas se oponen a esta legítima aspiración nuestra, con el argumento de que en Cataluña se estableciría una autocracia peor que la que hoy existe. La actitud de -

los socialistas en la cuestión de la autonomía demuestra claramente que esto no puede ocurrir. La revolución rusa, a pesar de sus defectos significa el fin de la burguesía. En todos los pueblos cundirá el ejemplo de Rusia, y es necesario que nosotros nos coloquemos ahora en condición de resistirlo. La autonomía de Cataluña resolverá la cuestión societaria. Son las clases trabajadoras de Cataluña las que pueden resolver el pleito de la autonomía, porque son las únicas que saben valer sus derechos y conquistar sus reivindicaciones" Layret subratllaria els problemes obrers i manifestaria que "los tribunales de justicia no pueden resolverlos, porque se inspiran en el antiguo derecho romano", i acabaria "excitando a los obreros a luchar por la libertad de Cataluña" (317)

Com a conclusió del míting, els assistents aprovarien "en mig del més gran entusiasme" una declaració a adreçar al president de la Mancomunitat de Catalunya, la qual expressava la "profunda recança" del CADCI, "com també ja tingué en una altra ocasió l'honor d'exposar-ho a V.E." en haver tingut esment -en fer-se públiques les Bases de petició d'Autonomia- del propòsit d'aquest prestigiós organisme, que amb tanta dignitat presidí, de deixar a mercè del Poder central la facultat d'establir i regular la legislació obrera de la nostra terra. En aquests moments que el mot sobirania brolla dels llavis de tots, els catalans, sintetitzant amb ell la voluntat d'un poble enter a regir-se per si mateix, entenem nosaltres que no significa altra cosa sinó una deixació de poder el valer despendre's d'un instrument de sobirania popular, com ho és per excel·lència el problema social, la solució del qual es pretén posar-la en mans d'un poder que ha demostrat sempre desconèixer-lo i és possible que en endavant continui en la mateixa ignorància o indiferència. Aquest convenciment nostre -que ja havia estat compartit per altres elements en una reunió que diferents entitats apolítiques havien celebrat ens mogué a exposar-lo públicament i amb lleialtat en el nostre Casal la nit de fi d'any darrer, aprovà d'una manera unànim i solemne el nostre criteri i ens honorà amb la seva plena confiança, perquè ens féssim ressò prop de V.E. de la seva aspiració justa i legítima, de conformitat absoluta amb el jutjament sustentat per nosaltres

ço que respectuosament i en compliment d'aquella ordre venim a efectuar ara. No dubtant que la petició dels dependents del comerç -devinguda com a conseqüència de l'esmentat acte de demanda general de tots els obrers barcelonins- mereixerà una frnaca acollida per part de V.E. i que, fent-se càrrec de la transcendència de la mateixa, hi donarà la satisfacció deguda, el saludem respectuosament, bo i desitjant-li llarga vida en bé de Catalunya". (318) El diputat Joan Molas traslladaria també l'acord del míting al president de la Mancomunitat (319), alhora que el CADCI juntament amb la Societat d'Industrials Mecànics i la Joventut d'Acció Social Popular, tornava a visitar Puig i Cadafalch per a insistir en el mateix tema. (320). Finalment, com ja hem assenyalat més amunt, la redacció definitiva del projecte estatuari, deixava, segons l'article 9, "l'execució de les disposicions dimanants de la legislació social dins el territori de Catalunya" en mans del govern regional (321), amb el que el CADCI i els nuclis que havien participat en aquesta campanya obtenien solament de manera parcial els seus objectius (322).

Ja indicàrem al seu lloc el procés d'aquesta campanya autonomista, l'agitació creixent al carrer, els enfrontaments amb la policia i amb la Liga Patriótica Española, que durien a la clausura del CADCI el 28 de gener de 1919 (323). La clausura era prou significativa de la imatge pública que el CADCI havia adquirit dins el moviment nacionalista i un signe prou clar del paper protagonista que exercia en les mobilitzacions populars. Certament, amb la clausura hom apuntava envers la Secció de Propaganda Autonomista, i aquesta no podria tornar a rutllar amb plenitud fins el 22 de setembre data en la qual el Centre era autoritzat a funcionar de manera plena i completa, com ja hem vist també més amunt. Tanmateix, la Secció de Propaganda no deixava d'actuar en aquest període, a través dels seus animadors, tot acudint a la tomba de Jacint Verdaguer, l'aniversari de la seva mort, a dispositar-hi flors; tot assumint "la cura i propagació del Cos de Delegats del Centre" (324), tot adreçant un escrit a l'empresari del Romea, signat per "uns centenars de consocis" per tal que aquest teatre "cessés el boicot que en la darrera temporada, (...) tenia declarat als tres més grans autors dramàtics nacionals,

Guimerà, Iglesias i Rusiñol " (325); adreçant un escrit, signat per "més de dos cents socis" a Amadeu Hurtado i Romà Jori per tal que - "La Publicidad" "no publicués ressenyes de les curses de braus, en atenció a la contrarietat que elles feien experimentar a l'absoluta majoria dels seus llegidors, els mateixos que havien elogiat merescudament les campanyes ben orientades i obertes en un pla ben catalanesc que, relatives a la gran guerra europea, havia publicat (326). La Secció, igualment, participava en una petició a l'Ajuntament perquè crees una cobla municipal la qual "propagués la nostra dansa nacional per tota la ciutat" (327); a part de les visites abans esmentades als cònsuls de Iugoslàvia i Txecoslovàquia (328), als presos catalanistes (329) i de la participació activa a l'organització de l'aniversari de l'Onze de Setembre de 1919, a la que ja ens hem referit igualment a l'apartat anterior (330).

El butlletí d'"Acció" d'abril de 1932, en recordar aquestes dates, assenyalaria l'estat d'ànim existent al si de la Secció Permanent de Propaganda Autonomista, en obrir-se del tot el local del CADCI: "La nostra actuació, comença essent, naturalment, cautelosa. Cerquem voluntats per l'obra de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i de l'Associació Catalana de Beneficència, assistim als presos catalanistes i ens limitem a organitzar sardanes, audicions de ballets, festes per a infants..." (331). Amb tot, no hem d'oblidar que la iniciativa de fer venir Salvador Seguí a parlar al Centre, l'octubre de 1919, sorgí d'aquesta Secció.

El CADCI, anava ara a reprendre les sessions de teatre tot contribuint novament a la promoció de l'escena catalana, com ja ho havia fet en el període anterior. Per una banda, aconseguia avantatges del Teatre Romea per a les funcions dels dimarts i del dissabte que no s'escaiguessin en dies festius (332), organitzava representacions com la de Terra Baixa de Guimerà i El pintor de miracles de Rusiñol el dia de Nadal de 1918 (333), i sobretot duia a terme novament com hem dit, unes temporades o cicles de teatre català "que tan éxit obtenen sempre en el Centre", a partir del 30 de novembre de 1919 (334). Entre aquesta data i el 30 de maig de 1920, hom escenificaria obres de Guimerà, Iglesias, Pous i Pagès, Pitarra, Goethe, ---

Maeterlink i Daudet, entre d'altres (335). Durant el curs 1920-1921 hom representaria obres de Santiago Rusiñol, Ventura i Cassol, Guimerà, Iglesias, Apel·les Mestres, Avel·lí Artís, Puig i Ferrater, etc (336). L'octubre de 1921, s'iniciava la temporada de 1921-1922, en el transcurs de la qual s'escenificarien peces de Rusiñol, Guimerà, Pous i Pagès, Miquel de Palol, Burgas, Avel·lí Artís, Adrià Gual, Pitarra i Molière, entre d'altres (337), temporada, per una altra banda, que no es veia acompanyada prou de l'assistència dels socis, segons reconeixia "Acció" del mes de juny de 1922 (338). Aquesta inhibició dels socis, en repetir-se i accentuar-se a la representació d'obertura de la nova temporada, el 24 de setembre de 1922 (339), decidia els dirigents de la Secció a suspendre les sessions teatrals (340), tot justificant aquesta decisió a través del butlletí "Acció", el desembre de 1922 "per què els teatres de català tinguin les màximes garanties de salvació. El nostre Centre s'ha distingit sempre pel seu esperit patriòtic i en aquests moments creiem que ha de donar-ne una nova prova. Els teatres que conreen el teatre català han de veure's afavorits pels elements nacionalistes, ja que hem de considerar que el fet teatre català constitueix una tasca nacionalista. Hem passat molts anys privats de teatre català i sospirant per la implantació il·lur en el cap i casal de Catalunya. Avui en funcionen varis. Per lo tant hem de fer per manera que puguin sostenir-se per molt temps i serveixin d'estímul per a noves empreses. No ens posem a esbrinar si s'adapten prou bé als nostres desitjos i als nostres gustos particulars; indubtablement hi trobaríem quelcom que no ens acaba de satisfer. Però no per això hi ha motiu de fer-hi el buit i menys de fer-hi la contra. Quan tinguem la sort de veure'n funcionar molts, llavors podrem triar a tot pler i combatre'n els que sembli que no convenen. Mentrestant hem d'esforçar-nos per aconseguir que els actuals puguin sostenir-se i perdurar". (341)

El CADCI, doncs, en reprendre les seves activitats, després de la clausura del local, ho feia en un context extern del tot diferent. L'agitació nacionalista havia minvat a favor de la sindical i la "depressió de l'esperit patriòtic" s'imposava com una realitat pesant. D'aquí l'interès d'iniciatives com la conferència frustrada -

de Salvador Seguí, de les vetllades teatrals i de les activitats permanents a les que ens hem referit a l'apartat anterior, a part de les manifestacions internes, habituals com les sardanes, concerts, o festes de caire divers. Precisament, davant d'aquesta minva en l'activisme polític nacional, la Secció Permanent de Propaganda Autònoma convidava Eugeni d'Ors i Amadeu Hurtado a pronunciar dues conferències al CADCI sobre aquest tema, el març i abril de 1920. "Els esdeveniments d'ordre patriòtic, d'ordre civil i d'ordre social que ens aquests dos anys darrers s'han succeït a Catalunya, evidenciant -pel sol fet de consumir-se- la feblesa de l'esperit de ciutadania nostra, han fet que aquesta Secció intentés aixecar veus de protesta contra aquesta observada depressió moral i a aquest fi i prenent que per l'eficiència del nostre propòsit, aquestes veus fossin de màxima autoritat i solvència, acudírem a l'il.lustre ex-director d'instrucció pública de la Mancomunitat N'Eugeni d'Ors que acollí amb simpatia el venir a ocupar la tribuna del Centre i tractar el tema que li fixàrem: L'actual depressió de l'esperit patriòtic i civil de Catalunya" (342) el 23 de març de 1920. Noguer i Coimet, a les seves memòries inèdites, subratlla el moment de la vida d'Eugeni d'Ors en què aquest pronuncià la seva xerrada i el to especial de la mateixa: "Xènius es trobava sense col·locació -després de la seva sortida de la Mancomunitat i de la "Veu de Catalunya"- (...) i en una gran vacil·lació espiritual. No sabia cap a quin cantó decantar-se, això és, quin arbre feia més bona ombra i com que li va semblar de moment que els republicans tenien més possibilitats, va donar una conferència al CADCI en la qual va predicar el retorn a Pi i Margall, és a dir a les doctrines federalistes que va presentar i interpretar de manera que als fidels seguidors d'aquelles va semblar herètica i als demés estrambòtica". "Probablement, indicava, per la seva banda, el butlletí del Centre, l'auditori -convingué amb nosaltres, en què el senyor Ors no aprofundí el tema en el grau que nosaltres hauríem volgut, però les ovacions perllongades que se li tributaren i les mostres d'assentiment en què molts paràgrafs eren rebuts, indiquen la complascència amb què fou escoltat. Veritablement els conceptes emetits per l'il.lustre conferenciant, -sobre tot de forma -és un parer nostre- constitueixen una impecable

peça oratòria. (...) Solament farem constar que estem satisfets d'ha
 ver organitzat un acte que ha promogut una fonda espectació en el -
 món de la intel.lectualitat barcelonina, com ho proven els nombro--
 sos polítics, escriptors, periodistes, pedagogs, etc. que es reuni
 ren en el Centre, la nit d'aquesta conferència." (343)

El 13 d'abril de 1920, ho feia Amadeu Hurtado, igualment sobre el -
 mateix tema, davant d'una sala plena de gom a gom, i amb la presèn-
 cia de personalitats polítiques i intel.lectuals. Miquel Guinart, a
 la presentació, subratllaria que "en el CADCI no existe depresión
 de espíritu i sí mucho fervor y mucho entusiasmo". Amadeu Hurtado
 es referiria a la guerra i als valors que aquesta havia esbotzat, -
 als intel.lectuals germànics i Alemanya, a la significació de França
 al nacionalisme català del que subratllaria la seva feblesa: "En -
 realitat Catalunya s'ha preocupat d'una manera exclusiva de veure -
 respectada la seva personalitat, com una mena de patrimoni material
 susceptible de perdre's si no se la defensa. Això, que és una debi-
 litat, una llastimosa falta de fe en la força del sentiment nacio--
 nal, ha donat a Catalunya un encongiment, un esperit casolà i rece-
 lós, que les generacions actuals no han lograt desvanèixer. La nos-
 tra vida política és una llarga queixa, un continu demanar la pro--
 tecció d'un afalac. I sense haver formulat mai la pregunta de si la
 nostra personalitat reconeguda té un objecte com a factor de la vi-
 da universal, hem fluctuat entre sotmissions i rebeldies des l'ori-
 gen de la nostra nacionalitat fins avui, fent exclamar a Voltaire
 que, seguint Catalunya el poble més celós de la seva llibertat, sem-
 pre ha sigut sotmés per un altre." "A Catalunya li toca decidir -
 assenyalaria més endavant- si el nacionalisme deu orientar-se cap a
 una nova defensa de la seva personalitat, buscant nous emparts que
 la protegeixin, o si ha arribat el moment de que aquesta personali-
 tat vulgui enrobustir-se i ennoblir-se ofrenant-se com una força per
 a la formació de la nova Espanya europea". Es referiria també al so-
 cialisme i al bolxevisme que posaria en connexió amb la depressió
 de l'esperit cívic. "Anem inevitablement -manifestaria més endavant-
 a una limitació i a un acondicionament de l'antic dret de propietat;
 a la desaparició del patronatge de dret diví i a la solidaritat de

tots els elements de producció, amb iguals drets de sobirania, restituint a l'Estat la seva funció d'orgue suprem del dret en un grau superior de desenrotllament de la societat democràtica. Si no prenem partit amb tota serenor a favor d'aquesta corrent, la depressió actual del nostre esperit civil s'accentuarà per una reacció ferotge que restablirà els odis de les antigues guerres religioses". Amadeu Hurtado, finalment, acabaria expressant els seus sentiments sobre Catalunya: "Jo diria de la meva pàtrica que vol ésser governada amb himnes i banderes, exigint dels seus homes una certa aptitud - per a la tramaia, que és difícil adquirir. Jo no sento com problemes exclusius cap particularisme nacional ni de classe. Crec, pel contrari, que la vida que no s'ofereix generosa per a contribuir a un ideal superior humà, s'ofega com la flama més viva que s'apaga tancada en una campana. Per això no sento a la meva Pàtria catalana dirigir-se al món amb la mà estesa com un captaire, no, sinó ofrenant el seu braç com una força i el crit de Visca Catalunya! no pot sortir dels meus llavis com un crit de guerra contra una Espanya pobra i abatuda, sinó com expressió de joia per haver trobat la meva terra un ideal propi, que per les terres d'Espanya arriba a les terres - d'Europa, com anunci gloriós d'una nova vida." (344)

Tanmateix, unes sentències del Tribunal Suprem en matèria de successió intestada d'impúbbers que vulneraven els drets forals, i, en concret, el català, donava lloc a una forta reacció, encapçalada per l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, i en la que havia de participar el CADCI (345). Aquest darrer assistia a la reunió d'entitats científiques, culturals i econòmiques, convocada per l'acadèmia esmentada de Jurisprudència, el 10 d'abril de 1920 (346), que decidia d'informar l'opinió pública de les greus conseqüències de la doctrina d'aquelles sentències del Tribunal Suprem sobre el dret català, de comunicar-ho també a la Mancomunitat, diputacions catalanes i principals ajuntaments del Principat, sol·licitar de l'Estat que sostragués de Catalunya l'acció del Tribunal Suprem, "en el que los catalanes no nos podemos sentir amparados al pedir justicia", tot fent partíceps d'aquesta sol·licitud als parlamentaris catalans (347). Francesc X. Casals formaria part de la Comissió que havia -

de canalitzar les actuacions en defensa del dret civil de Catalunya i que obtenia tot seguit l'adhesió de la Mancomunitat, de les diputacions, d'ajuntaments i de nombroses entitats (348). El 22 d'abril el CADCI, dins d'aquesta campanya, organitzava un míting "per a protestar cívica i virilment enfront de l'agravi inferit pel Tribunal Suprem al Dret Català, vigent segons l'article 12 del Codi Civil," amb la presència de Joan Torrens, president del CADCI, Puig i Cadafalch, Vallés i Pujals, Pere Rahola, Albert Bastardas, Vidal de Llobatera, Manuel Carrasco, Lluís Massot, Maspons i Anglasell, Maluquer i Viladot, Dalmau, la Junta de Defensa del Dret Català i altres representants de les Joventuts, i les adhesions escrites de la Joventut Nacionalista de la Barceloneta, del Centre Democràtic Nacionalista, de l'Ateneu Democràtic Regionalista, de la Joventut Nacionalista La Falç i de la Joventut Tradicionalista de la Barceloneta (349). "Els assistents a l'acte -assenyalava el butlletí "Acció"- que envaïren el saló per complet, col·locaren la bandera d'Irlanda a la galeria i en sa major part portaven el símbol verd del sinnfeinerisme. Va constituir un dels més esplendorosos i catalanescs actes realitzats en nostre estatge en el que, com mai, es parlà d'una manera extrema i convençuda de la imprescindible necessitat d'assolir l'alliberació de Catalunya. Esclataren xardorosos aplaudiments subratllant cada un dels discursos, que gonflaren de patriotisme i entusiasme - l'ànima del públic." (350) D'aquesta manera, Puig i Cadafalch, en cloure l'acte, podia afirmar que "no ha decaigut l'esperit patriòtic de Catalunya " (351).

El Consell Directiu del CADCI, enfi, acordava per unanimitat d'adherir-se, en comunicació escrita, a la campanya que menava l'Acadèmia de Jurisprudència, "perquè entén que el poble català no deu comportar sumís com de Madrid vagin fent perdre l'espiritualitat de Catalunya, traduïda en ses llibertats, son Dret, sa llengua i esdevingui un poble inconscient i esclau, que sigui insensible als agravis i ofenses que cada dia rep dels que pretenen dirigir-lo. I a l'oferir-vos nostre concurs, us diem que contra les sentències del Tribunal Suprem nostra més forta protesta, en apoi de la campanya pro - Dret català nostre més calurós entusiasme, que per Catalunya, per -

nostra terra, per nostra Pàtria, hi bateguen nostres cors." I en una segona comunicació la mateixa entitat assenyala: "Scvintegen massa els ultratges a Catalunya per a que els catalans ho contemplem impas siblement. Cal redreçar-nos amb un gest de viril arrogància, recla mant respecte per a ço que constitueix el nervi del nostre viure na cional." (352)

El Centre, alhora, en aquests mesos, mostrava la seva solidaritat en vers el nacionalisme basc (353), així com a altres personalitats i entitats per raons sempre del mateix caire patriòtic (354); i, en aquest sentit, la Secció de Propaganda Autonomista adreçava una comunicació a tots els regidors nacionalistes electes a les darreres eleccions municipals de febrer de 1920 "felicitant-los pel seu --- triomf i manifestant-los el nostre desig de que inspirin en tots mo ments la seva acció consistorial en la prosperitat de la Pàtria i - en l'assoliment dels nostres ideals catalanistes". (355)

L'11 de maig de 1920, el Consell Directiu del CADCI prenia l'acord d'adreçar "un comunitat al president de la Mancomunitat de Catalunya per a felicitar-lo amb motiu de la protesta que adreçaren al gover nador de Barcelona per els atropells comesos en el Jocs Florals, i encoratjar-lo per a prosseguir aquesta tasca fins a dur-la a un -- terreny profitós" (355 bis).

El 20 de juny de 1920 el Centre s'adheria també a l'homenatge a Mar tí i Julià (356). El mateix estiu de 1920, el Centre promovia una campanya per la catalanització dels rètols dels establiments comer cials (357). Però l'acte més brillant, després del miting del 22 - d'abril, era la vetllada en honor de l'alcalde de Cork, mort el 25 d'octubre de 1920 (358). El nacionalisme irlandés produïa dins els ambients catalanistes un atractiu indubtable, si més no en els més radicals i separatistes, fins el punt que, d'alguna manera, Irlanda alimentava l'esperit combatiu dels nuclis catalanistes activistes en aquests anys. Ja vam assenyalar com la Secció de Propaganda Ca-- talanista del Centre havia encarregat una conferència sobre Irlanda a Jaume Brossa, dins del cicle sobre els problemes nacionalistes eu ropeus, que la detenció de l'escriptor i la seva mort al cap de poc impedi de realitzar; i sobre tot, com al miting del 22 d'abril es--

mentat, hom penjà la bandera irlandesa a la galeria i la majoria -- dels assistents duia l'enssenya verda dels sinn-feiners. El nacionalisme irlandés, enfi, havia d'influir sobre el grup d'en Macià i la nova organització d'Estat Català que anava a crear aviat.

Ja durant la vaga de la fam de Terence Mac Sweeney, Miquel Guinart, com a president, i Josep Viñuela com a secretari, signaven una lletra de la Secció de Propaganda, el primer de setembre de 1920, al President del Consell de Ministres d'Anglaterra, tot demanant " si encara hi som a temps", "amb tota l'efusió de la nostra ànima -agra dablement conturbada, també, per un ideal- la deslliurança de l'alcalde de Cork" (359). El dia 15 d'octubre, en produir-se la seva - mort, el Consell Directiu del Centre feia constar en acts el sentiment de l'entitat "per la mort de l'heroic batlle de Cork" i acordava d'hissar a mig pal la bandera del CAOCI durant vint-i-quatre hores (360). El dia 1 de novembre, per una altra banda, el Centre organitzava una vetllada en honor de l'alcalde de Corck i dels "grans difunts catalans" a la que convidava totes les entitats catalanis-- tes i els seus associats, a adherir-s'hi i assistir-hi. (361). La vetllada resultaria "d'una emoció colpidora" (362). Josep Puig i Esteve, en representació de l'alcalde, presidiria l'acte, juntament amb la junta de govern de la Secció de Propaganda Autonomista, Antoni de P. Aleu, president del Comitè d'Acció Catalana de Sud-Amèrica, Maire O'Brian, representant de la República Irlandesa, "la qual pogué veure com de la barana d'una galeria de la nostra sala, penjava una gran bandera irlandesa que adjuntava una glassa de dol per la - pèrdua del seu heroi immortal", Suriñach Senties, Gual, Ventura Gas sol i Maynés, president de l'Associació Catalana d'Estudiants, Hom comptaria, a més a més, amb l'adhesió de la Mancomunitat i de la Di putació. Hi intervindrien Lluís Bertran i Pi Joan, que pronunciaría el parlament d'obertura, Miquel Guinart, en nom del Centre, que llegiria "un treball original, enaltint la memòria d'en Pi i Margall i d'en Valentí Almirall; Adrià Gual que recitaria un fragment de Canió de Verdaguier, Joaquín Sans i Quintana, també del Centre, que llegiria fragments del doctor Robert, Suriñach Senties que recitaria el Cant Espiritual de Maragall, Carles Cardó que llegiria -

fragments de Torras i Bages, Ventura Gassol que llegiria un poema - seu, glossa a La presó de Lleida, exalçadora de Sweeney i que produiria l'entusiasme del públic (363); Grant i Sala llegiria un article de Martí i Julià, "qui fou gran amic de l'obra del Centre", Climent Maynés llegiria troços de Prat de la Riba, Artur Martorell faria el mateix respecte d'un article de Verdaguer i Callís, i Carles Cardó llegiria un document, facilitat per O'Brian, "que l'alta clerecia irlandesa dedica a tota la Humanitat, explicant les vexacions que sofreix la verda Erin per a assolir la victòria sospirada". Finalment, pronunciaria un parlament Puig i Esteve, i l'Orfeó Gracienc interpretaria diversos càntics patriòtics i Els Segadors, -- "que foren corejats amb més efusió que mai per la gentada que omplia la sala" (364).

El 20 de gener de 1921, el CADCI celebrava una vetllada dedicada a Joan Maragall, amb la participació de Lluís Bertran i Pijoan, que - dissertaria sobre "Maragall i la seva obra", i dels alumnes de l'Escola d'Art Dramàtic, dirigits per Adrià Gual (365). A la vista de - les activitats externes del Centre, no pot negar-se que els actes - espectaculars com el míting pel dret català de l'abril de 1922 o la vetllada per l'alcalde de Cork es produïen amb un lapsus de temps - entre ells molt més llarg que en èpoques anteriors, tot reflectint així la conjuntura real del país, però tot palesant, també, alhora, que el CADCI, a la més petita avinentesa, maldava per fer ressorgir la consciència nacionalista. L'activitat teatral i sardanista, les Caramelles de Pasqua, la festa de l'aniversari, caracteritzaven l'actuació del Centre en els primers mesos de 1921, a l'aguait tanmateix de l'ocasió per fer-se present fora, com el 9 de març de 1921, que la junta de govern de Propaganda Autonomista s'adheria a la proposta dels regidors Carrasco, Gambús, Puig i Esteve, Nicolau, Barbey, Blajot, Bordas i Matons, d'homenatjar el Comte Jaume d'Urgell, tot alçant un monument a la seva memòria (366); o l'entusiasme que provocava la visita dels delegats del govern de Iugoslàvia a la Conferència de Transport de Barcelona, al festival de sardanes que se celebrava al CADCI, el 10 d'abril. "La gran gentada que estava present va aplaudir entusiasmada en presentar-se els senyors visi--

tants, aclamant-se l'heroica Sèrbia i altres nacionalitats" (367).

La col·locació de la placa que donava el nom de Martí i Julià a un carrer de la reforma (de la Via Laietana a la Catedral), donava -- lloc a un nou homenatge a Martí i Julià (368), en que el CADCI no havia de faltar-hi tampoc. Efectivament, la Comissió organitzadora (369) celebrava un primer acte al CADCI el dia 14 de maig de 1921, presidit per Vidal de Llobatera, en representació del president de la Mancomunitat, Puig i Esteve en representació de l'alcalde, i Vicens A. Ballester, president de la Unió Catalanista, amb les banderes de la Unió Catalanista i del CADCI als dos costats de la presidència i el retrar de Martí i Julià al fons. Vicens A. Ballester, Manuel Carrasco, Miquel Guinart, president de la Secció de Propaganda Autonomista, que estudiaria "l'actuació del doctor Martí en el Centre, fent interessants consideracions i recordant la doctrina de que el nacionalisme calia que fos obrerista i socialista i el socialisme nacionalista"; Puig i Sans, Miquel Laporta, Folguera i Duran, Puig i Esteve, i Vidal de Llobatera pronunciarien els parlaments d'homenatge (370); "El Diluvio", en recensionar l'acte, manifestaria: "No se habló en esta velada de aranceles ni de ridículos imperialismos, contrarios a la esencia nacionalista. No se profirieron tampoco esas amenazas que luego quedan cuidadosamente guardadas en una cartera ministerial. Se hizo el elogio del hombre honrado al -- cual se honra, como dijo el señor Laporta, el nacionalismo generoso y abierto de la democracia catalana; del hombre que predicó la santa insistencia de defender los derechos naturales y sagrados de la patria, que supo mantener sus ideales con sinceridad y energía admirables. Fue un acto el de anoche que nos recordó pasados tiempos, cuyo recuerdo han pretendido borrar quienes, al amparo de la bandera de las cuatro barras, según frase feliz del antes aludido orador han disfrazado sus instintos de negociantes". (371)

L'endemà, diumenge, dia 15, es feia l'acte de descobrir la làpida del nom del carrer Martí i Julià, pronunciant-hi breus parlaments Martí Matons i Vicens, A. Ballester (372). Vint-i-tres entitats, entre les quals hi figurava el CADCI hi assistirien amb les seves banderes, a part de les 46 que s'hi adherien (373).

El 17 de juny de 1921, es produïa la renovació periòdica de la junta de govern de la Secció Permanent de Propaganda Autonomista, que era la que portava el pes principal de l'actuació nacionalista del CAD-CI. Miquel Guinart, després d'una activa gestió en el Centre deixava de presentar-se a la reelecció. Vallejo es dirigiria amb aquest motiu als presents perquè hom fes constar en acta el reconeixement per la tasca feta per Miquel Guinart, mots que foren acollits per l'Assemblea, "que frisava per fer al company Guinart una demostració d'afecte i remerciament", "amb una ovació" (374). Domènec Carro vé i Viola, nacionalista d'esquerra com el seu antecessor, fóra elegit nou president de la Secció Permanent de Propaganda Autonomista, amb d'altres persones de la mateixa ideologia esquerrana i procedents de la Unió Catalanista com Enric Nadal i Blanch i Ramon Carreras i Parcet (375). La nova junta de govern de la Secció es proposava d'establir el màxim de connexió amb els socis, per a la qual cosa perfeccionava la presentació de les seves tasques al butlletí "Acció" d'acord amb els tres camps d'actuació de la Secció: la de caire nacionalista en general, la de la Comissió d'Esbarjo que s'encarregava de l'organització de festivals, sessions teatrals, audicions de sardanes, concerts, etc. -i l'Oficina de Relacions Exteriors, que ara es reorganitzava i donava nou impuls al Cos de Delegats amb la finalitat d'expandir "l'obra del Centre, així com el problema nacionalista fins allí on hi resideix un sol català. Això és ço que nosaltres tenim un deure de realitzar; establir un apropament intensísim entre tots aquests catalans exilats, per tal que el seu allunyament no sigui el motiu d'una desnacionalització vergonyosa". (376)

Mentre, el desastre d'Annual al Marroc (377) feia caure el govern conservador d'Allende Salazar, l'agost de 1921, i donava lloc a la pujada de Maura i a la segona col.laboració ministerial de Cambó. - Aquesta col.laboració havia de fer esclatar la crisi al si de la Lliga de la que havia de sortir, com hem assenyalat en d'altres plans, l'Acció Catalana l'any següent. Aquesta col.laboració per un altre costat, esperonava les crítiques contra la Lliga i estimulava el nacionalisme radical que veia confirmades les seves aprehensions

envers el possibilisme lliger i que trobava més audiència entre sectors catalanistes de dins o propers a la Lliga que se sentien desil·lusionats per l'actuació del partit regionalista, sobre tot quan - l'únic fruit que resultava d'aquella col·laboració era un aranzel - proteccionista. Aquest fet explica les reaccions que produïa el discurs de Maynés l'onze de setembre de 1921, i la mateixa reacció crítica del CADCI (378). Ja amb motiu d'haver-se solidaritzat amb una proposició signada pel regidor Manuel Carrasco a favor de la retolació dels carrers de Barcelona en català, l'agost de 1921, el butlletí "Acció" mostrava la seva sorpresa pel fet que "les restants forces consistorials que tenen una majoria absoluta, de la que moltes vegades se'n han vantat i se'n han servit, no s'imposessin fent -- aprovar la proposició d'en Carrasco. Al nostre entendre haurien donat una prova de llur catalanisme i de fidelitat al programa de -- llur actuació. Però no ho varen fer així i la proposició va quedar damunt la taula per a la sessió següent i l'altra i la de més enllà portant camí de quedar-s'hi tota una eternitat". (379)

Uns incidents esdevinguts a Vic, l'octubre de 1921, amb motiu de la celebració d'una festa de germano dels oïfons de la Comarca, produïren la immediata solidaritat del Centre i la seva protesta per -- l'atropell de que varen ésser objecte els concorrents a la festa" (380). Arran d'aquests fets, el Centre de Dependents de Vic proposava al CADCI de Barcelona "de demanar una volta més la derogació de la llei de jurisdiccions". Amb aquest objectiu el CADCI s'adreçava a tots els centres de dependents de Catalunya demanant-los llur -- adhesió a un document adreçat als parlamentaris catalans "per tal -- que exigeixin la immediata derogació de la llei de jurisdiccions -- que no és res mes que una ofensa contra Catalunya i la vergonya -- d'un Estat que vol ésser colonitzador " (381). A la crida responien positivament la Unió de Dependents de Figueras, els Centres autonomistes de Dependents del Comerç i de la Indústria de Valls, Reus, Tarragona i Vic, els Centres de Dependents del Comerç i de la Indústria de Lleida, Terrassa, Mataró, Manresa, l'Associació de la Dependència Mercantil de Barcelona, la Unió Ultramarina i la Federació de Dependents de Catalunya (382). Amb aquestes adhesions la junta -

de govern de la Secció Permanent de Propaganda Autonomista adreçava el projectat escrit als parlamentaris catalans.

"Al produir-se en la Festa de Germanor dels Orfeons de la comarca de Vic -hi llegim- els successos dolorosos de que encara en guardareu esment, ja que sotmogué la consciència de tot Catalunya, els nostres companys d'ideal i d'estament del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria de Vic ens trameteren un clam d'indignació, demanant-nos recaptéssim l'ajuda dels Centres de Dependents de la nostra terra per a formular prop dels representants catalans a les Corts la més viva protesta pels fets ocorreguts i com a conseqüència recabar la immediata derogació de la llei de jurisdiccions, a l'ombra de la qual són possibles determinades gestes que restringeixen, vexen i humilien la ciutadania de l'home. L'adhesió coratjosa, unànim dels nostres companys s'ha assolit al primer requeriment, ço que demostra com està avorrida i odiada aquella llei feta expressament per a impossibilitar la lliure manifestació dels sentiments del poble. I el nostre poble, que sent els desitjos més fervents de manifestar les seves aspiracions de llibertat, pateix en definitiva les conseqüències totes d'aquella llei." L'escrit després d'esmentar les entitats adherides, apel.lava a la "consciència d'home lliure i a l'actuació del partit en què figureu per a demanar-vos reclameu de les Corts la derogació total, absoluta, de la llei de jurisdiccions, sense permetre que cap de llurs extrems pugui ésser adicionat en altres lleis". (383)

La Secció de Propaganda Autonomista continuava la seva tasca, "en constant lluita contra els factors depriments de l'espirit nacionalista", tot contribuint "a conservar, revifant-lo a intervals, el caliu del nostre Ideal", segons subratllava la Memòria del Consell Directiu del CADCI del curs 1921-1922 (384). D'aquesta manera "totes les avinanteses-segons la mateixa memòria- han estat aprofitades per tal de donar lliure expansió al sentiment patriòtic de la nostra gent, sentiment més viu i més intens que mai i únicament retret per l'actual desorientació política. Remebrem, sinó, la diada del 11 de setembre, espectacle generador dels més grans optimismes; -- tot un poble precedit de significades representacions acudí a retre

fervorós homenatge a la memòria d'en Rafael de Casanova, renovant - així la professió de fe nacionalista. Posteriorment, la Diada de la Llengua Catalana, la Festa d'Infants i Flors i l'Aplec de la Sardana han palesat igual vehemència, vinculada en diferents actes tradic*ionals*." (385)

El butlletí "Acció", per la seva banda, es feia ressò del procés del moviment irlandés, el gener i l'abril de 1922 (386). El febrer del 1922, el mateix butlletí partint de la imatge d'una "minúscula bandera catalana encimbellada dalt d'un gegantesc camió", subratllava com havia "estat prou per a desvetllar els sentiments patriòtics alertats, potser per manca d'una acció militant. El panorama ha semblat esvair-se en aparèixer quatre barres de porpra sobre fons auri... I veus aquí com l'espectador, captivat per aquesta nota lluminosa ha decidit, seguint una lògica relació d'idees, apel·lar als sentiments patriòtics dels companys. Per què no fem -ha pensat- que aqueixa visió es multipliqui?" (387). "Amics -proseguia-hom més en davant-: als despatxos, a les botigues, als magatzems, en un lloc ben visible dels vehicles deveu fer honor a l'emblema de la nostra Pàtria. Que la seva presència mantingui en els vostres cors el foc inextinguible de l'ideal nacionalista: cal que -mentre dura el temps de treva- propagueu la calor de les vostres conviccions i guanyeu - nous adeptes per a la nostra causa." (388)

Un nou fet anava a remoure l'agitació protestatària relacionat una altra vegada amb el dret català: l'aprovació d'un nou reglament de Notaries, el gener de 1922, que disposava la constitució d'un tribunal a Madrid per a la provisió de notaries vacans, "entre les quals s'hi comptem varies de Catalunya" (389). "Un nou ultratge ha estat inferit a Catalunya -remarcava el butlletí "Acció" del mes de febrer-; aquesta vegada en forma d'atemptat al nostre Dret. Es diria - que els eterns contraris a les nostres coses desitgen una acció constant de lluita; remarqueu com aquesta flagel·lació a la nostra personalitat política és executada en moments de legargia, com si volguessin realitzar l'escomesa sigilosament i emparant-se en la nostra serena actitud... Pueril suposició la dels que creuen en l'esmortuiment del nostre plet nacionalista. A tothora trobaran el nostre -

esperit disposat a redreçar-se contra les maquinacions d'una política proterva." (390) Una gran campanya es duia a terme perquè el Degà del Col·legi de Notaris de Catalunya renunciés al càrrec de vocal d'aquell tribunal, en la que no hi mancava el CADCI, que el 25 de gener de 1922 adreçava un telegrama al degà esmentat, signat per Francesc X. Casals, com a president del Centre, en el mateix sentit tot esperant "que ni dit Sr. Degà ni cap representant del Col·legi es presentarà a concórrer a l'esmentat tribunal, per a fer el trist i antipatriòtic paper de legalitzar amb la seva complicitat la vinguda a terra catalana de notaris que pòen vantar-se d'ignorar el nostre Dret i la nostra llengua" (391). Fruit d'aquesta campanya, la Junta del Col·legi Notarial acordava per unanimitat que el degà renunciés al càrrec de vocal del tribunal d'oposicions esmentat (392). L'Acadèmia de Jurisprudència animaria aquest moviment contra la situació plantejada pel nou reglament, com ho havia fet l'abril de 1920 en ocasió d'aquelles sentències del Tribunal Suprem sobre successions que afectaven també el dret català, al costat de la Unió Jurídica Catalana, si bé no havien assolit que el reglament esmentat fos modificat (393).

"Ha rebrotat una vegada més l'abrandament nacionalista" -escrivia - hom al butlletí "Acció" d'abril de 1922 (393 bis)-. I per aquesta rebrotada ha sigut precis que el fibló enemic anés a parar al cor mateix dels nostres sentiments: al dret i a l'idiome de Catalunya. La protesta ha estat viril i enèrgica com sempre que s'han inferit a les nostres coses sagrades; però, com sempre, restarà sense eficàcia i l'esforç fet esdevindrà un de tants esforços fracassats que ajudarà a mantenir el pessimisme de les nostres masses. (...) si Catalunya tenint-ne consciència d'aquesta personalitat vol assolir la llibertat, li cal fer quelcom més que planyer's de les ferides que un dia a l'idioma, un altre al dret foral, un altre a les costums, se li van causant. Per a assolir la llibertat s'ha de lluitar i el lluitar significa estar disposat a l'ofensiva, a atacar sempre i sense repòs(...). Amb una lluita constant, si no flaquegen ni claudiquen els caps directors, s'obté la victòria, perquè les multituds no es desanimen mai, al contrari, s'enforteixen i augmenten amb la brega. Un seguit d'anys de lluita nacionalista va donar lloc a la -

formació de veritables exèrcits, que actuaven amb una disciplina i un delit exemplars, d'aital manera, que a Madrid, on mai s'havia donat satisfacció a cap de les demandes de Catalunya, es van veure obligats a concedir la Mancomunitat i haurien tingut d'accedir a la concessió de l'Autonomia si els directors del gran moviment nacionalista haguessin tingut la fortalesa d'esperit i de convicció necessària per a sostenir fins a la fi la lluita entaulada. Més, com que aquesta fortalesa no hi va ésser en els elements directors, es va ensorrar sorollosament el gran casal bastit amb tantes summs, amb tants afanys, amb tantes il·lusions, pel nostre poble. I ha vingut després la depressió d'esperit com una conseqüència fatal i lògica del gran desengany sofert. L'experiència demostra que s'ha de conservar sempre latent l'esperit lluitador. (...) És per aquest motiu -- que s'ha d'intensificar l'actuació nacionalista. (...) Quantes nacionalitats, sense un estat de consciència tan madur ni una personalitat tan definida, han vist satisfets els seus desigs de llibertat mercès a la constància i a la fermesa amb què han defensat les seves aspiracions! Davant el fet eloqüentíssim de les nacionalitats germanes és encertat encara el triar una carretera plana i llisa -- però immensament llarga, havent-hi dreceres ràpides, encara que costoses, que menen els pobles al punt màxim de la seva fretura i del seu desig?."

Aquest esperit és el que portava el CADCI a assajar de superar la situació ambiental i a trobar el desllorigador de la crisi del catalanisme polític. En aquesta tasca l'aportació d'un nacionalista radical i d'esquerres com Francesc Xavier Casals, deixeble de Martí i Julià, des de la direcció del Centre, era sens dubte d'una gran importància, com ho havia estat la de Miquel Guinart, i ara la de Domènec Carrove', des de la Secció Permanent de Propaganda Autonomista que ja feia temps que avançava en aquesta direcció. Tanmateix, cal no oblidar que la suspensió de garanties que sofria Barcelona de manera quasi permanent des del gener de 1919, amb alguns períodes més o menys breus de normalitat o de "treva" obstaculitzava la lliure iniciativa del Centre en aquest terreny (394).

Tot i això, el Centre i la secció Permanent de Propaganda Autonomis

ta, en particular, prosseguia la seva acció de desvetllament nacionalista.

D'aquesta manera, al costat de la campanya contra la llei de jurisdiccions i de la seva participació a la protesta per l'afer del reglament de notaries, a finals de 1921 i començament de 1922, la Secció esmentada decidia el febrer de 1922, d'organitzar un cicle de conferències d'orientació nacionalista. La Secció considerava "d'una necessitat inajornable el que l'opinió nacionalista sàpiquei vers on s'ha d'orientar la seva actuació per arribar a assolir la llibertat de Catalunya. Si ens hem de manifestar amb tota sinceritat, convindrem en què l'opinió avui es troba en un estat depressiu tan intens que es fa necessari remoure un xic el caliu patriòtic per a revifar llur esperit. Aquesta depressió, motivada, entre altres coses, per la decepció soferta en moments que hom creia inevitable la solució parcial del nostre plet junt amb l'immediat abandó de l'actitud valenta i decidida de la campanya mantinguda per a defensar les aspiracions de Catalunya, fa que l'esperit públic es distregui i desorienti impossibilitant una acció conjunta i ben avinguda, pedra de toc de totes les victòries i de tots els èxits. Creiem que serà ben rebuda la iniciativa de la junta d'aquesta Secció, doncs capiren d'una fàisó evident els vius desitjos dels nostres consocis que estan freturosos d'escoltar veus autoritzades que indiquin el camí de la llibertat. En moments com els actuals, d'una desorientació tan gran en què la imaginació cerca debades solucions que pugin suplir la manca de parers d'homes que aconduint grans masses d'opinió nacionalista en tot moment havien tingut cura d'assenyalar la ruta a seguir mantenint-se d'aquesta manera en perfecta comenetració d'ideals, es fa imprescindible el posar en pràctica la nostra iniciativa." El Centre en aquest sentit, esperava comptar "amb la col.laboració d'homes prestigiosos del nacionalisme, a quins l'opinió considera i respecta i amb alguns dels quals hi té posades esperances sobre futures actuacions per a l'assoliment de les llibertats de Catalunya" (395).

Significativament, el primer conferenciant fóra Francesc Macià, que ocupava la tribuna del CADCI el diumenge, dia 2 d'abril de 1922, --

sobre el tema "Orientacions a seguir en el moment actual". "El Dilu-
vio" subratllava com "en los actuales momentos en que el pueblo de
Cataluña reacciona contra los que, atribuyéndose su representación,
han caído en las más vergonzosas claudicaciones, el anuncio de la -
conferencia del dignísimo diputado por Las Borjas tenía forzosa-
mente que despertar expectación entre los elementos nacionalistas.(396)
Así fue, en efecto. El domingo, el amplio salón de actos del Centre
Autonomista de Dependents viose lleno a rebosar. Pocas veces hemos
visto en la referida entidad tan nutrida concurrencia. Y pocas ve-
ces, también, se ha mostrado ésta tan entusiasta..." (397)

Francesc X. Casals, president del Centre, Domènec Carrové, president
de Propaganda Autonomista, i Duran i Albesa, i Palau Cañellas, entre
altres, ocupaven la presidència tot acompanyant Macià. Francesc X.
Casals, en presentar l'orador, "con palabras de alta estima para --
el mismo", manifestaria que el cicle de conferències que s'inaugura-
va "obedecía a la necesidad, que sienten los verdaderos nacionalis-
tas, de emprender una enérgica campaña de afirmación de la idealidad
catalana para contrarrestar la actuación de inconsecuencia de los que
han pretendido erigirse en monopolizadores de esta idealidad" (398).
En aixecar-se Francesc Macià a parlar "el deliri de la multitud fou
unànim, indescriptible" (398). Francesc Macià, assenyalaria que ha-
via acceptat d'acudir allí convidat per la Secció de Propaganda "de
esta benemérita entidad, honra de Cataluña" (400). Segons l'extensa
recensió del butlletí "Acció", faria "una nova professió de la seva
fe nacionalista, afirmant la possessió optimista en què es mira la
generació actual, creient que damunt aquests moments de gran descon-
tent i d'imperdonables traïcions prevalerà el sentit veritable de -
l'esperit català, i veient, aviat, l'esclat formidable del mateix.
Després, diu, que no hi creu pas amb la postergació del nostre espe-
rit, afirmant que ni les conviccions dels pobles ni els ideals dels
homes poden canviar com per art de màgia. Els que amb això volen -
jutjar-lo s'equivoquen completament. Un poble no es pot jutjar més
que per els moments febrils d'actuació en les grans crisis de la
seva història. Posa de manifest el fracàs absolut de l'Estat uni-
tari. Dóna algunes dades sobre el grau d'analfabetisme que hi ha a

Espanya, com també l'abandó en què es troba el servei de sanitat. - S'ocupa de la qüestió social i de la impassibilitat i indiferència que miren tots els Governos aquest magne problema. També s'ocupa de la llei de Jurisdiccions. Té paraules d'elogi per la ferma campanya que al nostre Centre s'ha emprès per la derogació d'aquella llei - posada com a mordaga a la lliure opinió nostra i el lliure exercici de la nostra idealitat. També diu que aquest és l'Estat que no ha sabut mantenir amb prou dignitat, ni Cuba, ni Filipines, ni Puerto Rico, com també és el d'una ridícula aventura imperialista que absorbeix la sang dels ciutadans al Nord d'Àfrica. Afirmar d'una manera - categòrica, que malgrat tots aqueixos desgavells, totes aquestes tiranies i totes aquestes arbitrarietats, hi ha l'ànima d'un poble que vol ésser lliure completament, que vol administrar-se llurs cabals, que vol assolir el ple exercici de llurs funcions, que vol donar satisfacció a llurs delits de raça, i que vol ésser un tot inconfundible davant del món? Macià assenyalaria que no volia parlar de la - Unió Monàrquica Nacional ni de la Federació Monàrquica Autonomista ni del Partit Radical de Lerroux al que igualment desqualificaria. "Però sí - assenyalaria- que vull parlar-vos d'una manera explícita i resolta de la Lliga Regionalista." L'ataca furiosament i especialment al seu leader en Francesc Cambó, dient que vol recordar la seva història tota plena d'inadaptacions, d'inconseqüències, de claudicacions i de traïcions. Parla extensament de l'actuació d'en Cambó llavors de l'Assemblea de Parlamentaris de l'any 1917. I diu que va traïcionar aquesta Assemblea donant al govern opressor dos ministres... Parla d'un seguit de conferències que va tenir amb en Cambó i en Ventosa, treient-ne de tot això la conseqüència de que el líder de la Lliga no creu amb el poble de Catalunya (401), per tal - com pertany a aquell grup d'homes que creuen que el dret donat per la força és superior a tots els demés, menyspreuant, així, les lleis tradicionals i els sentiments més nobles, més íntims i més delicats del poble. Recorda la petició que va fer al Parlament d'Espanya declarant que volíem una nacionalitat catalana lliure i independent per a què aqueixa nacionalitat pogués assistir a la Lliga de les -- Nacions, portant allí la seva civilització i la seva cultura, ja que el fi cabdal d'aqueixa Lliga era el de formar una entitat supe-

rior que dirimís les diferències i litigis entre les nacions lliures
i evités els conflictes sanguants, trobant al banc blau, al fer aque-
ta petició, a en Cambó, aquell home que havia dit que no acceptaria
el formar part de cap govern sense que acceptés les conclusions de
l'Assemblea de Parlamentaris. Li dol el tenir de parlar d'aquesta
manera d'un partit polític que ha absorbit la major part d'opinió ca-
talana. Creu que llurs capdavanters no són polítics professionals a
la antiga usanza, com tampoc que la massa que els segueix es faci
solidària de llur actuació, esperant que hi haurà una reacció procla-
mant-se ben alt els nobles ideals de reivindicació. Jo crec, segueix
dient, que l'únic camí seguidor és el de formar un Estat Català a -
base d'una República Catalana. Cal que una Comissió cridi a tots -
els nacionalistes. Fet això es tenen d'elegir els representants del
Parlament Català, i aquest al President de la República i els seus
consellers. S'ocupa extensament de les funcions que serien reserva-
des a cada un dels components del futur govern català. Entén que ara
fóra una hora propícia per a plasmar l'organització que s'imposa. -
En termes vibrants, diu que cal decisió i fermesa. El que no es ve-
gi en cor d'anar endavant, que es quedi a casa. S'han d'acabar les
claudicacions, les traïcions i les covardies. El poble ja n'està --
massa d'ençavvat. No hi ha dret a jugar amb la seva sobirania. I, si
amb tot, encara hi haquessin traïdors, aleshores seria qDestió d'a-
fusellar-los per l'espatlla. Fa una crida a les joventuts catala--
nistes, anomenant-les el nervi del nostre exèrcit alliberador. Fa -
palès la necessitat d'un desenrotllament físic, per tal d'evitar que
els febles siguin atropellats, i els desheretats escarnits. Esmenta
també a tots aquells republicans, fills espirituals d'en Pi i Mar--
gall, i els diu que espera tindran fe i entusiasme per aquesta orga-
nització que es projecta. Es dirigeix, també, als obrers, força vi-
tal dins la vida de Catalunya. Tot sentint el problema de llibertat
col.lectiva, es necessari que Catalunya sigui la mare amorosa dels
propis fills, agermanats al seu redós amb vincles d'amor indestruc-
tibles. (402). Recomana novament fermesa i decisió per la futura -
grandesa de la nostra pàtria, i acaba dient que no mancant l'entu--
siasme, creu i promet un triomf verdader. Vosaltres amb mi, Jo al

vostre costat. I tot i tots per la llibertat de Catalunya". (403)

En acabar l'acte, un grup dels assistents es dirigiria Rambla de -- Santa Mònica amunt, tot cantant els Segadors, i cridant "Visques", fins que fóra interceptat per una càrrega de la policia. Francesc Mensa Garzón, soci del CADCI, fóra detingut i traslladat més tard a la presó, "acusado de capitanear dicho grupo, de dar gritos sub--versivos y de haber repartido en el interior del citado local unas hojas clandestinas". (404)

La creació d'Estat Català, fóra una de les conseqüències d'aquests plantejaments macianistes, amb la intervenció de diversos associats del Centre, com és lògic comprendre a la vista de l'entusiasme que provoca en els mots de Macià dins del CADCI, el qual, com ja ho vàrem assenyalar en un altre lloc, substituïa Martí i Julià, com l'au--toritat indiscutible en el nacionalisme català, entre els dependents del Centre (405).

Per als dependents del Centre, l'èxit assolit amb la conferència de Macià, era un "eloqüent testimoni de que les conviccions continuen fortament arrelades en l'ànima del poble i cal tan sols l'abranda---ment que ha de donar-les-hi proporció i vigoria" (406). D'aquesta --manera, el butlletí "Acció" del mes de maig de 1922, subratllava que la Secció de Propaganda Autonomista no s'havia enganyat en els seus averanys en "organitzar el cicle de conferències d'orientació del na--cionalisme en els moments actuals. Pulsant l'opinió n'havíem deduït la conseqüència que existia un desig molt viu d'escoltar veus auto--ritzades que indiquessin a Catalunya el camí de la seva llibertat. La Junta de Govern d'aquesta Secció, fent-se ressò d'aquest desig, convidà a diferents personalitats, que en èpoques variades han fet una tasca fortament nacionalista, per a què exposessin des de la tri--buna del Centre, les orientacions que al seu entendre havien de se--guir-se per a què la voluntat i els drets de Catalunya arribessin a tenir efectivitat. No és presentà pas gaire planera la realització dels nostres propòsits. Els dubtes i les evasives amb què foren re--budes les nostres pretensions per part dels homes a què vàrem diri--gir-nos, obstaculitzaren el que el cicle de conferències que plane--jàrem assolís l'amplitud i rapidesa que les nostres il.lusions ens

feren concebir. Animats, però, amb la idea de treballar per la causa de Catalunya, continuàrem fent gestions per dur a terme la iniciativa, perquè damunt la nostra consciència de nacionalistes hi pesava la recança de veure transcórrer el temps sense una vibració dels -- ideals, sense un abrandament, sense una demostració que exterioritzés i afirmés els sentiments dels catalans en aquesta hora de depressió. Resultat de les nostres gestions sigué la primera conferència del cicle, que anà a càrrec del diputat per les Borges, En Francesc Macià. L'èxit assolit amb aquesta conferència fou complet, quedant revelada ben a les clares la fretura del nostre poble per llurs reivindicacions, fretura que és persistència en l'ideal i confiança -- mai perduda en el triomf. No era pas esvaïda la flama de l'ideal en els cors nacionalistes. Com s'abrandava viva i ardent en l'acte -- del dia 2 d'abril. L'entusiasme de la immensa gentada, on s'hi veien vells lluitadors entre mig de la joventut, demostrà que el nacionalisme no ha donat ni una passa endarrera, al contrari, avança i creix d'una fàisó abassagadora vers un objectiu que cada jorn se'ns fa -- més obirador." (407)

L'abril de 1922, el Centre participava també a l'homenatge als catalans d'Amèrica, amb ocasió del lliurament d'una bandera catalana a la Mancomunitat, fet al que ja ens hem referit en planes anteriors (408). Aquest mateix abril Sánchez Guerra restablí les garanties -- constitucionals i el fet ajudava a canviar la conjuntura, si més no donava millors facilitats d'actuació pública. El maig de 1922, la Secció de Propaganda Autonomista, recollia la iniciativa del professor d'Història de Catalunya, Enric Cubas i dels seus alumnes d'obrir -- una subscripció entre totes les entitats nacionalistes per a fer -- construir una sepultura per a les despulles de Guifré el Pilós, que romanien fins aleshores en un "sarcòfeg immunde" (409). El 30 d'agost de 1922, la Secció s'adreçava al president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch, tot demanant el patrocini de la Mancomunitat, cosa que el Consell d'aquesta corporació acceptava (410). La iniciativa es desenrotllaria l'any següent amb una convocatòria d'entitats -- nacionalistes que es reunirien el 20 de febrer de 1923 (411) i que donaria lloc a la formació d'una comissió que tiraria endavant la

subscripció popular per al monument funerari (412).

El juliol de 1922, la mateixa Secció de Propaganda adreçava una comunicació al president de la Diputació de València, tot felicitant-lo per haver pres l'acord, la seva corporació, d'establir la cooficialitat del català (413). Però la iniciativa més remarcable i espectacular de tot aquest període, anava a ésser l'organització de l'acte d'afirmació nacionalista del 20 d'octubre de 1922 (414). El mes de març de 1922, començava la Secció de Propaganda, a iniciativa de Francesc X. Casals i sota la direcció de Domènec Carrové (415), la preparació d'aquest projecte "que ha de desvetllar l'esperit patriòtic de tot Catalunya. En aquest acte hi seran convidats tots els elements nacionalistes de la nostra terra per a què hi assisteixin, si, com el nostre Centre senten la necessitat d'afirmar en els moments actuals i per una vegada més la seva fe nacionalista, marcant en la Història de les nostres reivindicacions la voluntat inquebrantable dels catalans d'avui de viure amb ple reconeixement de la personalitat de Catalunya." (416)

"La tasca de la Secció -assenyalarà uns anys després el butlletí "Acció"- torna a ésser intensa, plena d'abrandament. Ens sembla millor no enumerar-la per nodiluir la diferència de l'empresa enorme, valenta, costosa que la Secció s'ha imposat i que a mitja organització arrabassa, diríem, darrera seu tot el Centre, que amb el Consell Directiu al cap, solemnement se la fa seva. És per aquesta iniciativa, que el Centre ocupa una vegada més el lloc que li pertoca, i se situa a l'alçaria del moment i es fa l'interpret màxim de la voluntat de Catalunya. Des de l'abril de 1922 que la Secció, recollint l'aspiració general dels catalans a llur sobirania, es dedica francament, obertament, a agitar la consciència popular a favor d'aquesta aspiració. I tot el catalanisme és mobilitzat sota l'ègida prestigiosa del Centre. La política, la cultura, l'excursionisme, els orfeons, tota la vida corporativa catalana, és impel·lida a definir-se patriòticament." (417). D'aquesta manera, el cicle de conferències d'orientació nacionalista amb la pronunciada per Macià a començaments d'abril, no constituïa una iniciativa aïllada. Els animadors del CADCI duïen a terme ambdós projectes dins de la mateixa voluntat

d'acabar amb la depressió nacionalista i de dur a la pràctica soue-lla lluita permanent que consideraven havia de caracteritzar el nacionalisme català, com hem vist (418).

L'acte, doncs, "havia d'assenyalar una fita en el moviment nacionalista de Catalunya" i havia d'ésser "l'exteriorització del voler del nostre poble en favor de la llibertat" (419). Hom l'havia previst, en principi, per al 4 o 5 de juny, per Pasqua, però fóra ajornat -- a causa de la celebració de la Conferència Nacional Catalana, "perquè ningú pugués creure ni suposar que nosaltres anàvem a destorbar les tasques de la mateixa" (420). Hom fixaria llavors la data de celebració per al 10 de setembre. En aquest sentit, la Secció de Propaganda faria una crida al suport i a la solidaritat dels socis "per l'èxit de tan trascendental acte, ajudant-nos d'aquesta manera a fer desaparèixer els prejudicis que la política ha posat damunt el problema de Catalunya que unes vegades s'ha presentat d'una forma i altre d'altra. Pel damunt de les qüestions polítiques Catalunya ha de fer constar l'aspiració neta i simple de la seva llibertat". (421). El Centre no convidaria ningú particularment. "Se hará un llamamiento general a los nacionalistas de toda Cataluña para que asistan a hacer acto de afirmación nacionalista, demostrando, a pesar de lo que dicen los políticos, que los catalanes sienten y quieren la libertad de su patria. La historia y la orientación del Centre de Dependents del C. y de la I. son bastante garantía para inspirar confianza a todos, sin despertar sospechas ni recelos, por lo que hay la seguridad de que aquel acto alcanzará una grandiosidad nunca vista." (422)

La iniciativa es concretaria, especialment, en la invitació a tots els municipis catalans a signar una declaració que afirmava:

"Proclamem el fet de Catalunya-Nació.

Reclamem per a la Nació Catalana el dret de regir-se per un govern propi.

Declarem la voluntat del nostre Poble d'ajudar a la immediata institució d'aquest Govern, el qual ha de conduir - la Nació Catalana a complir els seus destins en la història dels pobles." (423)

La declaració, com pot veure's, duia rasons de la proposta de Macià a la seva conferència al CADCI, sense esmentar però el terme "estat català".

El butlletí del CADCI, "Acció" del mes d'agost de 1922, publicava - a la seva primera plana, un manifest signat pel Consell Directiu - adreçat a tots els catalans, que subratllava les raons de la iniciativa:

"Els problemes nacionalistes plantejats en els diversos Estats d'Europa, estan essent, en gran part, resolt; en la seva totalitat, reconeguts i posats en vies de solució. Únicament el plet nacional de Catalunya resta no solament per a resoldre, sino àdhuc negada ENCARA la seva existència, per part de determinats sectors que exerceixen o estan en pla d'exercir les funcions de Govern del país (...) Catalunya se sent encara ofegada dins una anquilosada organització estatal que (...) Únicament manté la seva coherència per a l'obra negativa de resistir-se impermeable a tota renovació i a la comprensió de les lícites reivindicacions dels pobles, com Catalunya, a ella sotmesos, en la consciència dels quals arrela, com lògica conseqüència d'aquest espectacle, i cada vegada amb major fermesa, el convenciment que sols a un estat d'imposició poden fiar el reconeixement efectiu de llurs drets (424). Per ço, quan Catalunya, políticament desorientada, descoratjada per dissensions interiors, atuda pels reflexes que en la nostra terra -espiritualment i econòmicament lligada amb els pobles d'Europa- ha tingut la liquidació dels transcendents problemes econòmics i social de la postguerra, ha moderat l'energia en els seus clams de Llibertat i Justícia, s'ha donat per renunciada la nostra demanda i per extingida la nostra acció, atrevint-se inclòs a iniciar contra nosaltres, potser per via d'assaig, atacs parcials encaminats a rependre'ns les minses posicions guanyades o a desposseir-nos d'altres que ens són consubstancials. Sortosament (...) Catalunya s'arbora novament en la flama del patriotisme i ovira, a la seva llum, el camí a seguir. Comprendent que en la vida dels pobles com en la dels homes, el temps no passa debades i que hi ha moments irreparables. Catalunya es dispo-

sa a guanyar el temps llastimosament perdut i a situar-se definitivament davant l'enemic: l'Estat opressor." (425) "La mobilització - total de les nostres forces -indicava el manifest- ha de precedir a la batalla. Nosaltres ens permetem assenyalar àdhuc una data exacta per a aquesta mobilització: la diada del DEU DE SETEMBRE PROPER. No saltres convidem, doncs, a tots els nacionalistes catalans a refermar en el susdit dia 10 de setembre d'enguany la seva fe en Catalunya, a prestar en ell JURAMENT A LA PATRIA. Nosaltres proposarem - fins i tot, la fórmula d'aquest jurament: una fórmula breu, senzilla sense elucubracions i sense mixtificacions: que tots puguin capir-la i tots puguin aprovar-la. Demanem, doncs, a tots els patriotes - catalans, organitzats en associacions de tota mena de finalitats, que per al 10 de setembre d'enguany aprovin i ratifiquin una DECLARACIO que de tots serà coneguda oportunament. Ens adrecem especialment a tots els nacionalistes, sigui la que es vulgui la seva denominació partidista, que exerceixin càrrecs d'elecció popular en els pobles, viles i ciutats de Catalunya, per a què en la secció municipal del dia més aprop del deu de setembre, facin aprovar allí on siguin majoria, com acord consistorial, l'esmentada Declaració, o la sotscriguin com expressió de la voluntat dels partits que representin en la Corporació municipal. " (426). El manifest, finalment, - anunciava la intenció de convocar "el poble de Barcelona i totes les representacions catalanes que vulguin ajuntar-s'hi, a una GRAN MANIFESTACIÓ", el mateix dia 10 de setembre, "per a fer conèixer a la Mancomunitat de Catalunya la voluntat del nostre poble de que aquest organisme, que és l'inici del Govern Català, sigui immediatament, de definitivament, el que representi i exerceixi la sobirania catalana". (427)

El butlletí "Acció" de setembre de 1922, publicava nous comentaris relatius a la data del 10 de setembre que s'aprovava (428). "Quan el nostre Centre fou fundat s'ubratllava un d'ells- era en el temps aquell en què el nacionalisme començava a manifestar-se i un petit estol de companys nostres sentiren la necessitat d'agrupar-se per a com a entitat de classe, col.laborar al moviment del despertar catalanista que s'iniciava. I aquell caliu, aquella amor envers Catalunya

dels fundadors del nostre estimat Centre és el mateix que avui uneix, encara, els nou mil socis que aixopluguem en aquesta casa. La mateixa progressió o semblant és la que ha adquirit el nacionalisme en totes les manifestacions i activitats del nostre poble i, malgrat tot, per desencerts dels uns i vacil·lacions hagudes en els partits que agrupaven els homes de diferents ideologies dins del catalanisme i agreujat per aquests anys de guerra que ens han dut una onada de materialisme que ofega tot sentiment enlairat, han fet aparèixer als ulls de la gent simplista, dels que sols veuen la superficialitat de les coses, com si el problema de Catalunya, el fet de la Nació Catalana, no existís. I nosaltres que el sentim el fet de la Nació nostra i per ço mateix que és sentiment sabem prou bé que no és pas cosa fictícia creada per conveniències polítiques, encara que malauradament hi hagi hagut qui explotés aquesta noble sentimentalitat per a sos fins propis, no podem tolerar que un llarg silenci doni apariències de realitat, com a cosa extingida, a ço que cada dia és més gran i per més consciències capit la personalitat nacional de Catalunya. Per ço nosaltres que mai hem volgut ni podem, per sabim manament dels nostres estatuts, immiscóir-nos en qüestions de política de partit, ens creiem amb autoritat suficient per a cridar a tots els nacionalistes, a tots els bons catalans, sien de dreta o d'esquerra, per a què, com proclama el manifest que publicàvem en L'Acció del mes passat, vinguin juntament amb nosaltres a prestar jurament a la Pàtria, a proclamar que cada dia és més ferma la voluntat dels catalans per a regir-nos nosaltres mateixos." (429)

Juntament amb l'acte d'afirmació hom projectava la celebració d'una funció teatral al Tívoli, per a "sufragar los cuantiosos gastos de los actos de afirmación" (430). Tanmateix la vaga de correus dificultava les tasques preparatòries de la diada, especialment la comunicació entre el Centre i les entitats i els pobles de Catalunya (431), i la Secció l'ajornava al 22 d'octubre, sense suspendre, però, la sessió teatral esmentada (432). Comentant aquestes dilacions escriu "Acció" d'abril de 1932: "L'organització feixuga, aclaparadora, de posar en peu tot Catalunya fa ajornar l'acte. Cal rebre més adhesions, captar més voluntats... Però arriba l'11 de setembre i --

cal desistir, encara, que la luctuosa data coincideixi amb el lliurament solemne al president de la Mancomunitat Catalana, de la declaració que imperiosament subscriu el poble català (433). L'11 de setembre rep la consagració plena, en creixent superació, del poble que s'apressa a voler la seva redempció. L'esclat de l'11 de setembre, és un poderós incentiu per a la grandiosa manifestació nacional que es prepara..." (434)

El CADCI adreçava a totes les corporacions municipals la declaració perquè la signessin. Ajuntaments, entitats i particulars enviaven - al Centre la corresponent adhesió (435), mentre aquest seguia subratllant el caràcter patriòtic i obert de la seva iniciativa (436). El manifest del CADCI convidant els catalans a prendre part a la manifestació del dia 22 (437) era editat en cartells per a fixarlo - pels carrers i places de les ciutats i viles catalanes (438), La declaració produïa en diversos ajuntaments conflictes com en el cas del de Lleida (439); en d'altres casos fóra aprovada amb modificacions com en el cas de Barcelona (440). La premsa catalana informava periòdicament de la preparació de l'acte de les incidències i de les adhesions, tot contribuint a augmentar-ne l'espectació (441).

El 19 d'octubre de 1922, el Consell Directiu del CADCI comunicava - oficialment al president de la Mancomunitat la visita que farien - els dirigents del Centre i representants d'entitats, corporacions i particulars per a lliurar-li la declaració (442). El general Martínez Anido, tanmateix, prohibia la celebració de la manifestació i la policia arrencava els cartells anunciadors i detenia dos dels -- enganxadors (443). El CADCI, davant d'aquests fets, publicava una nota informativa dels fets i de denúncia "perquè tots els catalans compreguin bé el règim a què estem sotmesos". "El cartell als CATALANS -assenyalava tot seguit-, que tan llegit ha sigut, fou autoritzat per l'autoritat governativa, a indicació de la qual s'introduïren algunes modificacions en el text primitiu. Malgrat això, a darre-hora hora, això és, ahir a la tarda, la policia arrencava amb la punta dels seus sabres, amb rasquetes i altres eines, el cartell que - l'autoritat governativa acabava, segurament a recomanació d'algú, de declarar inacceptable malgrat constar en ell el corresponent segell

del Govern civil. Alguns fixadors foren detinguts en fomes si bé in correctes prou conegudes com a generalitzades, i, fins i tot, alguna honorable damisella que s'atreuís a comentar la fúria patriòtica dels estripadors, fou conduïda a una delegació, on romangué diverses hores en una ben desagradosa companyia. Ahir, el Centre, complint, com sempre ha fet, les preinscripcions legals, presentà al Govern civil altres instàncies demanant autorització per a sortir el diumenge vinent el Consell Directiu de l'entitat acompanyat de les representacions que volguessin unir-se-li, del Casal del Centre per anar al Palau de la Generalitat a fer remesa al Consell Permanent, d'aquesta, dels acords dels actes d'afirmació nacionalista i convidant al poble de Barcelona a acudir a la Plaça de Sant Jaume a esperar-hi els comissionats i exterioritzar, pacíficament, i legal, el seu entusiasme i la seva adhesió a la DECLARACIÓ proposada pel Centre. Tot ha sigut denegat per l'autoritat governativa; tot resta doncs, suspès."

No obstant, els dirigents del CADCI, no s'acontentaven amb aquesta situació creada, i tot seguit, la nota afegia: "Està clar que això és la suspensió del rellotge, però no del temps. Que els actes se celebraran amb més o menys exteriorització. Que els memorables -- acords de la Diada no seran paraules, sinó expressió de sentiments, i que prenguin les circumstàncies autoritats governatives les mesures que vulguin, aquests sentiments, per ésser els de tot un poble conscient i digne, poden ben passar-se sense l'adhesió dels funcionaris de l'Estat. Sembla estrany que a Barcelona, on l'autoritat governativa, àdhuc en temps de suspensió de garanties constitucionals, ha autoritzat tota mena de violències de llenguatge en certes fulles periòdiques, resti reservat tot el rigor preventiu per als actes -- d'afirmació patriòtica, actes perfectament legals, actes de la correcció dels quals ningú no podia tenir cap dubte. Voler cohibir la lliure expansió dels sentiments patriòtics és, no solament obra antidemocràtica, sinó obra antisocial. Car precisament l'experiència universal demostra que tan sols amb esclats vigorosos del sentiment patriòtic són superades arreu les discòrdies socials." (444)

El Consell Directiu del Centre, doncs, hauria de traslladar-se a -- la Mancomunitat, sense les representacions que havien mostrat in-- tencions d'acompanyar-lo en el trajecte i sense l'adhesió dels ciu-- tadans mitjançant la manifestació a la Plaça de Sant Jaume. La Sec-- ció Permanent de Propaganda Autonomista, per un altre costat, per a poder obsequiar els representants dels ajuntaments i entitats que -- vinguessin a Barcelona per a assistir a l'acte de lliurament de la declaració al Palau de la Generalitat, organitzava un concert per a la tarda del dia 22, seguit d'una audició i ballada de sardanes -- (445).

"La denegació, per part de l'autoritat governativa -escriu el cronis-- ta d'"Acció" -, de realitzar la grandiosa manifestació que es projec-- tava per al dia 22 d'octubre decidí al Consell Directiu a fer entre-- ga al President de la Mancomunitat de Catalunya del plec de les hom-- broses adhesions rebudes fins aquella data. A tal efecte, i com -- oportunament va fer-se públic, a dos quarts de dotze del matí del -- dia esmentat -que s'esqueia en diumenge- el Consell Directiu del -- Centre sortia, a peu, del nostre Estatge, encaminant-se vers el Pa-- lau de la Generalitat. Un luxe extraordinari de precaucions eren -- adoptades; per tot el projecte, l'autoritat governativa havia esta-- cionat forces de seguretat de peu i de a cavall. Però la força pú-- blica era encara de major contingent a la plaça de Sant Jaume, on -- feia circular constantment a la gernació que s'havia aplegat per a palesar llur adhesió i entusiasme. Escau, ací, que fem constar que, tot i ésser animats dels millors optimismes, no somniàvem pas nosal-- tres l'espectació desvetllada en l'esperit popular, i per uns mo-- ments donem ales a la nostra imaginació per a ponderar la grandio-- sitat que hauria tingut el nostre acte, a jutjar per la sobtada -- afluència de públic que a la nostra arribada no pogué contenir-se -- de tributar al Consell Directiu del Centre perllongades ovacions i entusiastes visques". (446)

A la Sala de Sessions del Palau es faria l'acte de lliurament, amb la presència del president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch, de consellers i diputats provincials, regiros i representants de diver-- ses entitats nacionalistes. Francesc X. Casals, en nom del CADCI --

pronunciaria un breu parlament, en el qual subratllaria que el Centre en aquest prebiscit no havia cercat ni pretenia "una unanimitat en la resposta. Ja descomptàvem els porucs, els adormits o inconscients i fins els adversos... que prou sabem que no a totes les terres de la Pàtria s'hi ha fet bona feina i que encara hi ha qui no sap ovirar l'esplèndida unitat i bellesa de Catalunya per sobre de llurs minúsculs campanars... Demés, la fórmula per nosaltres proposada pel Jurament a la Pàtria, que demanàvem als catalans per la seva crua sinceritat, ja teníem la certesa de que no podia ésser admesa per tothom sense repars ni aclariments i volem fer constar ben alt que a nosaltres no ens contrariaren, ben al contrari, ens complaqueren les explicacions i els comentaris i les exegessis; que nosaltres trucàvem a la consciència dels catalans i no preteníem pas fer caminar ramats. Consti, doncs, ben clar, que nosaltres agraim l'honrada explicació que alguns sectors polítics b'han cregut obligats a donar de la posició que prenen dintre les rengleres de l'exèrcit patriòtic, perquè, senyors, els uns a l'avantguarda, en la línia de foc, els altres a la reraguarda servint i aprovisionant i encoratjant i alternant-se i suplint-se i ajudant-se els uns i els altres, tots plegats som això: L'Exèrcit que lluita per la llibertat de Catalunya. (447) (...) Avui que per tothom, fins pels poderosos que condueixen els destins de la humanitat, es proclama com a única forma acceptable per a regir i fins per a delimitar els pobles, la voluntat dels seus fills o components, aquesta voluntat del poble de Catalunya, mantes vegades manifestada, suara confirmada inequívocament, en aquest sufragi, del qual nosaltres en som mers escrutadors, deuria veure's reconeguda i respectada per tots aquells que aimin el dret, la pau, i la justícia, Mentre això no esdevingui (...) nosaltres, forts amb aquest resultat el qual ens assegura la voluntat invariable i serena dels catalans (...), nosaltres PROCLAMEM EL FET DE CATALUNYA NACIÓ I RECLAMEM PER A LA NACIÓ CATALANA EL DRET DE REGIR-SE PER UN GOVERN PROPI (...). " (448)

Puig i Cadafalch contestaria les paraules de Casals amb un altre parlament, tot promentent que la Mancomunitat examinaria "el resultat d'aquest nou plebiscit vostre, que vé, no a contradir, sinó a -

reforçar, a accentuar aquell altre plebiscit unànim" (el de novembre de 1918, amb ocasió de la campanya autonomista) (449). Puig i Cadafalch es referiria també al radicalisme nacionalista fruit de la reacció davant de la política dels governs espanyols i demanaria que hom respectés les posicions d'aquells que volguessin servir Catalunya amb tàctiques diferents de les que preconitzaven els independentistes i més radicals (450). "Crec que és parer de tot el Consell de la Mancomunitat -afegiria- el continuar encara demanant la solució dels nostres greuges actuals i resoldre el problema de la nostra llibertat, seguint una història honrosa del nostre passat. A Catalunya, per primera vegada en la història, ~~se~~ va resoldre un problema polític i, encara que contrària a nosaltres, es va trobar solució, per gent que parla, no per gent que combat; Catalunya va donar l'exemple de reunir una primera conferència de la pau, resolent, no per les armes, sinó pel Parlament, Nosaltres voldríem, de la mateixa fairsó, resoldre el nostre problema. Si la sort no ens acompanya, cap responsabilitat tindrem de les tristeses venidores. Haurem sacrificat a la pàtria més que la vida: les angúnies i desenganys de l'esforç pacient i resignat; una vida domada per la voluntat. Visca Catalunya!" (451). El Consell Directiu, a la sortida era acollit amb "una ovació imponderable, signe evident d'indescriptible entusiasme. Per tot el trajecte, el Consell fou objecte de visibles mostres de respectuosa simpatia. La policia, extremadament previsora, arribà a acordonar la plaça de Sant Jaume impedint de transsitar-hi i obligant els transeunts a donar la volta per la Plaça de Sant Miquel i Plaça Nova. També, com de consuetud en aquests actes, el zel excessiu dels agents de l'autoritat donà lloc a diversos incidents amb els quals volgueren justificar-se les brutals, les inqualificables càrregues..." (452)

Un 60% dels ajuntaments de Catalunya havien aprovat la famosa i controvertida declaració, redactada per Noguera i Comet (453), els quals representaven el 75% del cens de Catalunya (454). La dictadura de Primo de Rivera hauria de rabejar-se precisament amb els dirigents del Centre i amb centenars de regidors municipals per l'afer d'aquesta declaració (455). De momento, però, l'acte resultava, segons --

assenyala Noguera i Comet a les seves memòries inèdites, "un èxit inqüestionable" per "al president Sr. Casals". Els mesos de "preparació, organització i recapitulació" -més de mig any de "treball incessant"-, "va posar de manifest la importància de l'entitat organitzadora i les simpaties generals d'aquesta arreu de Catalunya. Cap altra entitat hauria pogut proposar-se un afer semblant." (456). --- "Mercès a la iniciativa del Centre -assenyalava el butlletí "Acció"- tots els agrupaments han coincidit en un punt essencial que és el d'amor a Catalunya, i han prestat jurament a la Pàtria. Que tothom faci honor al jurament en tots els moments i en totes les ocasions, ocupant el lloc que li pertoqui quan la llibertat de Catalunya ho faci necessari." (457)

"Acció" d'abril de 1932, recordant aquest acte, subratllava: "Indiscutiblement, avui més que aleshores, podem estimar com a fecundant aquella gesta nostra. El moviment nacionalista català envaïa zones abans inexplorables. Més sovint que mai, hom s'adonava de les gúspires que emergien, com prometent-nos la imminència del definitiu -abrandament. Fins que vé l'11 de setembre de 1923, que troba els esperits en més tensió que mai. El poble s'enardeix de nou. Evidentment, manca la voluntat que canalitzi les energies de tots, per al triomf de l'ideal." (458)

L'acte d'afirmació, tindria encara una prolongació, el diumenge següent a Lleida, a través de l'homenatge als regidors que havien votat a favor de la declaració al si del consistori municipal, i en el que Casas Briz duria la representació del CADCI (459).

L'activitat nacionalista del CADCI havia de prosseguir. Per una banda, el 30 de setembre de 1922, Marcel·lí Domingo havia donat la segona conferència del cicle d'orientació nacionalista, sobre el tema "Catalunya i Amèrica" (460). Per un altre costat, l'eufòria creada per la celebració de l'acte del 22 d'octubre, impel·lia la Secció de Propaganda Autonomista a manifestar a la reunió del Consell Directiu del Centre del 10 de novembre de 1922, "el seu propòsit d'efectuar visites periòdiques als diversos Centres de Dependents de Catalunya per a fer més cordials els vincles de companyonia amb la nostra entitat" (461). El Centre participava en un altre ordre de co--

ses, a l'homenatge a Baldiri Rexac, que hom començava a preparar des de finals de 1922, el CADCI formava part de la Comissió organitzadora (462), al mateix temps que contribuïa, a través del butlletí -- "Acció" a donar a conèixer l'obra de Rexac (463). La representació del Centre, finalment, acudia als actes d'homenatge celebrats a Girona i a Sant Martí d'Ollers el juliol de 1923, (464). Igualment, al llarg de 1923, el CADCI encepçalava la campanya de subscripció pública pel monument funerari a Guifré el Pilós, a la que hem fet referència més amunt. (465)

El 7 de gener de 1923, Humbert Torres, el dirigent de la Joventut Republicana de Lleida, donava la tercera conferència del cicle que havia obert Macià, si bé aquesta no fóra tan concorreguda en celebrar-la a la mateixa hora l'aplec de la Diada de la Llengua Catalana, al Parc (466). Presidida per Francesc X. Casals, Domènec Carrové i altres membres del Centre el segon faria la presentació d'Humbert Torres, assenyalant que "temps enrera, quan el nacionalisme semblava viure vergonyosament degut a la manca d'actuació dels homes públics i que a més de no actuar, no definien una orientació concreta, calia extraordinàriament que tots aquells homes que havien conservat pur, un ideal, reapareguessin novament i aportessin una orientació, franca i noble, És per això que creàrem aquest Cicle de Conferències d'Orientació Nacionalista. I avui que el nacionalisme ha sorgit victoriosament amb una intensitat mai vista, aquestes orientacions calen més que mai". (467). El conferenciant que dedicaria el tema de la conferència a la joventut, convidant-la a creure i a treballar per Catalunya, i segons el butlletí "Acció", foren acollides amb "intensos aplaudiments" les seves paraules adreçades implícitament a la Lliga Regionalista: "El col.laborar a la política espanyola en nom dels ideals autonòmics de Catalunya, no ha fet res més que crear una nova campanya anticatalana. Avui, però, l'intervencionisme que s'ha explotat ha fracassat completament. Dintre de pocs dies Espanya cridarà als nostres polítics a les eleccions. --- Aquesta serà l'hora, ciutadà, de recordar-te del passat i dels homes que amb el nom de política ~~de~~ dels nostres ideals, han mercadejat la nostra santa Catalunya." (468)

La Secció de Propaganda Autonomista se sentia també afectada per la represa del terrorisme i per l'assassinat de Salvador Seguí. D'aquesta manera, "Acció" d'abril de 1923, sota el títol de Sacrifici, comentava: "Després d'un parèntesi dissortadament ben curt, una nova rauxa de terrorisme ensagna els carrers de la nostra ciutat. A la interminable llista de tràgiques monstruositats de que anys fa que adoloreixen Barcelona, no comparables en cap més del món civilitzat, cal afegir-hi el salvatge i vil atemptat comès a En Salvador Seguí. Avui, com ahir, i enguany com antany, venen desenrotllant-se un -- sens fi de fets anàrquics que ja copsen la vida de ciutadans que -- han comès el gros pecat de sustentar o no una ideologia, o bé s'atempta amb la pólvora i la metxa com tots recordareu en aquella època de terror en què les bombes trobaven en qualsevol lloc un camp d'experimentació pirotècnica. Mes els autors d'aquests fets resten sempre amparats a l'ombra de la impunitat, tal volta perquè novolen que a Catalunya vegem el sol amb tot l'esplendor, sense tempestes. I com les flors que cobriren la sang del líder del Sindicalisme, estiguem nosaltres disposats a tothora a ofrenar les del nostre amor per la justícia i la llibertat de Catalunya." (469)

La Diada de la Llengua Catalana, la Diada de Sant Jordi, la Festa dels Infants i de les Flors, el Corpus de Sang, l'Aplec de la sardana, l'homenatge a Baldiri Rexac, la subscripció pel monument a Guifré el Pilós, i altres manifestacions omplien l'activitat del Centre, fins arribar a la celebració de l'onze de setembre. A l'arribar a les vigílies de la cloenda d'aquesta etapa, el Centre, havia mostrat la seva solidaritat amb Joaquim Delclós i Dols, antic soci del Centre que havia deixat el CADCI en establir-se pel seu compte nacionalista procedent també de la Unió Catalanista, en aquells moments empresonat (470), a l'igual que, en altres ocasions, havia palesat també la seva solidaritat envers altres nacionalistes presos en aquests anys (471); hom projectava noves conferències sobre temàtica nacionalista a celebrar durant la tardor (472), així com una nova activitat consistent en realitzar visites als edificis històrics de Catalunya (473). La Secció Permanent de Propaganda Autonomista, finalment, decidia de substituir el nom d'Autonomista pel de Nacionalista, com assenyalàvem en un altre apartat, si bé la dicta-

dura de Primo de Rivera impediria de registrar-lo oficialment (474)

L'activitat o la presència del CADCI podriem resseguir-la a través d'altres manifestacions menys espectaculars o públiques. A algunes, tant en aquest apartat com a l'anterior, ens hi hem referit ja. - Així, podriem esmentar els comunicats de felicitació del Centre per iniciatives catalanistes preses per altri (475), o de crítica davant actituds contràries (476), el suport material donat a institucions o actuacions positives per als interessos del país (477), a part de l'interès que mostrava per la tasca de recuperació nacional dels altres països catalans (478) o per la feina dels grups catalans d'Amèrica (479). Remarquem també la presència en festes celebracions, -- vetllades o aplecs, especialment de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (480) en homenatges comels fets a Jaume el Dissortat o a Víctor Català (481), en reunions catalanistes (482), o l'ajut i la col.laboració donats a les iniciatives a bastir monuments a Guimerà, Fortuny, Pep Ventura o a Casanova a la vila de Moià --- (483).

A part de les conferències esmentades, hauriem d'assenyalar també -- les de Jules Rateau, director de "L'Echo de Paris", el 15 de desembre de 1918, sobre el tema " A través del Mediterrà " (484); de Josep Bordas de la Cuesta, el 24 d'abril de 1920, sobre "Impressions d'Alemanya, 1912-1920" (485); de Puig i Esteve i Vidal i Guardiola, el 17 de desembre de 1920 sobre el cens de població i l'empadronament de veïns (486), o la de Joaquim Ciervo, el 17 de març de 1921 sobre el pintor Fortuny (487). Els concerts de música, de cant coral i els recitals (488); el ballets (489), les festes o festivals (490), l'ensenyament, l'audició i les ballades de sardanes (491), entre d'altres manifestacions, completava la tasca nacionalista i cultural del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la -- Indústria entre 1918 i 1923.

Aquesta activitat traduïa, una radicalització ben explícita entre -- els socis del CADCI, desde la perspectiva nacional. La generació -- de nacionalistes de la Unió Catalanista, que havien acompanyat Martí i Julià fidelment, com Manuel Alcàntara i Gusart, Francesc Xavier Casals, Casas Briz, Manuel Juliacs, Nadal i Blanc, etc. al costat --

del nacionalisme esquerrà i igualment radical de Miquel Guinart o Domènec Carrové marcaven totalment la pauta nacionalista de l'entitat que es mostrava implícitament i explícitament contestadora de les posicions del catalanisme lliger. Francesc Macià trobava una de les seves principals bases d'afiliació entre els dependents del Centre. Josep Tarradellas n'era un exemple (492). Ja hem vist, també - el bon nombre de socis del Centre que participaven a la Joventut Nacionalista La Faiç . Igualment es feien presents a Estat Català, o en altres entitats catalanistes com la Joventut Socialista de Catalunya Renaixença, o el Centre Nacionalista Català de Barcelona, el Grup Català La Barricada i la mateixa Unió Catalanista, la qual -- darrerament tornava a reprendre activament. (493)

A l'arribar al final d'aquesta etapa, bé que els dependents del CAD CI no s'esperaven la interrupció que anava a imposar la dictadura de Primo de Rivera, el butlletí "Acció" d'agost de 1923, publicava un comentari, titulat Repàs d'actuació, dedicat a examinar la tasca desenvolupada durant els dos darrers anys en el camp del nacionalisme i que ens serveix prou bé per a posar punt final a aquest apartat:

"(...) El balanç de la tasca feta per aquesta Secció Permanent l'hem de començar a fer de dos anys a aquesta part per a comprendre'n tota la importància i veure'n els resultats que en la situació general del nacionalisme s'han aconseguit. I hem de començar llavors - perquè precisament fou quan amb gestes virils aquesta Secció donà - el crit d'ofensiva. En aquella època que el nacionalisme estava sofrint una crisi aguda i s'havia reclòs totalment, en aquella època que sots un estat marcial ningú gosava a aixecar la veu, nosaltres vàrem llençar el primer clam escoltant la veu del Centre de Dependents (de Vic), per a despertar l'opinió de Catalunya demanant la derogació de la Llei de Jurisdiccions, la pressió de la qual en --- aquells moments es feia més odiosa que mai. I tots els Centres de Dependents de la nostra terra, absolutament tots, es varen posar valentment al nostre costat. No es va aconseguir la derogació d'aquesta llei, és veritat, però es va aconseguir que l'opinió reaccionés excrivint-se i apartant de davant seu aquell fantasma de pessimisme

i d'apocament. El nostre clam, en aquells instants que les garanties eren suspeses i tothom vivia sota una temença, va produir la reacció saludable que era necessària. Per ajudar encara més a fer fructifera aquesta reacció, vàrem ortanitzar el cicle de conferències d'orientació nacionalista, la primera de les quals va produir una sensació enorme i un reviscolament total de l'esperit irredempt català. L'enemic es va descompondre davant de la reacció nacionalista. Ell -- creia haver ofegat els sentiments nacionalistes amb els daltabaixos esdevinguts a Catalunya durant un parell d'anys, i es va trobar no sols amb la revifalla estusiasta sinó amb l'agudització d'aquells mateixos sentiments. S'havia donat una passa prodigiosa en la marxa ascensional de les aspiracions arranconant-se vells tòpics i deixant de banda ideologies que ja feien l'efecte d'antigalles. No -- l'havia ofegat a l'esperit nacionalista de Catalunya; aquest vivia roent sota unes cendres finíssimes que el tapaven i que només necessitaven una bufada per a ésser esbargides. Però ningú gosava a donar-la aquella bufada salvadora. I vàrem ésser nosaltres, va ésser el Centre que, una vegada més, tremolant al vent la bandera de l'ideal i plantant cara a totes les conseqüències, es va atansar a -- aquell caliu i en bufà les cendres. I el foc s'abrandà intensament, i damunt el celatge ombiu hi resplendí la vermellor de la foguerada que s'albirà de tota la terra catalana com un presagi, com una anunciació de la nova lluita. Desperta de bell nou la consciència del nostre poble, nosaltres vàrem voler que Catalunya fes la màxima -- afirmació de les seves aspiracions, però que la fes d'una manera espontània i sense pressió de cap mena, i per lo tant, que la fes amb ampla llibertat de pensament i no cohibint el seu desig ni la seva voluntat. I és per això que vàrem organitzar l'acte d'afirmació nacionalista del 22 d'octubre. No intentàvem fer un acte amb mires polítiques ni menys partidistes. No. Nosaltres volíem que l'esperit -- nacionalista de Catalunya prengués una concreció afirmant la voluntat dels catalans de tenir un govern propi que regís els destins de Catalunya com a poble lliure que és, per dret i conscientment. Catalunya va respondre a la nostra crida de la faísó més valenta que mai s'hagi vist. Sense temors i amb l'ardidesa pròpia d'un poble que ha retrobat la seva personalitat, va fer una afirmació solemne i cate-

gbrica de fe nacionalista. Una majoria immensa de catalans es mostraren d'acord amb la iniciativa del Centre, i els ajuntaments de Catalunya i entitats de tots els caràcters varen firmar aquella Declaració que condensava les aspiracions de la nostra terra. Una vegada acomplerta aquesta missió, nosaltres, tal com anunciàvem en el manifest, com a senzills soldats, ens hem confós humils en els rengles de l'exèrcit de la Pàtria, esperant la veu que ha de dur-nos a la lluita i a la victòria. Però, la nostra actuació, ultra els aspectes tractats adés, va completada amb l'organització d'una sèrie de diades que es celebren anyalment, les quals, gràcies a la nostra intervenció i a que no hi planyem cap esforç adquireixen una importància creixent. Nosaltres hi hem tingut molt de punt en no deixar-les perdre aquestes diades, maigrat haver-se hagut de celebrar de vegades en moments de lassitud o de trasbalsos, perquè sabem el molt que influeixen en l'esperit nacionalista de les masses. Hem cregut necessari enlairar de totes passades l'esperit del nostre poble en els moments que la depressió se'n havia apoderat. Creiem que amb la tasca desenrotllada hem reïxit del nostre propòsit. No volem honors perquè la satisfacció de veure el nou abrandament de Catalunya ja curulla les nostres ambicions. I el Centre, seguint les seves normes tradicionals, continuarà vetllant perquè mai deixin de sentir els catalans l'ideal de redempció. I a l'efecte, actuarà com fins ara mantenint sempre abrandat el foc sagrat dels nostres ideals, que ha de donar llum a l'esperit i força al braç per a guanyar les anhelades llibertats." (494)